

banka ve EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGI • ARALIK 1989 • YIL 26 • SAYI 12 • 2000 LIRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (I) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Dr. Öztin Akgüc

Kemal Kurdo

Prof. Dr. İzzettin Önder

Sermaye Piyasası / 35

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

1992 Tuzagi

(Dis. Basından) / 41

Doç. Dr. Nilgen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dis) / 44

Dünyada ve Türkiye'de Savunma
Harcamalarındaki Gelişmeler
ve Ekonomik Etkileri / 47

Yrd. Doç. Dr. Kamil Tügen

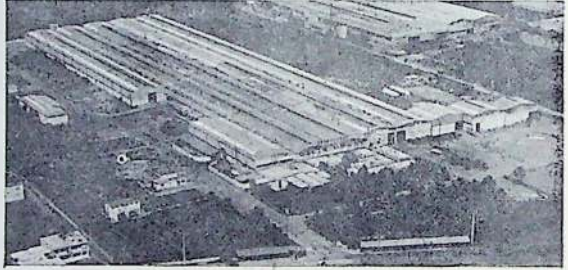
Ayın Ekonomik Olayları / 51

Dr. Yıldırım Kulkis

Bazı varsayımlara göre hazırlanmış olan
1990 YILLI BÜTÇESİ
Enflasyon hızı % 54 ve
büyüme hızı % 5,7 olarak
gerçekleşebilir mi?

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

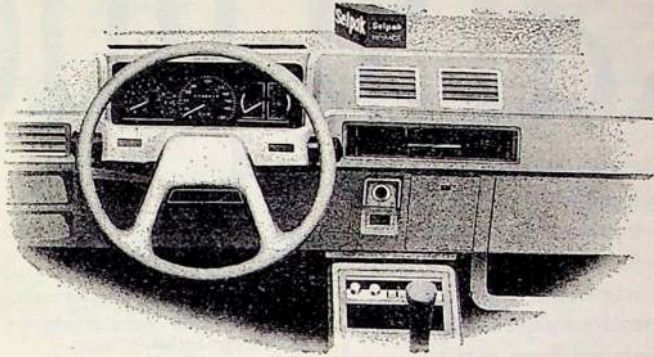

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

Kalite Kontrol Merkezi

Kalite Kontrol Kutusu

Milyonlarca Kalite Kontrol Uzmanı, kalite kontrol testlerini, evlerde, işyerlerinde, arabalarda, her an lîlîzlikle sürdürüyor.

Uzmanlar, şimdi, kutu mendilde bir Selpak yeniliğini test ediyor.
Selpak Kutu Mendil'in, ikinci, koruyucu, şeffaf kapagi.

Vardıkları sonuç, hep olumlu...
Mendillerin lozdan korunmasının,
tek tek, kolayca çıkmasının sırrı,
burada... şeffaf, koruyucu kapakta!

Şimdi, yalnızca Selpak'ya!

Selpak

Selpak Kalitesi, *Sizin* Kontrolünüzde

Diş düşmanı tartar'a ve diş çürümelerine

karşı güç

Özel formülünün etkisi klinik deneylerle kanıtlanan İpana Anti-Tartar, diş taşlarına ve diş çürümelerine karşı güçlüdür. İçerdiği Fluorid ile diş minelerini sertleştirir, diş çürümelerini önler. Bileşimindeki özel maddeler, yeniden diştaşı oluşumunu en aza indirger. İpana Anti-Tartar, günlük kullanımda diş çürümelerini de önleyen ideal "özel bakım" diş macunudur.

Tartar (Diştaşı) Nedir?

Tartar dişler üzerinde, özellikle diş ile dişetin birleştiği bölgelerde biriken kireçleşmiş tabakalardır.

Tartar "periodontal" hastalıklara neden olur:

- İstenmeyen ağız kokuları oluşur.
- Dişetleri çekilir, iltihaplanır, sık sık kanar.
- Dişlerin direnci azalır, sallanmaya başlar.
- Diş çürümeleri hızlanır.

Tartar, ayrıca, dişlerin görünümünü de çirkinleştirir.

Tartar (Diştaşı) Nasıl Önlenir?

Tartar, diş hekimleri tarafından temizlenir. Ancak, zaman içinde, dişlerin dişetiyle birleştiği bölgede yeniden tartar birikimi başlamaktadır. İpana Anti-Tartar, bu birikimi geciktirir, en aza indirger. Diş çürümelerine ve diştaşlarına karşı güçlü İpana Anti-Tartar, her gün, düzenli olarak kullanılmalıdır.

Unutmayın!

İpana Anti-Tartar özel formülü, güçlü etkisi, farklı tadyla, günlük ve özel diş bakımı için geliştirilmiş, çağdaş bir İpana ürünüdür.

Siz de, her gün düzenli olarak İpana Anti-Tartar kullanın, diş minelerinizi sertleştirin, diş çürümelerini önleyin, diştaşlarından arınmış, sağlıklı dişler kazanın!

diş macununuzu biliyoruz

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Halük Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Büllend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlülüğü • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cümhur Ferhan • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönenay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Prof. Dr. Haluk A. Kabaalloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Y. Doç. Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi», bu sayı ile 26 ncı yayın yılını tamamlamış bulunmaktadır. Belirli konuları inceleyen bir yayın organının yaşamını oldukça uzun sayılabilecek bir süre aralıksız sürdürülebilmesinin nedeni kısaca şöyle açıklanabilir: (i) Dergi, okurlarından sürekli ilgi ve destek görmektedir; (ii) Dergi, okunan ve aranan etkili bir yayındır. Birlerce aboneye posta ile yapılan gönderimin yanı sıra, Dergi yurdun dört bir yanındaki gazete bayilerine de ulaştırılmaktadır. Yakında gireceğimiz 1990 yılında da okurlarımızın, Dergi'den süregelen ilgilerini esirgemeyeceklerine inaniyor ve bu inançla da kendilerine sesleniyoruz: Lütfen kişisel ya da grup aboneliğinizi bir an önce yenileyiniz. Abonelerin süreleri Aralık ayı sonunda bitmektedir. Abone yenileme işleminin gecikmesi, dağıtım faaliyetlerimizi olumsuz yönde etkilemekte; ayrıca, Dergi'nin gereğinden fazla ya da az sayıda basılmasına yol açmaktadır. Bir kez daha içtenlikle belirtelim ki; size daha iyi hizmette bulunabilmek, beklentilerinize cevap verebilmek ve zengin içerikli bir yayın sunabilmek için; desteğinizin ihtiyacımız vardır.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde «1990 Yılı Bütçesi» üzerinde durulmaktadır. «Açık Oturum» katılan değerli uzmanlarımız, hazırlanıp TBMM'ne sunulan bütçeye göre, 1990 yılında toplam 20 trilyon liralık bir kamu kesimli finansman açığının söz konusu olabileceğini ifade ederek, ilginç açıklamalarda ve önerilerde bulunuyorlar. Ayrıca, yıl ortalaması olarak enflasyon hızının bütçede öngörülen % 54'ün çok üstüne çıkarak % 80'leri bulacağını, % 5,7 büyüme hızının ise gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını ileri sürüyorlar.

Dergi'de yer alan diğer yazılarla da ilginizle çekeceğinizi umuyor, «Savunma Harcamaları» konulu yazıyı okumanızı özellikle tavsiye ediyoruz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ ARALIK 1989 YIL : 26 SAYI : 12 2000 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazlı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. KDV DAHİL YILLIK ABONE : 24.000.— TL; ÖĞRENCİLERE : 12.000.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 500.000.— TL, Ön Kapak İçli 300.000.— TL, Arka Kapak İçli 250.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içli) 200.000.— TL, Tam Sayfa 175.000.— TL, Yarım Sayfa 100.000.— TL, Çeyrek Sayfa 50.000.— TL, Renk Farkı 100.000 TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilmektedir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Tübbe Şubesi 443, İş Bankası Tübbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 20 Aralık 1989 • SAYISI : 6000

ekonomik göstergeler

	1987	1988	1989		
			Temmuz	Ağustos	Eylül
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2998.5	3689.3	4281.9	4447.3	4985.6
Banknot Miktarı (milyar TL.)	3018.3	4485.1	6987.2	7506.8	7981.7
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	3438.7	5142.3	5817.1	5946.7	6729.3
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1406.6	2081.9	2789.9	2561.8	3091.1
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	18565.1	28972.4	33923.8	34795.9	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	5179.0	6528.8	6251.7	6285.5	
Tasarruf Mevduatı	6929.2	12711.3	17042.2	18147.4	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1512.1	1878.7	2253.7	2589.4	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	5417.1	10382.6	14788.6	15558.0	
Mevduat Sertifikası	1392.1	1251.1	1650.2	1604.1	
Resmî Kuruluş Mevduatı	2237.3	1485.8	2100.7	1739.8	
Bankalar Mevduatı	2035.8	3263.2	1775.2	1751.4	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	791.6	3732.1	3861.7	3958.0	
Döviz Tevdatı	5598.1	9411.3	11108.3	11456.0	
Toplam Krediler	18700.6	27750.7	31859.9	33015.1	
Tarım	2758.6	4498.1	4144.7	4173.3	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2312.7	3967.9	4779.8	4978.4	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	686.1	931.6	1201.7	1230.0	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	1539.1	2426.7	2579.7	2576.5	
Denizcilik	59.7	91.4	103.2	102.9	
Ticari, Sınai, Sair	11353.1	15834.9	19050.8	19953.4	
PARA ARZI (milyar TL.)	6593.0	11243.3	14175.1	14971.5	16310.6
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	751.9	1274.2	1787.2	1843.3	1919.9
Tarım (Genel)	654.0	1073.9	1522.8	1613.8	1765.0
İmalat Sanayii (Genel)	755.0	1345.5	1880.2	1923.0	1957.3
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	2767.2	4848.3	6460.8	6716.6	7033.0
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	3194.4	5636.8	7369.8	7646.7	8103.3
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14163.1	14339.7	8388.8	9777.5	11117.2
Dışsatım (FOB)	10190.0	11662.1	6129.9	6987.3	7953.6
İşçi Dövizleri	2021.0	1755.0	1448.0	1846.0	

Notlar : (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı grubuna alınmıştır. (4) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank, eski DYB) kredileri dahildir. (5) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır.

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

1990 YILI BÜTÇESİ

bütçede bir önceki yıla göre yatırım ve transfer harcamalarının artış hızı düşük kalırken, cari harcamaların payı önemli ölçüde artmıştır; 1990'da bütçe açığının 20 trilyon lirayı bulması olasıdır

AKGÜÇ — Toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızda 1990 Bütçesi'ni tartışacağız. 1990 Yılı Bütçesi bazı varsayımlar altında hazırlanmış bir bütçedir. 1990 Bütçesi hazırlanırken yapılan temel varsayımlar şunlar: Önümüzdeki yıl GSMH büyüme hızı % 5,7 olacak ve 1990 yılında GSMH'mız cari fiyatlarla 280,9

KATILANLAR :

- **Kemal KURDAŞ**
İktisatçı - Maliyeci
- **Prof. Dr. İzzettin ÖNDER**
Öğretim Üyesi
İ.Ü. İktisat Fakültesi

YÖNETEN :

- **Dr. Öztin AKGÜÇ**
İktisatçı - Maliyeci - İşletmeci

trilyon liraya ulaşacaktır. 1990 yılı için enflasyon hızı da % 54 olarak alınmıştır, yıl ortalaması olarak. Yıl sonu (Aralık/1989 - Aralık/1990) itibariyle de % 42'lik bir enflasyon varsayımı ile hareket edilmiştir. İşte 1990 Yılı Konsolide Bütçesi bu varsayımlar altında hazırlanmıştır. 1990 Konsolide Bütçesi 163,3 trilyon olarak TBMM'ne sunulmuştur. Bu tutar, bir önceki yıl bütçesinin başlangıç ödeneklerine göre, % 92'lik bir büyüklük ifade etmektedir. Zaten karşılaştırmaların da başlangıç ödenekleri itibariyle yapılması lazımdır; çünkü, 1990 Bütçesi'nin ulaşacağı boyutu bugünden kestirmek mümkün değildir. O nedenle geçen yılın fiili harcamaları ile bu yılın başlangıç ödeneklerini karşılaştırıp bir sonuca varmak, yanıltıcı olabilir, tutarsız olur. 1990 Yılı Konsolide Bütçesi'nin ulusal gelire oranı % 22,6 olacaktır. Bu % 22,6

orani, ekonomide büyüme hızının % 5.7 olacağı varsayımına göre hesaplanmıştır.

KURDAŞ — Ama, tabii fonları dikkate almadan.

AKGÜÇ — Tabii, konsolide bütçeden bahsediyoruz. Fonlar tümüyle bunun dışındadır. Konsolide bütçenin harcamalar itibariyle dağılımına baktığımız zaman, dağılımda şunu görüyoruz. Bütçenin yaklaşık olarak % 31,6'sı personel ücretlerine, % 11,5'i de diğer cari harcama ödeneklerine ayrılmıştır. Böylece cari harcama ödenekleri bütçenin % 43,1'ine ulaşmaktadır. Konsolide bütçe içinde yatırım harcamalarının payı % 14,4; transfer harcamalarının payı da % 42,5'tir. Geçen yılın bütçesi ile mukayese ettiğimiz zaman şu olgu ile karşılaşyoruz. Cari harcamalar % 150 oranında artarken, yatırım harcamaları ile transfer harcamalarındaki artış hızı daha düşük oranlarda kalmaktadır.

KURDAŞ — Ne kadar?

AKGÜÇ — Yatırım ödeneklerindeki artış % 72,0; transfer ödeneklerindeki artış da % 64,0 dolayında kalıyor. 1990 Bütçesinde daha çok cari harcamalarda önemli bir artış öngörülmüştür ve cari harcamaların bütçe içerisindeki payı da % 43,1'e yükselmiştir. Harcamaların fonksiyonel dağılımına, ya da yeni terimlerle yönetsel ve işlevsel dağılımına baktığımız zaman, ödeneklerin % 23,1'i faiz ödemelerine ayrılmaktadır. Bunun parasal karşılığı 14,6 trilyondur. Önümüzdeki yıl konsolide bütçe yatırım harcamalarının ulaşacağı boyutun 9 trilyon olacağı düşünülürse, anapara bir yana sadece ödenecek borç faizlerinin bundan % 60 daha fazla olacağı görülmektedir. O halde bütçe kaynaklarının çok büyük bir bölümü, yaklaşık dörtte biri faiz ödemelerine gidecektir. Bunun dışında gene fonksiyonel

dağılıma baktığımız zaman, genel hizmetlerin payının % 25; eğitim harcamalarının payının % 17,3; savunma harcamalarının payının da % 13,9 olduğunu görüyoruz. Faiz ödemeleri, genel hizmetler, eğitim ve savunma harcamaları konsolide bütçe ödeneklerinin çok büyük bir bölümünü, yaklaşık % 77,0'sini içermektedir.

Gelirler kısmına baktığımız zaman da, 1990 Konsolide Bütçe gelirleri 53,9 trilyon olarak tahmin edilmiştir. Bu tutar, bir önceki yıl tahsilat tahminine göre % 72'lik, başlangıç tahminlerine göre de % 80'in üzerinde bir gelir artışı ifade etmektedir. Önümüzdeki yıl için, Gelirlerin dağılımına baktığımızda, konsolide bütçe gelirlerinin % 81'ini vergi gelirleri, % 13,2'sini vergi dışı normal gelirler, % 4,9'unu özel gelirler ve fonlar, % 9'unu da katma bütçe gelirleri oluşturmaktadır. Vergiler içerisinde de gelirden alınan vergilerin, Gelir ve Kurumlar Vergileri'nin payı, % 51,6'dır. Dolaylı vergilerin payı da % 48 dolayında kalmaktadır. Bütçenin başlangıç ödeneklerine göre açığı 9,4 trilyondur. Ancak, geçmiş yıl bütçe uygulamalarına baktığımız zaman, gerçekleşen bütçe açıklarının ilk tahminlerin çok üstünde olduğunu görüyoruz. Son yıllarda fiili bütçe açıklarının, ilk tahmine göre % 50 ile % 100 arasında değişen sapmalar gösterdiğini gözlemleyebiliyoruz. O nedenle başlangıçta 9,4 trilyon olarak belirlenen bu açığın, büyük bir olasılıkla, geçmiş yıllar eğilimine uygun olarak en az 15 veya 16 trilyon dolayına yükseleceğini söyleyebiliriz. Olumsuz gelişmeler halinde bu açık 20 trilyon TL'ye de yaklaşabilir. Tabloyu tamamlayabilmek için Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin durumu ile de ilgili bazı bilgiler vermek yararlı olabilir. Fonlarla ilgili elimizde çok sağlam bilgiler olmadığı için, maalesef onlara ilişkin sağlıklı bilgiler veremiyoruz.

Yalnız 1989 rakamını kabaca verelim. Bütün fonların toplamı 13,6 trilyon lira olarak hesaplanıyor.

KURDAŞ — Bu durumda önümüzdeki yıl en az 20 trilyonluk bir fon gideri olacağı da tahmin edilebilir. Bu önemli bir büyüklüktür. Onu hesap dışında tutarsak çok yanlışya düşeriz.

ÖNDER — İzninizle bir şey de ben ilave edeyim. Fonlar sadece bir harcama büyüklüğü olarak alınmalı, devlet fonlardan borçlanabiliyor da.

AKGÜÇ — Verdiğim 13 trilyonluk büyüklük içine devletin fonlardan aldığı borçlar da dahil. Devlet iç borçlarının bir kısmını da fonlardan yapıyor. Tabii konsolide ettiğimiz zaman, fon artı konsolide bütçe tutarı daha az olur.

KURDAŞ — Konsolide bütçede fonlardan alınması öngörülen miktar var mı? Ne kadardır o? Yani fonlardan transfer edilen.

ÖNDER — Konsolide bütçenin içinde var. O kesin. Ama ne kadar olduğunu ben bilemiyorum.

AKGÜÇ — Bütçe gelirleri içinde 2,5 trilyonluk bir fon geliri var. Ancak bunun dışında da fonlardan borç alabilir.

KURDAŞ — Fonları bu yıl 20 trilyon olarak tahmin ederseniz; bunun 3 veya 4 trilyonunun bütçeye transfer edildiğini kabul edersek, geri kalan devlet bütçesine ilave, değil mi?

AKGÜÇ — Evet. Bu fon hesaplarının içerisinde sadece vergi gelirleri değil, bunun dışında aldığı borçlar, sağladığı diğer gelirler de dahil. Fonların kaynakları içerisinde dış borç kullanımı var, faktör gelirleri var.

ÖNDER — Kamu ortaklığı senetleri de çıkarıldı. Onlar da var mı?

AKGÜÇ — Bir kaynak olarak onların da yer alması gerekir.

KURDAŞ — Konsolide bütçe içinde dış borçlanma ve iç borçlanma ana para ödemeleri de var, değil mi?

AKGÜÇ — Hayır. Yeni bütçe tekniğinde sadece faiz ödemeleri yer alıyor. Öbürleri bütçe dışı. Borç bütçesi ayrı. Biraz da KİT'lerle ilgili bilgi sunalım. 1990 Program'ına göre KİT'lerin kaynakları 32,5 trilyon lira. Ödemeleri ise 26,5 trilyon lira ve yatırımları da 10 trilyon lira. Önümüzdeki yıl KİT'lerin 5 trilyon dolayında bir açık verecekleri öngörülüyor. Bunun 1,2 trilyon lirası bütçeden transferle karşılanacak. 2,8 trilyonu da dış proje kredisi kullanılarak KİT açıkları kapatılacaktır. KİT'lerin bütçeden karşılanan açığını bir tarafa bırakırsak, 1990 yılı için 2,8 trilyon lira açıkları var. KİT açıklarını da bütçe açığına ilave edersek, ikisi birlikte önümüzdeki yıl için 20 trilyonluk bir kamu kesimi finansman açığından söz edebiliriz.

KURDAŞ — Ama o en az % 50 - % 60 enflasyona göre 20 trilyon açık.

AKGÜÇ — Tabii, tabii. Bu hesapları hep yaparken onların dayandığı varsayım, yıllık ortalama % 54 enflasyon, yıl sonu 12 aylık dönem itibarıyla de % 42 enflasyon. Burada önemli olan sorular şunlar: Acaba bu bütçe ne ölçüde samimi ve gerçekçidir? Büyüme hedefleriyle ne kadar uyumludur? Ne ölçüde enflasyon hedefi ile uyumludur? Bu bütçe genel ekonomik hedeflere hizmet edebilir bir bütçe midir? İsterseniz konuyu bu kapsam içerisinde tartışalım. Sayın Önder, sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

ÖNDER — İsterseniz sizin bıraktığınızı yerden ben alayım. Bütçenin üzerine oturtulduğu ekonomik alt yapıya ilişkin beklentiler gerçekçi mi?

Ekonomide meydana gelen gelişmeler karşısında bütçe bu altyapı üzerine oturabilir mi? Bu hesaplamalar yapılrken, 1990 yılı için GSMH'nın % 5,7 artacağı varsayılmış, 1989'a baktığımızda, en iyimser tahminlerle büyüme hızı % 1,8'de kaldı. 1988'de büyüme hızı % 3,4 idi. 1990'a baktığımızda bu % 5,7'lik büyümeyi sağlayabilmek için tarım, sanayi ve hizmetlerde sırasıyla % 4,7; % 6,9 ve % 5,6 artış gerçekleştirmek mecburiyetindeyiz. 1989'a baktığımızda, gene tarım, sanayi ve hizmetler itibariyle; tarımdaki artışımız eksi % 6,3; sanayide % 3,3; hizmetlerde % 2,7. Yani tarımdaki eksi % 6,3'ü artı % 4,7'ye çevireceğiz, sanayideki % 3,3'ü % 6,9'a yükselteceğiz, hizmetlerdeki % 2,7'yi de % 5,6'ya çıkartacağız. Bu bir kere bana gerçekçi gelmiyor. Çünkü, bunların oluşabilmesi için yatırımların artması gerekiyor. Acaba bız hakikaten yatırımlarımızı artırabildik mi? Kullanılmayan kapasiteler var mı? Bir miktar kapasite kullanımı artımıyla üretim artışı sağlayabilir miyiz?

konsolide bütçe rakamları samimi değildir, vergilerde öngörülen gelir artışı sağlanamayacağından enflasyon hızlanacaktır; başta eğitim ve sağlık olmak üzere devletin reel hizmetleri gerilemiştir

AKGÜÇ — Sözünüzlü kesiyorum ama, kaldı ki o % 1,8'lik büyüme de Devlet Planlama Teşkilatı'nın son anda yaptığı bir tahmindir. Yoksa Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yaptığı halen geçerli tahmin binde 2'lik

bir büyümedir. O büyüme de tamamen devlet hizmetlerinden kaynaklanıyor. 1989 yılında devlet hizmetlerinde % 6,4'lük reel bir büyüme tahmin edildi. 1989 yılında üretken sektörler itibariyle büyüme negatif olmuştur.

ÖNDER — Negatif bir büyüme. Ama ben ona rağmen daha iyimser bir tutumla o % 1,8'i baz alarak karşılaştırma yaptım. Konuya «Acaba tahminler gerçekleşecek mi?» diye bakmaya çalıştım. Bir kere 1989'dan 1990'a geldiğimizde çok yüksek artış hızlarını gerçekleştirmek lazım ki bu hedeflenen % 5,7'yi sağlayabilelim. Bu gerçekleşebilir mi? Biraz da altyapıya indiğimizde, acaba sabit sermaye yatırımlarında ne olmuş? Elimizdeki en son veriler 1988'e ait. Kamu ve özel sektör bazında baktığımızda, bütün yatırım sektörleri artış hızı itibariyle eksi veriyor. 1988'de birtakım yatırımlar yapılmış. Bu gerçek, kesin. Fakat 1987'ye göre artış hızları yavaşlamış. Özel sektöre baktığımızda, enerji yatırımlarında bir artış görüyoruz. O önemli değil, çünkü bazı çok ufak. Bu nedenle artış büyük gibi gözüküyor. Bir miktar turizmde ve konut yatırımlarında artış görüyoruz. Tabii konut sermaye kullanılan bir sektör değildir. Hatta ölü yatırım diye de nitelendirilebilir. Kamu sektörüne geldiğimizde, artış hızları itibariyle bütün alt sektörlerde yatırımlar eksi veriyor. Yalnız konut % 2,9 ve bir de eğitim ve sağlıkta % 4 oranında bir artış veriyor. Fakat diğer bütün sektörlerde, kamu sektörü yatırımları azalıyor. Bu demektir ki 1988'de yatırımlar artış hızı itibariyle gerilemiştir.

1988'de yatırımların gerilediği kesin. 1989'da da iyi olmadığını yayınlanan rakamlardan biliyoruz. Böyle bir ekonomide 1990 için % 5,7'lik bir büyüme ve % 54 ortalama enflasyon gibi bir deflasyon, bana gerçekçi gel-

miyor doğrusu. Samimiyet açısından olayları irdelemeye başladığımızda ve biraz da odağımıza bütçeyi aldığımızda, başka şeylerle de karşılaşıyoruz. Sayın Akgüç bunu gayet açık bir şekilde belirtti. Bir kere hakikaten bütün kamu hesaplarını topluca göremiyoruz. Borç kalemleri ayrı verilmiş vaziyette. Fonlar ayrı verilmiş vaziyette. Bence bundan da öte konsolide bütçede verilen rakamlarda samimi-yetsizlik var. Şurada samimi-yetsizlik görüyoruz. Bütçe tekniğinde bir özellik vardır. Harcamalar önce belirlenir, gelirler ona uydurulmaya çalışılır. Fakat şimdi Hazine o kadar gelir sıkışıklığı içine girmiş vaziyette ki, zımnı olarak öyle algılanıyor ki, gelirler önce belirleniyor ve fiilen elde edileceğin üstünde bir gelir tahmini yapılıyor, sonra da harcamalar kısıtına bu dar elbisenin içine oturtulmaya çalışılıyor.

Bunu nereden çıkarıyorum? Şuradan çıkıyor. Mesela gelirleri baktığımızda, devletin elde edeceği gelirlerde 1990'da % 70 ilâ % 75 dolayında artış hızı öngörülüyor. Gelir Vergisi'nde, Kurumlar Vergisi'nde, alınan vergilerde böyle bir artış hızı öngörülüyor. Bu sağlanabilir mi? Bunun sağlanabilmesi için vergi elastikliğinin 1,3 civarında olması gerekiyor. Bunun hesabını yaptım. Vergi gelirindeki artış hızının GSMH'daki artış hızına oranına «elastiklik» deniliyor. Bu elastiklik 1,3 olabilir mi? Bakalım, acaba 1980'den itibaren 10 yıl içinde ne olmuş? Elastiklik 1981'de 1,2 olmuş; fakat onun dışındaki bütün senelerde aşağı yukarı 0,9; 0,8'dir. 1985 ve 1986'da 1'in üzerine çıkmış, çünkü o yıllarda Katma Değer Vergisi yürürlüğe girdiği ve arızı bir şişirme yaptığı için. 1988'e baktığımızda elastiklik 0,8 ve 1989'a baktığımızda 0,9 değerini veriyor. Elastiklik 1 bile olsa yine de % 54 enflasyonla 1990 yılı için hedeflenen bu vergi gelirleri sağlanamayacak. Peki o zaman ne ola-

cak, bunun sağlanabilmesi için? Ya milli gelir zımnı deflatörünün, yani enflasyon haddinin yükselmesi gerekiyor. Ya da bu vergi gelirlerinde öngörülen artış sağlanamayacak. Ancak kamu harcamalarında kısıntı yapılamayacağına göre, bu durum sonuçta enflasyonu yine hızlandıracak. Aşağı yukarı aynı sonuca gidiyoruz.

Bu bütçe bize bir statik fotoğraf veriyor. Bu fotoğrafa nasıl geldiğimizi anlayabilmemiz için uygulanan politikaların neler olduğuna ve bunların nasıl bir sonuç taşıdığına bakmamız gerekiyor. Önce statik olarak bakalım. 1990 Yılı Bütçesi GSMH payı olarak aşağı yukarı son yıllar bütçeleriyle aynı ağırlığı taşıyor, hatta biraz da artmış vaziyette. Mesela 1983-1985 ve 1990 yıllarını mukayese edersem; GSMH içinde bütçenin payı 1983'de % 22, 1985'de % 18'e gerilemiş, 1990'da ise % 22,5'e çıkmış. Bütçenin GSMH içindeki payı 1985'e göre yükselmiş. Ama 1983 bütçesiyle 5 aşağı 5 yukarı aynı payı taşıyor. Fakat bununla hemen, «Bütçe geçmiş yıllarda aynı ağırlığı taşıyor.» sonucuna varmamamız lazım. Devletin ekonomi içindeki payı aynı mı kalmış? Veyahut daha doğru ifade ile konsolide bütçenin ekonomi içindeki payı aynı mı kalmış? Hayır. Burada çok önemli bir olay var. O da şu: Devletin yaptığı hizmetleri, yani genel hizmetler, savunma, adalet, tarım-orman, su işleri, karayolları, bayındırlık, ulaştırma, madencilik, eğitim, sağlık, kültür, turizm, sosyal hizmetleri bir tarafa ayırıp borç faiz ödemelerini de diğer tarafa ayıralım. Bu ayrımı yaptıktan sonra 1983, 1985 ve 1990'da neler meydana gelmiş, gelişmeler hangi yönde olmuş? Oranlara baktığımızda enteresan bir olgu ile karşılaşıyoruz. O da şu: Devlet konsolide bütçe bazında reel olarak gerilemiş, erimiş.

Şimdi oranları veriyorum. 1983 Bütçesi'nde borç faiz ödemesi dışın-

daki bütün kamu hizmetlerine yönelik konsolide bütçe harcamalarının konsolide bütçedeki yatay dağılımı % 95,5; yani bütçenin % 95,5'ini kamu hizmetleri, % 4,5'ini de borç faizi ödemesi oluşturuyor. 1985'te yine bütçedeki ağırlık itibarıyla, bütün reel devlet hizmetlerinin konsolide bütçedeki ağırlığı % 86,5'e düşüyor, 1990'da ise bu oran % 77'ye geriliyor. Diğer bir deyişle borç faizi ödemenin konsolide bütçedeki ağırlığı 1983'de % 4,5 iken, 1990'da % 23'ü aşmış vaziyette.

Gelişmelere GSMH bazında baktığımızda orada da acı durumla karşı karşıya kalıyoruz. Devletin reel hizmetlerinin GSMH içindeki payı 1983'te % 20,9; buna yuvarlak % 21 diyebiliriz. 1985'de % 15,5'e gerilemiş, 1990'da ise bu % 17,4'e yükselmiş. Devletin sağladığı kamu hizmetlerinin GSMH içindeki payı 1985'e göre yükselmiş ama, 1983'e göre yine de gerilemiş durumda. Borç faiz ödemelerinin GSMH'ya oranı ise, 1983'de binde 9, yani % 1 dolaylarında. Bu, 1985'de % 2,5'e, 1990'da % 5,5'a çıkmış vaziyette. Tabii bu gelişme önemli bir pataloji sergiliyor. Sergilediği patoloji, devletin reel hizmetlerinin gerilemesi, devletin GSMH içindeki payının gerilemesi. Beşeri sermaye yaratan, hatta sosyal sermayenin büyük bir kısmını yaratan devlet gerilemiş durumda.

Buna örnek olarak eğitimi ve sağlığı da alalım. Önce eğitimi alalım müsaadenizle. Eğitim harcamaları 1990 Bütçesi ile artacak diye düşünüyoruz. Artıyor mu acaba? Gene 1983, 1985 ve 1990 mukayeselerini yapalım. 1983 yılında eğitim harcamalarının konsolide bütçe içindeki payı % 15. GSMH'daki payı % 3,5. 1985'te eğitim bütçedeki payı % 12,5'e; GSMH içindeki payı da % 2'ye düşmüş vaziyette. 1983'e göre gerilemiş. 1990'a geldiğimizde, bütçedeki payı % 17,5'e; GSMH içindeki payı da % 3,8'e çık-

mış gözüküyor. 1985'e göre yükselmiş. Ama 1983'de zaten eğitim harcamalarının GSMH'ya oranı % 3,5 idi. Şimdi bir de nüfus artışını bu işin üstüne koyarsak, eğitimdeki gerileme daha net görülebilir. Eğitimde kaliteyi sabit tutabilmek için en azından fert başına eğitim harcamasını sabit tutmak gerekiyor. Bir de gelişen teknolojileri dikkate alırsak, eğitim hizmetlerinin kalitesini arttırmak da gerekiyor. Onları da bir tarafa bıraksak bile, eğitim son yıllarda reel olarak gerilemiştir.

Burada şunu da belirtmek istiyorum: Eğitim olayı öyle bir olay ki, hikâyesi 1980'den de önceye gidiyor. Çünkü eğitime bakış açısı biraz çarpıktı bizim toplumumuzun; bu, baştan beri gözlemlenen bir olay. 1990'lara gelene kadar eğitime ayrılan kaynaklar o kadar yetersiz kalmış, eğitim o kadar gerilemiş, o derece korkunç bir sosyal sermaye veyahut da beşeri sermaye erozyonu meydana gelmiştir ki; 1990 Bütçesi ile verdığımız ani artış, memnuniyetle karşılanmakla beraber, kesinlikle yetersizdir. Bunu belirtmekle beraber hemen şunu da ifade edeyim ki, eğitim kısa sürede sonuç almaya yönelik bir olay değildir. Eğitim uzun vadede oluşan bir olay. Eğitimde dikkat edilmesi gereken, kaliteyi düşürmemektir. O noktada çok dikkatli olmak gerekir. Tabii üniversiteler de bu bağlamda çok önemlidir. Üniversiteye ayrılan ödenekleri de eğer enflasyon artış oranlarına göre düzeltirsek, reel olarak gerilemiş olduğunu görürüz. Bu demektir ki, üniversitelerimiz de enflasyondan gerileme yönünde önemli ölçüde paylarını alıyorlar.

KURDAŞ — Sayın Önder, sizin bu açıklamalarınıza bir iki noktayı ekleyeyim. Millî gelirden eğitime tahsis ettiğiniz kaynakların reel olarak düşmesi veya hiç olmazsa büyümesi yanında, bu kaynaklardan isti-

fade edecek nüfus arttığından, adam başına eğitime ayrılan kaynak düşmüştür. Aynı şekilde reel olarak üniversitelere ayrılan toplam kaynaklar da yükselmediği gibi düşmüştür. Buna mukabil öğrenci adedi arttığından, öğrenci başına devletin yaptığı harcama da dramatik bir şekilde düşmüştür. Son yıllarda üniversitelerde öğrenci sayısında artış var ama, öğrenci başına tahsisat azalmış, hoca sayısı duraklamıştır. Ondan sonra siz bu üniversiteden kalite ve araştırma bekliyorsunuz. Bence bu rakamlar, üniversitelerimizde ne doğru dürüst bir kalite olabileceğini, ne de araştırma yapılabileceğini gösteriyor.

kamu kesiminde ciddi bir küçülme vardır; kamu sektörünün erimesine, 1980'den sonra ortaya konan yanlış vergi politikası yol açmıştır; vergi ödemedeki eşitsizlik kaçakları artırmıştır

AKGÜÇ — Sayın Önder, çok iyi vurguladı. Kamuoyunda, hatta bazı ekonomistlerde yanlış izlenimler var. O da son yıllarda kamu sektörünün büyüdüğü izlenimi. Bu nereden kaynaklanıyor? Çünkü konsolide bütçe harcamaları içinde faiz, ödemeleri var. Faiz ödemeleri dikkate alınmadan oranlamalar yapıldığı zaman, kamu sektörü sanki büyümüş gibi bir izlenim bırakıyor. Halbuki kamunun cari harcamaları ile yatırım harcamalarını aldığımız zaman, yani faiz ödemelerini bir tarafa bıraktığımız zaman, kamu kesiminde ciddi bir küçülme var. Hem de nicelik ve niteliksel olarak hizmetlerde bir düşüş var. Yatırımlarında önemli bir gerile-

me var. Bu noktaları vurgulamakta yarar var. Çünkü çok yanlış bir izlenim kamuoyunda var. «Efendim bunlar liberal bir politika izlemek için iktidara geldiler, sonunda kamu kesimini büyüttüler.» gibi bir izlenim. Bu doğru değil, reel devlet hizmetlerini de, devlet yatırımlarını da küçülttüler.

ÖNDER — Kesinlikle öyle. Bu bütçenin kalemlerini bitirmeden evvel yatırımlarla ilgili bazı bilgileri vermekte yarar görüyorum. Devlet aşağı yukarı altı kanaldan yatırım yapıyor. Konsolide bütçeden, KİT'lerden, İller Bankası'ndan, mahalli idarelerden, döner sermaye idarelerden ve fonlardan. Bunlar kamu sektörünün yatırım kanallarını, arterlerini oluşturuyor. Kamu yatırımlarına ve bunların kanallarına baktığımızda, 1984 ile 1989 arasında -1989 biraz tahminidir tabiiyle- Ekonomik Rapor'a göre, devletin toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 1984'de % 54 iken 1989'da % 44,5'e geriletilmiş vaziyette. Bu plan çerçevesi içinde yapılan iradi bir olay, istenen bir olay. Yatırımların alt bileşimine baktığımızda, devlet yatırımları içindeki payı itibariyle konsolide bütçe geriliyor, fakat mahalli idareler yatırımları ile fonların payları artıyor. Tabii yatırımların mutlak düzeyi veya artış düzeyi olarak bakarsak, Sayın Akgüç'ün de belirttiği gibi, kamu yatırımları gerçekten gerilemiştir.

Kamu sektörü erimesi olayına, içinde bulunduğumuz enflasyonun yaratılması olayına, bütçede meydana gelen bu patalojik harcama olayına, yani borç faiz ödemelerinin bu kadar yükselmesi olayına, 1980'lerden sonra ortaya konan enteresan bir vergi politikası yol açtı. Tabii Amerika'da 1975'lerde arz yanlı iktisat cereyanlarının sonucu ortaya çıkan politikalar da etkili oldu. Şimdi ben onları iki dakikada irdelemek istiyo-

rum; çünkü, bizi enteresan sonuçlara götüreceği gibi geliyor bana. O da şu: Bu politikalarla Kurumlar Vergisi'nde özellikle, Gelir Vergisi'nde, temel vergilerde ciddi indirimler yapıldı. Bizde ise genişletilen muafiyet ve istisnalarla vergilerin oturdıkları bazlar daraltıldı. Bazları daralan vergilerde oran indirimleri, bugün Avrupa'nın gitme eğilimi içinde olduğu düşük oranlara doğru götürülemedi. Vergi oranları da azaltılmak istendi ama azaltılmadı. Vergi oranları düşürülemezdi, çünkü o zaman varidat çok düşecekti. Bazı daralan fakat vergi oranları düşürülemeyen vergiler, nispi fiyat değişmelerine yol açtı. Bence vergi kaçakları da arttı. Çünkü çok ciddi vergi kaçağı teşviki yaratılmış oldu. Bir sektör acayip yüksek vergi veriyor; hatta aynı sektör içinde bazı firmalar vergi veriyor, öbürüsü istisnadan yararlanıyor ve hiç vergi vermez duruma geliyor. Bu eşitsizlik kaçakları artırdı ve toplumsal vicdani rahatsız eder hale geldi.

Türkiye'nin ortaklığına doğru gittiği Avrupa Topluluğu'nda ve halen içinde üyesi bulunduğu OECD ülkelerinde vergi yüklerine baktığımızda, OECD ülkelerinde vergi yükü ortalama olarak % 38,8'dir. Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinde ortalama vergi yükü % 40,6'dır. Bu oranlar 1987 bazında verilmiştir. Türkiye'ye bu Topluluklarda en yakın olan ülkeleri aldığımızda, ortalama vergi yükü, Yunanistan'a bakıyoruz % 37,4, İspanya'ya bakıyoruz % 33, Portekiz'e bakıyoruz % 31,4. Türkiye'de ise % 24,1. Vergi yükü parafiskal yükümlülükleri, mahalli vergi yükümlülükleri, fonları, bütün yükümlülükleri kapsıyor. Aynı olay, 1987 yılında OECD'nin yayınlamış olduğu gelişmekte olan ülkelerde vergi reformları ve vergi sorunları broşüründe de gözleniyor. Türkiye özellikle de geçiyor orada. Vergi yükünün çok düşük olduğu ülkelerden bir tanesi Türkiye,

bunu arttırmayı gerekiyor. Burada şunu vurgulamak istiyorum. Vergi yükünün artırılması ile vergi oranının artırılması kastedilmemektedir.

Türkiye çok ciddi enflasyon yaşıyor, yaşıyor. Şehirleşme hareketi durulmadı, hâlâ sürüyor. Ve önemli rant gelirleri oluşmuştur Türkiye'de. Bu rant gelirleri halen vergi dışı kalmaktadır. Bunların kesinlikle kapsanması gerekiyor. İstisna ve muafiyetlerin çok teknik ve çok zararlı olanlar dışında kalanlarının mutlaka gözden geçirilmesi gerekiyor. Türkiye madem ki Avrupa Topluluğuna girmeye hazırlanıyor, vergi oranlarını indirmeye mecburdur. Çünkü Avrupa'da artık Kurumlar Vergisi'nde % 46 oranı yok. Tabii Türkiye'de efektif değil bu oran, uygulanmıyor. İstisnalar, muafiyetler nedeniyle. Bugün ortalama Kurumlar Vergisi'nin % 8 ilâ % 12'ler arasında değiştiği söyleniyor. Bazı tür işletmelerde vergi yükü daha düşüklere iniyor gerçekten. Fakat vergi oranlarını böyle kâğıt üzerinde yüksek tutmaktansa, istisna ve muafiyetleri gözden geçirip, kâğıt üzerindeki oranları indirmek, indirme yönünde harekete geçirmek mecburiyetli var. Çünkü Türkiye yabancı sermayeyi cezbetmek için bu tedbirleri almak, vergi oranlarında Topluluğa uyum sağlamak mecburiyetindedir. Bu çok önemli bir olaydır. Türkiye bu olaylarda kendisini ciddi bir açmazla sokmuştur.

Bütçe açığı diye kamu açığı diye bir kavram bana akademik olarak fazla doğru gelmiyor. Bu bir yanılsama gibi geliyor bana. Nedir kamu açığı? Ya devlet harcamaları çok artar, gördük işte devlet harcamalarının GSMH içindeki payı düşüyor, ve/veya kamu gelir sağlayamaz. Şimdi Türkiye'deki olan olay bu kamunun yeterli gelir sağlayamaması. OECD yayınlarına bakıyoruz, devletin ekonomik raporuna bakıyoruz, bütçe gerekçelerine bakıyoruz, bütçe rakamlarına bakıyoruz, harcamalarda, Sayın

Akgüç'ün de belirttiği gibi, konsolide bütçe gerilememekle beraber reel hizmetlerin gerilediğini görüyoruz. GSMH'nın 1983'de % 21'ini harcayan devlet, 1990 yılında ancak % 17,5'ini harcayacak.

KURDAŞ — Ama mesela Diyanet hizmetleri hiç gerilemedi. Başka hizmetler geriliyor.

ÖNDER — Onu ilgililere sormak lazım galiba. Çok haklısınız. Türkiye'de şu anda —Allah korusun— hepimiz bir anda ölse bile gene de fazla imam var gibi geliyor bana. Bu ayrı bir olay. Ben bir şey daha ilave edeyim müsaade ederseniz, bu olay aynı zamanda samimi dindarların duygularıyla da alay etmektir.

bütçenin toplam ödenekleri % 90 artarken, diyanet işlerinin ödeneği % 230 artmıştır; bütçenin önemli bir kaynağı, ekonomiye katkısı olmayan kişilere ayrılmıştır

KURDAŞ — Sayın Önder, sözünüzü keseceğim ama, aslında, bütün Osmanlı Devleti'nde ve Selçukiler'de devlet din için masraf yapmıyor. Din adamını toplum, köy, kasaba onlar besliyor. Türkiye'nin tarihinde ilk defa din adamı devlete yüklenmiştir. Bu o kadar kolay hale gelmiştir ki, yüz binlerce imam-hatip üretip devlete yüklüyorlar. Ve böylece devlet bütçesi her türlü noksanlığına, zaafına ilaveten bir de din adamı besleyen bir hayır organizasyonu haline bürünüyor. İşte bu sene Diyanet İşleri'ne ve-

rilen ödenek 783,5 milyar TL. Bu tabii bizim ana felsefemize aykırı. Hatta dini felsefemize aykırı. Çünkü benim anladığım kadarıyla İslâm dininde ruhban sınıfı yoktur. Şimdi biz devlet bütçesi ile ruhban sınıfı besliyoruz.

ÖNDER — Evet, bu anlamda müesseseseleşmemiştir İslâm dini. Gerçekten.

KURDAŞ — Köy imamı vardır, onu köy besler. Kasaba imamı vardır, onu kasaba besler. Biz özellikle son 20 yıldır İmam-Hatip okullarını kurduk. Çıkan çocuğu da devlete alıyoruz ve her sene Diyanet İşleri'nin ödeneğini artırıyoruz. Son yıllarda —galiba Tanrı'ya o şekilde yaranacaklarını zannediyorlar— bütçede Diyanet İşleri ödeneklerini büyük ölçüde artırıyorlar. Bütçenin toplam ödeneği % 90 artarken, Diyanet İşleri'nin ödeneğini % 230 artırıyorlar. Biz ekonomiye hiçbir katkısı olmayan bu kişilere ekonominin, bütçenin önemli bir kaynağını veriyoruz.

ÖNDER — Şimdi efendim, ben tehlikeli bir gelişme müşahade ediyorum. Bu Diyanet İşleri olayı çok büyük bir parçanın, bir büyük aysbergin yansıyan bölümü aslında. Türkiye'de tehlikeli gidiş 75 milyonluk veya belki de kafaların altında yatan 100 milyonluk, gürlüğünde dünyayı titreten bir Türkiye imajıdır. Çok, yanlış bir olay. Bu eskiden belki olabilirdi. Teknolojinin ilerlemediği, dinlerin yayıldığı dönemlerde, harplerin insanlarla yapıldığı dönemlerde bu belki mümkün olabilirdi. Ama bugün artık bu olay söz konusu değil. Peki bu nereden kaynaklanıyor? Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde şehirlerde yerleşmiş olan ve Atatürk inkılaplarını hakikaten benimsemiş olan gruplar, yavaş yavaş erozyona uğruyor. Ekonomik politikalar açmazlara girdiğçe, sosyolojik olarak siyasal iktidarlar tabanı çekmeye çalışıyorlar, kendilerine. Bu

taban da hakikaten eğitilmiş insanlardan veya gerçekten bu reformlardan benimsemiş kentsel kökenli insanlardan oluşmuyor artık, bunun farkındalar. O zaman kırsal kökenli insanlarla —bu tür yaklaşımlarla daha kolay iletişim kurulabildiğinden— işbirliği yapmak mecburiyeti ortaya çıkıyor. Bu ise, kırsal kökenli insanları eşya yerine koymaktır ve onlara büyük bir saygısızlıktır. Ayrıca onlar için de ileride çok hayati büyük bir tehlikedir.

75 milyonluk bir Türkiye'yi bugünkü imkânlarla eğitemeyiz biz. 75 milyonluk bir Türkiye'ye sağlık hizmeti veremeyiz biz. Eğer hakikaten bu politikalar izlenirse, 75 milyonluk Türkiye'nin dünyada esamisi okunmaz. Bugün Çin'in nüfusu milyarı aşkın. Bir de İsviçre'ye bakın. Nüfusu ne kadardır. Ama dünyada hangisinin söz hakkı vardır. Galiba olaylara hiraz da bu açıdan bakmak lazım gibi geliyor bana. Ama bütün bunlar belli bir siyasal politikanın sürdürülebilmesi, belirli kliklerin siyasal amaçlarına ulaşabilmeleri için, dayanmaları gerekli sosyal tabanı yaratmaya yönelik bir çalışmanın sonucu. Bu çok tehlikelidir. Dayandıkları taban açısından da, kendileri açısından da, hepimiz açısından da bence çok tehlikeli bir olaydır.

AKGÜÇ — Meselelere hep kısa vadeli bakıyorlar. Türkiye'nin sorunlarına uzun vadeli bir çözüm aramıyor. Hep günü kurtarmak, kısa dönemde bir çıkar sağlamak, politik çıkar sağlamak bakımından meselelere yaklaşıldığı için, bunlar giderek büyüyen sorunlar yaratıyor Türkiye'de. Hem ekonomik açıdan, hem toplumsal açıdan. Ama maalesef 1980'den sonraki, belki de 1950'den sonraki eğilim budur.

ÖNDER — Haklısınız. 1980'den sonra tabii çok daha hızlı. Ondan ev-

vel de liderlerin cuma namazında görülmesi, Eyüp Camii ziyareti, önemli kişilerin cenazelerinde resimlerinin çıkması gibi ufak tefek kaçamaklar yapıldı. Fakat şimdi bu çok güçlü bir biçimde ortaya çıktı. Bence çok kötü ve yanlış bir patolojik sosyolojik bir gelişme. Ve insanları eşya yerine koymak. İnsanları aşağılamak bu. «Sizi etkilemek daha kolay. Çünkü sizin kültür ve bilgi seviyeniz düşük.» demeye geliyor bu tür davranışlar. Kültür tabii sosyolojik olarak var, ama bir altyapı yok. İktidarda olanlarda; «Sizi etkileriz, bir de hamasi duygularınızı beslersek tamam. Biz de işimize bakarız.» felsefesi hâkim olmaya başladı. Bu çok yanlış bence. Ülke için de çok yanlış, o insanlar için de çok yanlış bir olay.

Kamu açığı meselesinden buraya geldik. Kamu açığı diye bir olay yoktur. Peki kamu açığı ne o zaman? Devletin toplayamadığı vergi aslında. Çünkü o vergiyi toplamış olsa, kamuda açık meydana gelmeyecek. Fakat o zaman da özel kesimde açık meydana gelecek. Aslında mesele böyle bakarsak, o ekonomideki açıktır. Peki devlet ne yaptı bu mekanizmayla? Şunu yaptı. Ekonomiye iç ve hatta dış kaynak sağlayarak —bunların bir kısmı gerekiyor da olabilir— bunların faiz yüklerini kendisi yüklenmiş oldu. Bu faizi kimlere ödeteceksiniz? Yine enflasyon kanalıyla aslında dar gelirli kişilere ödeteceksiniz. Enflasyon bir vergidir çünkü. İşçi ve memurun ücretini sıkıştırarak, memur üzerine azami vergi koyarak ödetiyor devlet bunları. Kamu açığı bu anlamda anlamsız bir olay. Teorik bir olay değildir. Biz bugün vergiyi hesaplarken yalnız Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi bunlara bakıyoruz. Bugün çok ciddi vergiler var. Enflasyon da işte bu saydıklarımız gibi çok ciddi bir vergi. Artık onu da biliyoruz, herkes de biliyor.

Daha ciddi bir vergi, özellikle kamu sektöründe çalışan kaliteli elemanlara, özel sektörde bulabilecekleri, ekonomide bulabilecekleri değerden çok düşük ücretlerin ödenmesidir. Devletin bu sene yaptığı gibi, % 70 enflasyon sürerken, kendi bütçesinde bile % 54'ler dolayında enflasyonu kabul ederken, memuruna alay edersesine % 15 ücret artışı vermesi. Aradaki fark tamamiyle bir vergidir. Hatta bu bir cebri vergidir. Peki o zaman ne oluyor? Bu adam çalışıyor mu? Bu adam çalışıyor ama sermayenin ana değeri eriyor. Bugün ondan dolayı ne ilkokul öğretmeni bulabiliyoruz, ne ortaokul öğretmeni bulabiliyoruz ve hatta ne de üniversite hocası bulabiliyoruz. Araştırma görevliliği ve benzer sınavlara giren öğrencilere baktığımızda; Boğaziçi Üniversitesi, Ortaoğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi gibi önde gelen üniversitelerin mezunlarına baktığımızda; bunların hangisi öğretmen olmak istiyor? Hangisi öğretim üyesi olmak istiyor? Hiçbirisi olmak istemiyor. Haksız mı? Haksız da değil tabiatıyla. Bu çok önemli bir olaydır. Bu, beşeri sermayenin erimesi olayıdır. Ve telafisi çok zor olan bir olaydır. Bugün düzeltmeye başlasak bunu telafi etmeye bizim ömrümüz yetmez. Biz göremeyeceğiz. Korkunç bir hatadır. Korkunç bir cinayettir.

İkinci bir cinayet bence, bunu vurgulamak lazım: Gelir aktarması yaptık. Yüksek gelir gruplarını etkin vergilemeyerek, kurumlar üzerindeki vergi yükünü azaltarak, reel ücretleri baskı altına alarak, döviz paritesini gerçekten reel olarak değiştirerek reel devalüasyonlar yaparak, gelir aktarması yaptık. Bütün bunlar yatırımların artırılması için yapıldı. Peki bu yatırımlar yapıldı mı? Temel belirsizlikler sürdüğü için veya başka nedenlerle bu yatırımlar yapılamadı. Tasarruflar arttı mı? Hayır. Bütün bu politikalarla bir rant, hatta rant de-

ğil bir mülkiyet transferi yapıldı; işçilerin reel ücreti düşürülerek, memurların maaşları düşürülerek, bu vergiler alınmayarak...

AKGÜÇ — Tarım kesiminden de iç ticaret hadlerini aleyhe döndürerek, kaynak transferi yapıldı.

israf, kamu sektörünün yanı sıra özel kesimde de vardır; izlenen politikalarla yatırımlar artmadığı gibi mülkiyet transferine de yol açılmıştır; toplumda gerçek demokrasi yerleşmeli, insanlar örgütlenmeli, herkes etkin olarak kararlara katılmalıdır

ÖNDER — Haklısınız, bütün nispi fiyatlar yoluyla reel aktarımlar yapıldı. Şimdi bu aktarım eğer Türkiye'de tasarrufa ayrılıp, hakikaten sonunda bütün ülkenin yararlanabileceği bir yatırıma girmiş olsaydı, şöyle bir hesap sorulabilirdi: Bu yatırımdan mülkiyet değişikliğine katılanlara ne kadar pay vereceğiz? Bu, ileriki dönemin gelir dağılımı meselesidir. Gerçekte bu aktarımlar yatırımlara gitmedi, aktarılın kaynakların ya lüks tüketime gitmesine veya israf edilmesine, ya da yurt dışına gitmesine yol açıldı. Bir ülkenin ücretleri arttırılmayabilir. Enflasyon da yapılabılır. Bununla yaratılan kaynaklar yatırımlara aktarılabilir. Bizde izlenen politikalarla yatırımlar arttırılmadığı gibi, mülkiyet transferine de yol açıldı. Devletin rolü o zaman iyice ortaya çıktı. Türkiye'de bugün

KİT'lerin rolü her günküden çok daha fazla ortaya çıkıyor: Bu paralar işçiyeye verilmeyebilirdi ama, mülkiyet hakkı işçide kalarak yatırımlar yapılabilirdi. İşçiyeye verilmeyen ücretler bir fonda biriktirilirdi. Bir işçi fonu oluşturulabilirdi. Zorunlu tasarruf örneğinde olduğu gibi. Bu fonlar, isterse özel sektöre de yatırım için verilebilirdi. Faiz alınıp nemalandırılabilirdi. Ama mülkiyeti geçmezdi, öteki insanlara. Bugün mülkiyet transferi yapıldı. Bu büyük bir operasyon. Bunu geç fark etmedik. Aslında fark edildi de, 1980'in başında iktidara destek veren akademisyenler söylemediler. Söyleyenlerin de sesi duyulmadı ve halkın çoğunluğu da bunu fark etmedi. Bu bir kader falan değildi. Bir güç mekanizmasıyla bazı kaynaklar toplumun bir kısmına verildi. Bu, ciddi bir hataydı; kesinlikle.

AKGÜÇ — Burada şunu da vurgulayabiliriz. Tabii yatırımların artmadığını siz söylediniz. Son yıllarda imalat sanayiinde yatırımlarda 1970 düzeyi bile tutturulamamıştır. Reel olarak bakıldığı zaman, Türkiye, 1989 yılında, 1970 yılında imalat sanayiine yaptığı yatırım kadar dahi yatırım yapmamıştır. Bu bir gerçektir. «Bu aktarılan kaynaklar nereye gitti?» denildiği zaman, sanıyorum ki, bir kısmı da dışarıya transfer edildi. Yalnız sermaye kaçırılması şeklinde değil, dış ticaret hadlerinin aleyhimize dönmesi nedeniyle. Bir kısmı da tüketime gitti.

ÖNDER — Fakirleşme yani...

AKGÜÇ — Göreli olarak fakirleştik, hatta büyük kesim mutlak olarak fakirleşti. Bunu da vurgulamak lazım. Biz içeride yaratmaya çalıştığımız fonu da içeride kullanmadık. Bir kısmını da dışarıya transfer ettik.

KURDAŞ — Ama ne olursa olsun sonunda 40 milyar dolar borçlandı-

nız, getirdiniz içeriye ama israf ettiniz. Devlet israf etti, belediyeler israf etti. Evet Sayın Önder.

ÖNDER — Bir iki konuya daha değineceğim. Biri sözü açılmışken israf konusuna. Tabii israf kesinlikle var. Israf kamu sektöründe de var, özel sektörde de var. Onu da vurgulamalıyız. Özel sektör de hiç israf etmeden çalışan bir kesim değil. Bence kamu sektörünün esas israfı alınan arabalar, uçaklar değil. Onlar gözükten israflar. Ben o türlü israflardan korkmuyorum. Bütçe görüşmelerinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın galiba bir müşavirine araba alınması yasaklanmış, ödeneği de bütçeden kaldırılmış. Onu görüyoruz. Esas israf, harcamanın gerektirdiği kadar para koymadan, az para koyarak yapılan harcamalardır. Eğitim bunun tipik örneklerinden bir tanesidir. Biz şu adam eğitiyoruz, oysa Cumhuriyet'ten beri adam eğitememiştik; o çok önemli, demek ki kaynaklar israf edilmiş. Ekonomik olarak şunu biliyoruz ki, bir yere para eğer gerektiği kadar konulmaz ise, hiç koymamak daha iyidir. Çünkü az konulan para israf ediyor demektir. Ve bu gizli israftır.

KURDAŞ — Doğru dürüst adam yetiştirme yerine dörtte bir adam yetiştiriyorsunuz, 20'nci yüzyılın teknolojisine de bu adam uyamıyor.

ÖNDER — Birinci nokta buydu. Söyleyeceğim ikinci nokta da, bütçedeki harcama patalojisi, yani harcamaların dağılımındaki pataloji. Vergi yapısının patalojisi. Bunların hepsi patalojidir maalesef. Bütün bunların düzeltilmesi lazım. Kamu harcamalarının, vergilerin bir kere optimum düzeyleri nelerdir? Eğitim harcamalarının ne olması lazım? Yatırımın ne olması lazım? Bu konuda elimizde çok fazla ölçü veya araç yok. En fazla şunu yapabiliriz. Bir seneyi temel alıp, fert başına harcama şu kadar-

sa; «Onu tutturduk, onu artırdık veya onun altına düştük.» diyebiliriz. Bunların yapılabilmesi için ekonomi ile sosyoloji el ele çalışacak. Bunun için de toplumda gerçek demokrasi-nin yerleşmesi lazım. Bütün baskı grupları, bütün çalışanlar, memurlar, öğretmenler hepsi etkin olarak toplumsal kararlara katılacak. Meclis'in bileşimi toplumsal kararlara yansıtacak biçimde olacak.

KURDAŞ — Sayın Önder, bugün Meclis bile hiçbir karara katılmıyor.

ÖNDER — Çok haklısınız. Bütün bunları yapmak lazım. Bunlar yapılmadıkça, bu işler düzelmez. Bir örnek verip kapatayım. % 70'lerde enflasyon seyrederken, resmi rakamlarda da gelecek yıl enflasyonun % 54 olacağından bahsedilirken, memurların bir sendikası olsa idi, grev hakkı olsa idi, kimse % 15 gibi alay edici bir rakamı zam diyerekten telaffuz edemezdi.

İşte o zaman demokrasiye inanamamız lazım. İnanıyorsak, «Biz yapıyoruz.» dememek lazım. Bırakalım insanlar örgüt kursunlar ve onlar da haklarını alsınlar. Çünkü «Biz yapıyoruz.» dediğimizde, aynı şeyi Bismark da yapmıştır. Sosyal devlet kavramı Almanya'da o dönemde ortaya çıkmıştır. Faşist dönemlerde ortaya çıkmıştır. Niye? Gelişen sosyal demokrasiyi yıpratmak ve de daha fazla canlanmasını diye şimdiden bazı kesimlere bir şeyler vererek, onların tepkilerini azaltmak. Ama bu demokrasi değil. Bu totaliter rejimdir. Demokrasilerde insanlar örgütlenir ve kendileri haklarını alırlar. O da sosyal dengelerle, karşılıklı dengelerle oluşur.

KURDAŞ — Sayın Önder'e biraz takılarak söyleyeyim. Önümüzdeki sene bir seçim yok ki memura doğru dürüst zam versinler. Elbet de % 15 verecekler.

AKGÜÇ — Buyurun Sayın Kurdaş, şimdi de sizin 1990 Yılı Bütçe-si'ne ilişkin görüşlerinizi alalım.

% 75 dolaylarında bir enflasyon kapıyı çalmaktadır; bazı dar ama yakaladığını çok ağır vergileyen bir garip vergi sistemi yürürlüktedir; yatırımlar durmuş, gelir dağılımı bozulmuş, dış ve iç borçlar artmıştır; kısacası Türkiye bir açmazdadır

KURDAŞ — Ben sözlerime Sayın Önder'e ve Sayın Akgüç'e teşekkürle başlamak istiyorum. Ekonomimiz bakımından, toplumumuz bakımından acı veren, önem taşıyan pek çok sorunu parlak bir şekilde okurlarımızın bilgilerine sunmuş olduklar. Ben onların bu gözlemlerinden de yararlanarak sorunu bir genel çerçevede içinde takdim etmek istiyorum. Benim kanımcıca 1990 Bütçesi, her yönü ile, son 10 yılda ekonomik politikada yapılan vahim ve ısrarlı hatalarla Türkiye'nin içine itildiği problemleri, yalnız dikkatlerimize çaracak şekilde değil, dikkatlerimizi tahrip edecek açıklıkta ortaya koymaktadır. Bu bütçeden biz Türkiye'nin problemlerini çok açık bir biçimde anlayabiliyoruz. 1990 Bütçesi, enflasyonist bir bütçe. Hükümet enflasyon hedefini % 54 olarak verse dahi, bu bütçenin % 75 - % 80 dolayında bir enflasyon yaratacağı muhakkak. Onu biraz ileride rakamlarla belirtmeye çalışaca-

ğım. Bu bütçe muazzam bir enflasyonist bütçe, fakat aynı zamanda kaynakları iyi kullanmayan bir bütçe. Cari harcamalara, transfer ödemeleri adı altında iç ve dış borç faizlerine büyük kaynaklar aktaran bir bütçe. Bünyesinde yatırımlara az para ayıran bir bütçe. Yatırım hamlesinin gelişmesine hiçbir teşvik yapmayan bir bütçe. Ayrıca kendi içinde de kritik alanlara yeter ağırlıkta imkân vermeyen, görünürdeki büyük hacmine rağmen ekonominin gerçek ihtiyaçlarını gerek eğitimde, gerek diğer kamu hizmetlerinde karşılayamayan bir bütçe.

Türkiye, bütçenin yarattığı bu problemlere, açıkçası kendi hatalarına geldi. 1980 yılına kadar ta 1923'ten beri Türkiye iyi kötü istikrar içinde bütçesini, ekonomisini idare etmek isteyen bir memleketti. Bir kere 1940'a kadar bir enflasyon sorunu yoktu, Türkiye'nin. İstiklal mücadelesini bile enflasyonsuz yürütmüş bir memleketti Türkiye. 1940'taki enflasyon, o 3 yılın harp enflasyonu, 1980 sonrasında bir senenin enflasyonuna muadildir âdeta. O zaman Türkiye o enflasyonla çok olmuştu. Sonra tekrar bir istikrar dönemine geldi. 1950-1960 bu istikrardan bir uzaklaşşı; ama, çok şiddetli olmayan bir uzaklaşşı temsil eder. 1960-1970 planlama içinde nispi bir istikrar dönemidir. 1970'den sonra Türkiye, ekonomisini istikrar içinde yürütme fikrine az itibar eder olmuştur ama, Türkiye'nin enflasyon hastalığını benimsediği, bunu resmi politikası yaptığı dönem de esas olarak 1980'den sonra başlamaktadır. Biz 1980'de muazzam bir enflasyon hareketine bîperva atıldık. Köşeyi dönmek, sözüm ona hızlı çağ atlamak gibi garip iddialarla Türkiye, özellikle kamu kesiminde muazzam bir genişleme hareketine daldı. Bu genişleme hareketini de, bir miktar Merkez Bankası kanalı ile yaptılar. Fakat biraz Para Fonu'nun tazyiki, dış âlemin

tazyiki ile açıklarının bir kısmını da bildiğiniz gibi iç borçlanma ile ve dış borçlanma ile karşıladılar. Şimdi biz bu borçlanmaların faturasını ödüyoruz. Onun için bütçemizin önemli bir kısmını borç faizlerine veriyoruz.

Gene 1980 döneminde kaynakları akılcı bir biçimde kullanma yeteneğimiz zayıfladı. Vergi sisteminde de -Sayın Önder'e orada katılıyorum- verginin bazını daraltan olmaz şekilde düşünülmüş bir sürü istisna ve muafiyeti, arada geçen kanunlarla sağa sola dağıtmakta bîperva olduk. Sonunda karşımıza hakikaten şimdi bazı dar, ama yakaladığını da çok ağır vergileyen bir garip vergi sistemi çıktı. O sistemin ıslahı konusundaki telkine de gönülden katılıyorum. Türkiye'de bütün vatandaşı, bütün ekonomik faaliyeti kapsayan çok geniş bir vergi bazı oluşturulmalıdır. İstisna ve muafiyetler bir piyasa sisteminin mantığı içinde kolay savunulamaz. Yani sistemin mantığına aykırıdır. İstisna ve muafiyetleri asgarinin asgarisine sıkıştırılmış bir vergi sistemi olmalıdır ve bu vergi sistemi çok makul oranlarda bir vergi düzeyine dayanmalıdır. Böylece hem yakalanan ezilmez, vergi adaleti gerçekleştirilir, hem de bundan kaçma gibi bir hareket de birtakım ceza tedbirleriyle önenebilir. Böyle bir vergi reformunu yapmak lazım. Ama, bu hükümetin tabiatında böyle ciddi hareketlere bir eğilim yok, bir niyet yok, bir disiplin yok.

Türkiye, hükümetin bu zayıf nedeniyle ölümlüdeki yıllarda da acı çekmeye devam edecektir. Böyle bir vergi bazının benim gördüğüm en kritik kurbanları, başta bordro mahkûmları olmakla beraber, bu dönemde sanayi de bu vergi zehirinden payını almıştır. Ciddi, çok büyük bir enflasyon ortamında, enflasyon muhasebesi sistemi getirilmeden, enflasyondan doğan kârlar, hele ciddi müesseselerde % 50'ye varan oranlarda Kurumlar

Vergis'i'ne tabi tutulmuştur. Sanayi kaynak yaratamaz hale gelmiştir. Çünkü yüksek enflasyon ortamında enflasyon kazancının % 50 ile vergilenmesinden sonra kalan kısmı, sanayinin işletme sonrası ihtiyacını karşılamaya yetmemiş, sanayi borçlanmaya gitmiştir. Borçlanma da, devletin para piyasasında kendi ihtiyaçları için devamlı yarattığı yüksek talep sebebiyle, muazzam yüksek faiz politikasıyla karşılaşmış, sanayi reel büyük faizler ödemiştir. Sanayi böylece son derece zayıflamıştır. Bu sistem bütünüyle hatalıdır ve sanayii de yemiştir.

Bütçenin ana karakterinin bu sene de enflasyonist olduğunu söyledim. Okurlarımıza bu konuya nasıl baktığımı anlatmak için bu gözlemini rakamlarla teyit etmek isterim. Ben bir bütçeye en az iki açıdan, iki metotla bakarım. Konsolide bütçede, genel ve katma bütçeli idarelerin gider hacmi bellidir. Buna fonlar kanalıyla gelebilecek gideri de ekledikten sonra kamu kesiminde -yerel yönetimler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri hariç- öngörülen yıl için öngörülen bir gider hacmi elde edilir. Bu sene bu gider hacmi şu şekilde gözüküyor: Konsolide bütçe 63.3 trilyondur; 1989'da fonlardan 13.6 trilyonluk bir tahsilat yapılmıştır, bu sene bu 20 veya 21 trilyon olur. Ama bunun bir kısmı, 2.5 - 3 trilyonu bütçe kanalından geçmektedir. Toplam giderlere bu yıl fonların katkısının 17 trilyon lira net olarak kabulde isabet vardır. Demek ki öngörülen harcama, konsolide bütçe ve fonlarla devletin öngördüğü harcama yaklaşık 80 trilyondur. Millî gelir 1989 yılında nominal olarak 173 trilyon olarak hesaplanmaktadır, öyle gösterilmektedir. Bilyorumuz ki bizim ekonomimizde konsolide bütçe ve fonların toplam giderleri GSMH'nın % 25 veya % 26'sı dolaylarındadır. Ortadaki soru şudur: 80 trilyon hangi gelirin % 26'sını temsil

eder? Bu, aşağı yukarı 320 trilyonluk bir millî gelir demektir. Bu politikalar uygulanacaksa, bizim öngörümüzdeki sene millî gelirimiz 172 trilyondan 320 trilyona çıkacak demektir. Aşağı yukarı bu bize % 80'lik bir şişkinlik, bir enflasyon vermektedir. Binaaleyh ben % 54'lük enflasyon oranını, ekonomideki reel büyümeyi; yerel yönetimlerin, İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin açıklarını da dikkate alarak % 80 olarak belirlemeyi daha doğru buluyorum.

Ayrıca benim kendime mahsus ikinci bir hesap tarzım vardır ki, bunu 1950'ye kadar bütün Atatürk ve İsmet Paşa devri hükümetlerinin yaptığını İsmet Paşa'dan duymuşumdur. O da şudur: Biz Maliye'de bunu başlangıç çalışması olarak şöyle yapardık. Bu seneki yani 1989 yılı konsolide bütçe gelirleri nedir? 31.3 trilyon. Öngörümüzdeki sene sıfır enflasyon olsa, bu 31.3 trilyon neye ulaşır? Bazı gelir kalemleri vardır, mesela Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi gibi, geçen yılki enflasyonun etkisindedir. Çünkü bu seneki gelirler enflasyonla şişmiştir, bunlar 1990'da beyan olunacaktır. Onu da hesaba katmak lazımdır. Diğer gelirlerde de millî gelirin artışına paralel bir hâsılat artışı hesaplanabilir. Vergi tahsilat metodlarında gelişme varsa onun için de bir yüzde artış emsali uygulanabilir. Böyle bir analizle 1990 yılında, 1989'a nazaran Kurumlar Vergisi'nde 2.8 trilyonluk bir artış muhtemel gözüküyor. Gelir Vergisi'nde 6 trilyonluk bir artış ve diğerlerinde de 3 trilyonluk bir artış, bize 1990 için aşağı yukarı 43 trilyonluk sıfır enflasyonda bir gelir hacmi verir. Buna fonlardan yapılan -fonların da birer vergi olduğunu unutmayalım- tahsilatı da koyalım. Geçen seneki 13 trilyonluk fon kaynağı normal olarak bu sene de sıfır enflasyonda 13-14 trilyon olarak devam eder. Demek ki 56 trilyon toplam bir hâsılat, bize sıfır

enflasyonda bugünkü şartlarda maksimum bir gelir tahsilatı olarak kabul edilebilir. Biz 80 trilyonluk bir gider öngörüyoruz. Demek ki 24-25 trilyonluk bir fark vardır. Bu kadar bir açık söz konusudur. Bu 26 trilyon açığın ne gibi bir enflasyon düzeyi yaratacağını hesaplamak lazım. Bunu Merkez Bankası'ndan alırsanız, Merkez Bankası'nın iç varlıklarını aşağı yukarı ikiye katlamak gerekir. Açığın Merkez Bankası kaynakları ile kapatıldığını kabul edin. Milli gelirdeki ufak artışları da dikkate alırsak, monatize olmanın etkisini de hesaba katarsak, bu bize % 75 - % 80 dolayında bir enflasyon verir. Tabii bunun para arzına nihai yansımaları da hesaplayarak, para arzında da bu oranda bir yükseliş olacağını hesaplamak mümkündür.

Her iki açıdan da yaptığımız hesaplamada önümüzdeki sene % 75 ilâ % 80 arasında bir enflasyon kesin gözüktüyor. Böyle bir bütçe yapılmıştır. Bu bütçe, Türkiye'de özellikle belirttiğimiz gibi, devlet kesimindeki memurda, gelirleri nispeten sabit olan bütün ücret geliri elde edenlerde ve de kârını enflasyon oranında ayarlamayan bütün sanayi kesiminde son 10 yıldır yaptığı tahribatı çok daha artmış bir ölçüde ıcraya devam edecektir. Devlet böyle bir bütçeyi finanse etmek için geçen yıllarda yaptığı gibi banka kesiminde oluşan bütün fonlara yüksek faizle el koymaya gayret edecektir. Özel kesimi tekrar para piyasasının dışında bırakacak, crowding out edecektir. Bankalarda belirlenen yüksek faiz özel kesimin faiz yükünü birazcık daha ağırlaştıracaktır. Mali bünyelerini bozacaktır. Tabii bu şişkin bütçe döviz kuru üzerinde tazyik ıcraya edecektir, ama bütün bunlara rağmen Türkiye'de istenen yatırım hareketi sağlanamayacaktır. Devlet hizmetlerinde istenen kalite elde edilemeyecektir. Bence bütün bunlar Türkiye'nin bu bütçe ile

açık bir biçimde ortaya çıkan çıkmazdır.

Ne yapalım? Şimdi burada açık olmanın fayda sağlayacağı kanısındayım. Benim kanımca Türkiye hakikaten bir çıkmazdadır. Yatırımları durmuş, gelir dağılımı vahim derecede bozulmuş, dışarıya borcu büyük bir tehdit olarak taş gibi tepesinde duran bir ekonomi; biz gene bu ekonomide yeni yeni büyük enflasyonlara gidiyoruz, yeni büyük adaletsizliklere gidiyoruz, tamamen müsrif ve keyfice davranıyoruz. Geçen yaz devlet, büyük ücret artışları ile bir gösteriş yaptı biliyorsunuz. Ama niye? Çünkü cumhurbaşkanı seçimi vardı. 1990 yılı için ise memura açık hakkını vermiyor, bırakın fazla vermeyi.

AKGÜÇ — Benim orada yorumum doğru veya yanlış şöyle : O memur maaşlarını zam galiba gerçekte milletvekili maaşlarını yükseltmek için verildi. Çünkü, biliyorsunuz memur maaşlarını ayarlamadan sadece milletvekili maaşlarını yükseltmiyorlardı. Bunu erken seçimi önleme taktiği olarak, milletvekili maaşlarını yükseltme olarak yorumluyorum. Milletvekillerine devlet eliyle önemli bir ödün verildi.

KURDAŞ — Çok cingöz bir iktidarımız var. Her şeyi yapıyor ve sonra büyük bir masumiyetle de başka bir elbise içinde halka takdim ediyor. Şimdi esas vurgulamak istediğim husus şu: Türkiye hakikaten bu bütçenin belirttiği gibi ciddi bir çıkmaz içindedir. Önümüzdeki yıl 1989'u da aratacaktır. Bu çıkmazın tedavisinde açık olmalıyız. Bu insan yapısı bir hastalıktır. Türkiye ekonomisinin başında hiçbir idare olmasa idi, tamamen serbest kendi başına bir ekonomi olsa idi, Türkiye bu hale düşmezdi. Zaten bütün dünyanın problemi bu. Politikacı, politika mikrobu bütün dünya devletlerini tehdit ediyor. Mesela 19'uncu yüzyılda enflasyonu se-

nede % 5 olan ülke yok. Altın para devri var. Aşağı yukarı 1920'lere kadar dünyada istikrar var.

AKGÜÇ — Yalnız altın taşıdığı var, altının ayarını düşürme var.

KURDAŞ — Tamam da Sayın Akgüç, ne kadara kadar taşış edersiniz? Ancak bir parça. 19'uncu Yüzyıl'da Avrupa'da fiyatlar ortalama üst üste % 1 artmamış. Bir ekonomik disiplin var. Zamanımızda ise Merkez Bankası, banknot matbaası politikasının elinde olduğu sürece, dünyanın hiçbir yerinde politikacı gerçekten istikrara dönük bilimsel ekonomik politikalar uygulamıyor. Enflasyonist ekonomik politikalar kısa vadede cazip ve kolay gözüküyor. Politikacıyı bu serbestiden, bu kötülüğü icra etmekteki hudutsuz hürriyetinden, sorumsuz davranışından mahrum edecek bir düzen üzerinde durulmalıdır.

AKGÜÇ — Efendim, benim bildiğim kadarı ile Batı Avrupa'da parasal hedefler önceden ilan ediliyor. Hedefler veriliyor. M_2 'ler, M_3 'ler ilan ediliyor ve bu hedefler tutturulmaya çalışılıyor. Bizde geniş ve dar kapsamlı para arzının, M_1 , M_2 , M_3 'ün ne olacağını kimse bilmiyor.

KURDAŞ — İlan etse dahi uygar âlemde hedefler % 10, % 12 gibi artış rakamlarıyla verilir. Bizimki % 70 öngörür. Üstelik ona da bağlı kalmaz. Şimdi siz şöyle bir devlet düşünebilir misunuz? Devlet Planlama Teşkilatı var. Bu Planlama Teşkilatı size % 54 ortalama fiyat artışına dayalı bir finans tablosu ortaya çıkarıyor. Oysa Devlet Planlama Teşkilatı'nın olmadığı devirlerde Türkiye'de yıllık enflasyon % 10'u aşmadı. 1950'de dahi, hakkımı verelim, bir kontrol vardı.

AKGÜÇ — Bir tek 1958 yılı istisna galiba, enflasyon o yıl % 30'a doğru çıktı.

KURDAŞ — Efendim, o birleşmiş küçük enflasyonları o devalüasyon

döneminde ayarladı. Ondan evvel hep fiyat artış hızları 1950'li yıllarda % 7, % 8, % 9 arasında kahr; % 8'e çıktığı zaman da alarm veriliyordu. O devrin sorumlusu Maliye Bakanlığı idi ve şerefi de sorumluluğu da ona aitti. Onun dışında da bir harekete Bakanlık müsaade etmezdi. 1960 başlarında sözde Planlama'yı getirdik. Şimdi Planlama döneminde son 15 yıla yakın süredir dünyanın en büyük enflasyon oranı olan memleketlerden biri haline geldik. Politikacı Planlama'yı rahatça eline geçiriyor. Planlama da aslında sorumsuzdur; Maliye Bakanı sorumludur. Nitekim 1950-1960 döneminde Maliye Bakanı itham edilmiştir. Ama Planlama için dışında, ahkâm kesen makam gibidir. Onun için, ekonomiyi geliştirme, kıt kaynakları rasyonel kullanma maksadıyla kurulduğumuz bu merkez, çok yüksek enflasyona dayanan, ekonomide bin bir haksızlığı ve israfı meşru gösteren mizansenler yaparak çıkmaktadır karşımıza. Bu durumda ne yapmalı?

çağın çok gerisinde kalan Türkiye'yi girdiği çıkmazdan kurtarabilmek için politikacıya «dur» diyecek anayasal düzenlemeler yapılmalı; merkez bankası özerk bir kuruluş olarak ekonomiyi istikrar içinde yürütmekle görevlendirilmelidir.

Bence politikacıyı bu imkânlardan mahrum eden anayasal düzenlemeler getirilmeli. Zannedirim size şok

gibi gelecek bu sözlerim. Bu enflasyonist politikalar bütün dünyada toplumları huzursuz yapmaktadır. Bunun tipik örneği Güney Amerika ülkeleridir. O ülkelerin bizim gibi stratejik zorunlulukları da -ordu vs.- yoktur. Buna rağmen bildiğiniz gibi o ülkelerde % 2000, % 3000 oranında enflasyonlar var. % 100 enflasyon harçilemdir. İçlerinde bir veya iki ülke enflasyon konusunda biraz makuliyete girmiştir. Enflasyonu önleyemezseniz, gördüğünüz gibi, toplumlarda ne istikrarlı bir kalkınma sağlayabiliyorsunuz, ne de kamu hizmetlerini görebiliyorsunuz; hiçbir şeyi elde edemiyorsunuz; yerinizde sayıyorsunuz. Bu, çağ atlamak değildir. Bence çağın çok gerisinde kalmaktadır. Burada ne demek istediğimi 1980'de yaptığım bir teklifle ifade edeyim.

12 Eylül hareketından sonra Evren Paşa ve arkadaşları beni davet ettikleri zaman kendilerine dedim ki; «Anayasada her türlü düzenlemeyi yapabilirsiniz. Ama, eğer önümüzdeki 10 yılda bu ekonomi yine büyük enflasyonlar içinde, son derece gayriâdil bir ortamda, kaynaklarının gelişigüzel israf edildiği bir ortamda yaşarsa, bu anayasa ile getireceğiniz hiçbir tedbir, hiçbir supap sonuç vermez. Yönetimden sorumlu olarak bir anayasa yapmak üzerinde duruyorsunuz, duracaksınız. Bu anayasada toplumda politik istikrarı sağlamak için her türlü tedbiri öngöreceksiniz. Fakat eğer ekonomi istikrar içinde hızlı ve âdil bir gelişme imkânına kavuşmazsa, sizin anayasada öngördüğünüz bu tedbirlerin hiçbirini nihai olarak etkili olamaz. Binaenaleyh bu anayasaya, ekonominin istikrar içinde bir yörüngeye oturtulmasını sağlayacak bazı hükümler, supaplar getirilmelidir. Mesela, bir kere Merkez Bankası'nın bağımsızlığını, özerkliğini kesin olarak sağlayınız. Gelecek politikacılar hiçbir şekilde oraya müdahale edemesin. Merkez Bankası'na ekono-

miyi istikrar içinde yürütme görevi verilsin. Kesin olarak bu görev verilsin. Verilmediği takdirde hakkında soruşturma açılabilsin.

İkincisi, Merkez Bankası'nın iç varlıkları, yani dövizden oluşan varlıkları dışındaki varlıkları bir senede -mesela % 15'in üstünde- bir artış gösterdiği zaman, bu konu Büyük Millet Meclisi'nde bir genel görüşmenin konusu yapılsın. İki defa aynı şey tekerrür ederse, bir güven oylaması mecburiyeti gelsin. Eğer ekonomide iki yıl üst üste % 15'in üstünde bir enflasyon olursa, -mesela- bir erken seçime gidilme mecburiyeti konsun.» Bu son yaptığım teklifin ne kadar etkili olabileceğini şimdi daha iyi anlıyorum. Hakikaten milletvekili de kendi kaderinin ekonominin istikrar içinde yürütmesiyle bağlı olacağını hissetmelidir. Yoksa öbür türlü, bu son dönemde de gördüğümüz gibi, milletvekili ekonomiyi her türlü istikrarsızlığa sevk eden tutumlara pervasız bir şekilde «Evet.» diyebilmektedir. Hatta, hatta bu gibi davranışların savunucusu olabilmektedir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, 12 Eylül idarecileri beni dinledikleri zaman, bu yaklaşıma biraz mütemayil gözüktüler. Ben o intibai edindim. Hatta anayasanın ilk taslaklarında buna benzer hükümlerin getirildiğini de zannediyorum. Fakat birtakım aklevvel ulema tarafından; «Ekonomide böyle sınırlama olmaz. Bunların hepsini kaldıralım.» telkini yapılmış ve sonuçta kaldırılmıştır. Sanki bizim önerdiğimiz % 15 enflasyon gibi kısıtlama çok sınırlıymış gibi. Ben bu durumun düzeltilmesi için başka çıkış yolu göremiyorum. «Şunu yapın.», «Bunu yapmayın.» demek kolay. Ne yapacağını söylemek de kolay. Bu konuda yetmiş dünyada ve bizim memleketimizde bir sürü eleman var. Fakat politikacı bunları asla dinlemez. 1980'de, 1983'de, 1984'de, 1985'de,

1988'de dinlemedi. 1989'da dinlemedi. Kendi politik çıkarına göre ne gibi bir tutumu faydalı görüyorsa onu yaptı. Mesela memur maaşları çok tipik bir örnek. Geçen yıl Noel Baba hüviyetinde olan Sayın Özal'm bugünkü Başbakanı memur maaşları için % 15 zam diyor. Hiçbir mantık ve ekonomik gerçek ile uyuşmayan bir tutum. Niye? Çünkü artık gerek yoktur. Ama bir fevkalade olay olur, mesela önümüzdeki sene bir erken seçim gündeme gelirse, o zaman bütün bu kitleleri bir miktar oyalamak için ağızlarına bal sürülecektir.

Bir memleketin kaderi bir kişinin keyfi takdirine, kararlarına bırakılmış oluyor. Bir gün faiz politikasını biperva yükseltiyor, ondan sonra aşağıya çekiyor. Döviz kurunda 1980 sonrasında 1983-1984-1985'de gerçekçi bir tutum içinde idi. Döviz kurunun hatıta zaman zaman enflasyonun üstünde ayarlanmasına imkân verildi. Türk Lirası'nda reel değer düşüşleri yapıldı. Şimdi birbuçuk senedir döviz kurunu tutuyor. Bütün ihraç hamlesini tehlikeye atıyor. Niye? Döviz kurunu istikrar içinde tutmuş bir devlet adamı görünümünü vermek istiyor. Bunlar bir yarışçı değil mi? Yarışta da kulvarlar var. Genişçe bir kulvar, fakat onun dışına da çıkmamasını sağlayacak tedbirler lazım. Bu tedbir, muayyen endekslerin, göstergelerin dışına çıktığı zaman, -başka hiçbir çare görmüyorum; bu bilimsel değil ama bence etkili olur- yasal olarak, seçime gitme zorunluluğunun getirilmesi. Seçime gitmemek için dürüst davranacak. Şimdi bakın Almanya bu tecrübeyi Weimar'da yaşamıştır, biliyorsunuz. O güzelim Almanya, tarihinde hiçbir zaman görmediği bir enflasyonla karşılaşmıştır. Onun acısıyla, sonraki anayasalarında istikrar içinde gelişmeyi öne almışlardır. Almanya'da Merkez Bankası'nın güvencesi, dünyada başka hiçbir Merkez Bankası'nda yoktur. Onun için

Almanya'da Merkez Bankası, % 2'nin, % 3'ün üstünde bir enflasyona müsaade edemez. Politikacı Merkez Bankası'na karşımadığından, Almanya bütün büyük devletler içerisinde -bazı dış etkenler dışında- enflasyondan en az ölçüde etkilenen bir devlet halindedir.

Türkiye de bence artık böyle bir sistem üzerinde düşünmek zorundadır. Çünkü bu gidişin sonu gerçekten vahimdir. Türkiye yerinde sayıyor. Son derece büyük adaletsizlikler var. Hiçbir hizmet görülüyor. Ne adaleti işliyor, ne eğitim hizmeti sağlanıyor. Ancak, politikacının keyfine göre bazı sahalarda çok iyi işliyor. Politikacı, çıkarı olduğu için Diyanet İşleri'ne büyük kaynaklar ayırıyor. Kendi tayfasına iş bulabilmek için devlet kadrolarına adamlarını alıyor. İktisadi Devlet Teşekkülleri'nde özel müşavirlik heyetleri kuruyor ki, kendi adanını oraya tayin etsin, oradan ücret versin diye. Fakat Türkiye bütün gösterişe rağmen ileriye gidemiyor. Zannediyorum böyle giderse, bizim torunlarımız da aynı şeyleri tartışacak. Ve belki de o zaman bu % 70'lik, % 80'lik enflasyonları arar halde olacaklar.

Onun için çok ciddi anayasal tedbirler alınmasını öneriyorum. Bunun büyük filozofik iktisadi bilgiçlikle tartışılır tarafı da yoktur. Meclise gelen politikacı o sistem içinde yaşamayı kendine prensip edinecek, ona uyma zorunluluğunu duyacak. Tabii onun yanında, Sayın Önder'e katılırim, gerçekten mantıklı bir demokratik düzen içinde her çıkar sınıfının kendi hakkını kendi gücüyle savunabilmek imkânını da getireceksiniz. Her sektör de kendi hakkını savunacak. Mecburen denge içinde kalacaksınız. O zaman göreceksiniz ki, Türkiye gerçekten kalkınacak. Yoksa birbirimizi aldatmakla, rakamlarla oynamakla, masum rakamlara yalan söyletmekle ömrümüzü geçireceğiz.

AKGÜÇ — Çok teşekkürler. Sayın Önder, siz ne düşünüyorsunuz Sayın Kurdaş'ın yorum ve önerileri üzerine?

ÖNDER — Sayın Kurdaş'ın fikirlerinin bir kısmına katılıyorum. Bir şey bana çok enteresan geldi. Bu anayasa meselesi. Memnun oldum bunu duyduğuma. Fakat şöyle düşüneyim Sayın Kurdaş: Anayasayı değiştirmek milletvekillerinin belirli çoğunluğunun elinde ise, ya seçime giderlerken anayasanın o maddesini değiştirmeye kalkarlarsa; çünkü, politika biliminde şunu biliyoruz ki, seçime gidildiği dönemde iktidarlar daima enflasyon yapma eğilimi içine giriyorlar. Zaten Türkiye'de de bunu yaşıyoruz. İktidara geldiği ilk dönemlerde sıkı tedbirler alınıyor, sonra seçime giderken gevşetilmek üzere. Demin gerçekten vezir bir biçimde dediğiniz gibi, bizim maaşlarımız geçen yıl niye arttı? Çünkü önümüzde politik bir operasyon vardı. Orada çok haklısınız. Teklifiniz çok enteresan, çok mutlu oldum onu duyduğuma. Enflasyon olursa iktidarı seçime zorlayacağız, anayasa bunları seçime götürecektir. İlginç bir açmaz gibi gözüküyor. Ancak, seçime giderken enflasyon yapma eğilimi içerisine girebilirler. Parsa verebilirler ona buna. Anayasayı değiştirme ihtimalleri de var. Enflasyon kat sayısını, Merkez Bankası aktiflerinin aktif katsayısını yükseltebilirler. Enteresan bir teklif; belki biraz daha iyi işlemek lazım.

KURDAŞ — Orada güvence sizin önerinizdir. Eğer anayasaya böyle hükümler koyarsanız, her grup da kendi çıkarını istikrarda görürse, politikacının anayasanın bu hükümlerini değiştirme gayretine karşı koyar. Mesela, zaman zaman Almanya'da Bundesbank'ın yetkilerini kısıtlama konusu tartışılmıştır. Ancak, yapamamışlardır. Çünkü karşı tarafta dengeler var. Doğrudur, anayasaya bu hükümleri

koyacaksınız, rasyonel demokratik düzenleme içinde de her grubun kendi çıkarını korumasını sağlayacaksınız. Benim kafamda bu tedbirler 1980'de doğru zannetmeyin. 1961'de Maliye Bakanı iken Hazine'nin Merkez Bankası'ndan avans alma limiti bütçe ödeneklerinin % 15'i idi, hatırlarsınız. Ben bunu % 5'e indirdim. Bir kanunla indirdim. Doğrudur, politikacı o kanunu sonra adım adım yedi. Oranı önce % 10'a, sonra da % 15'e çıkardılar.

AKGÜÇ — Ayrıca, ek ödenekleri de limit hesabına dahil ettiler.

KURDAŞ — Ama o bir kanundu. Meclisten çıkmış bir kanun. Kolayca değiştirildi. Şimdi değiştirmek zorunda kalacakları ise bir anayasa hükmü olacak. Merkez Bankası'nın otonomisi, bağımsızlığı güvenceli bir şekilde sağlanacak. Birtakım ekonomik kilometre taşları veya daire çizgileri belirlenecek. Onun dışına çıkıldığı zaman da erken seçim gibi müeyyideleri olacak. İlaveten demokratik sistem de bunları koruyacak, dengeleyecek.

ÖNDER — Bu anayasa fikri çok enteresan. Şu anda Amerika'da da bu mall anayasalar üzerine kavramlar geliştiriliyor. Bizde de Sayın Prof. Vural Savaş bunun Türkiye'de temsilini bir anlamda yapıyor. Hatta bu konuda çok küçük bir kitabı da yayımlandı. Fakat çok önemli bir deney var, geçen sene dünyada yaşanan: İsrail deneyi. O şok denen tedbirleri İsrail niçin alabildi? Çünkü enflasyondan bütün gruplar zararlı çıkmaya başlamıştı. Ve mecliste de temsil edildi bu gruplar. Toplumda sosyolojik baz itibarıyla onun meclise yansımış temsilcilerinin yani işçi grupları ve işveren gruplarının ittifakı veya aralarındaki uzlaşma bunu sağladı. «Siz arttırmayın kârlarınızı; ben de arttırmayayım ücretleri. Eğer enflasyon si-

zin kârınızı arttırırsa, ben de ücretlerimi aynı oranda arttırırım.» Böyle bir ittifak veya uzlaşma, enflasyonun kontrol altına alınmasında etkili oldu. Enflasyondan zararlı çıkan taraf öteki tarafı politik etki altına alma mekanizmasına sahip oldu. Enflasyondan kâr elde edenlerin de yarar sağlamaları olanağı kalktı. Onların da enflasyon olmasında menfaatleri yok.

enflasyonda reel ücretini koruyamayan emek giderek eriyor; enflasyona karşı önlem, ancak bütün taraflar zarar gördüğü zaman alınabiliyor; oysa bazı baskı grupları için enflasyon, türkiye'de kazanç kaynağıdır

Fikrinize mutlak olarak katılıyorum. Çok doğru. Gerçekten çok uyarıcı. Enflasyondan bütün taraflar zarar gördüğü zaman, ancak önlem alınabiliyor. Zarar görmediği zaman bir taraf, çok küçük de olsa Türkiye bunu yaşıyor, sosyolojik baskıyla ve ideolojik yansıtımlarla enflasyonu sürekli hale getirebiliyor. Çeşitli baskılarla sürdürebiliyor politikalarını. İmam-Hatip de işte bunun bir parçası. Olaya böyle baktığımız zaman, burada araçlar çok önemli oluyor. O da şu: Birincisi, bilimsel ekonomik politikaların belirlenmesi. Ekonomi zaten bir çatışma bilimidir. Bu, iktisadın çok önemli bir özelliğidir. Bu özellik gözden kaçırılmamalıdır. İkincisi, kârının ve ücretlerin enflasyondan aynı oranda yarar sağlamalarını, ve/veya

diğerine parsa bırakmayacak şekilde bir otomatik eskalatör ile artışlarını sağlamak lazım. Tabii kârların enflasyondan şişmiş olmasını müdafaa edemiyoruz. Kârlar ilan ediliyor. % 170 falan kârlar var. Tabii orada çok haklısınız. Bu kârı enflasyona göre düzeltirseniz; onun % 70'i, % 80'i gider ve geriye % 80'i, % 90'ı kalır. Dolayısıyla sizin vergilediğiniz aslında sermayedir.

Bu doğrudur ama, müsaade edersemiz, emeğininde de sermayeyi vergilemiş oluyorsunuz. İşte emek onun için çürüyor. Onun için öğretmen bulamıyorsunuz. Anlatabiliyor muyum? Çünkü reel ücretini koruyamıyor. Enflasyon öyle bir asit havuzu ki, bütün dokular içine girdiği zaman erimeye başlıyor. Kâr da eriyor, sermaye de eriyor; emek de eriyor, faiz de eriyor, anapara da eriyor; hepsi eriyor. Ancak, bir kısmı biraz daha hızlı eriyor, bir kısmı biraz daha yavaş eriyor. Enflasyona ayak uydurabilenler biraz daha yavaş eriyor, uyduramayanlar biraz daha hızlı eriyor. Enflasyonun üstüne çıkanlar biraz artılarda kalabiliyorlar. Bütün hadise bu. Dolayısıyla nispi duruma bakmak lazım. Enflasyon nispi durumu değiştiriyor. Kötülüğü burada. Yalnız ben bir noktaya katılmıyorum. Orada küçük bir itirazım olacak. Enflasyon esnasında işletmelerin sermayeleri eriyor, fakat kısa dönemde kesin kârlı çıkıyorlar. Çünkü enflasyonda, malların fiyatları arttıktan sonra, ücret artışları bunun gerisinden geliyor. Arada bir zaman aralığı oluyor. Ve bu çok önemli bir özelliktir.

Enflasyonda sermayenin ana değeri eriyor. Bu çok önemli. Tabii firmalar borçlanmaya bundan dolayı yöneliyorlar. Çünkü borçların faizi önemli bir gider kalemi oldu. Dünya Bankası'nın önerisinde de, OECD'nin önerisinde de aynı şey var. Faizleri, hızlı enflasyon dönemlerinde gider saymamak önerisi. Çünkü hızlı enf-

lasyonlarda borçlanma reel anlamda sermaye transferidir. Tartışılabilir, faizlerin gider yazılmaması önerisi. Kaldı ki Meclis'teki öneri de Maliye Bakanlığı'nın önerisi. Maliye Bakanlığı ne de olsa kârlı çıkıyor. Vergi matrahını genişletiyor. Müsaadenizle bir de şunu söyleyeyim. Bir de crowding out etkisi deniliyor. Sayın Kurdaş da belirtti. Devlet gerçekten banka mevduatlarının büyük bir kısmına el koyuyor. Peki o zaman şunu teklif etsek. Diyelim ki ekonomi bir bilim. Diyelim ki politikacıya lafımız geçiyor. Tamam, işte o zaman şunu teklif edelim: «Bu fonlar devlete lazım, çünkü bu hizmetleri yapmak mecburiyetinde. Öyle ise siz verginizi doğru dürüst verin, devlet de bu fonlardan elini çeksin. Siz de gidin sermaye piyasasından fon ihtiyacınızı karşılayın.» Şimdi devlet vergi almayarak, yüksek faiz ödeyerek gerçekten önemli miktarda sübvansiyone ediyor.

KURDAŞ — Kimden alıyor, kime veriyor?

ÖNDER — Orası çok önemli zaten. Onun için pataloji dedim. Gerçek insanlara gitmiyor. Spekülatörlere gidiyor. Onu çarpıttı zaten devlet. Başka bir olay daha var. Bankalar da bugün devletten aldıkları faizden memnunlar. Hazine bonolarından memnunlar.

KURDAŞ — Tabii. Çünkü vergi-siz bir gelir oluyor o.

ÖNDER — Tabii bütün bunlar çarpıtılıyor, mekanizmaların sağlıklı işlemlerini bozuyor. Bugün hakikaten köşesinde oturup vergisiz -geçen yıl gelen % 10 dışında- gelir elde eden adam, sanayi falan kurup da niçin çeşitli risklere girsin, uğraşsın? Bunu hakikaten çok iyi belirttiniz. Bu kadar vergi muafiyeti, indirimler, istisnalar; serbest piyasanın mantığına da ters bir olay. Son bir şey daha belirtiyim. Yüksek faiz, vergi indirimi

ile beraber çok enteresan bir monopolleşme olayına yol açabiliyor. Şöyle yol açabiliyor. Bugün Türkiye'de bir monopol fiyatlaması var ise, -öyle olduğu iddia ediliyor ki, bir dozda da gerçekten doğrudur; çünkü, oligopolistik gidiş var ülkemizde- bu yüksek faizle borç almak enflasyonlu dönemlerde daha avantajlı oluyor. Büyük işletmeler, aslında faizi fiyatlara yansıtabiliyorlar. Piyasaya da hâkimler. Ve bir de şöyle veya böyle istisnadan yararlanıp ya vergi ödemiyorlar veya çok az ödüyorlar. Bu, çok önemli. İşlem bittikten sonra önemli bir avantaj sağlıyorlar.

Küçük firmalar piyasadaki çok yüksek faizle para buluyor, hakikaten elleri yanıyor. Bu küçük firmalar kâr mı edecek, zarar mı edecek? Yüksek faizle para buldukları zaman, bu baxından belli değil. Çünkü vergi indirimi ex-post bir uygulamadır. Siz önce kâr edeceksiniz, ondan sonra da sizden o vergi alınmayacak. Vergi indirimi olayı bir prefinansman olayı değildir. Dolayısıyla adam zarar mı edecek, yoksa kâr mı edecek? Zarar ederse, faiz bir vergi indirimi sağlamıyor. Dolayısıyla faizle hakikaten baş başa kalıyor. Sadece yüksek faiz değil, yüksek faizle beraber istisna ve muafiyet; genel ifadesiyle vergi kolaylığı monopolleşme ve oligopolleşmeyle kuvvetlendirme eğilimine yol açıyor. Bu, çok ciddi bir olaydır. Zaten onun için de, piyasa kategorilerine baktığımızda, bir sürü holding ve büyük firma yüksek faizden şikâyet etmiyor. Bir kısmı hakikaten feryat ediyor; kuyruğuna iğne batırmışsınız gibi feryat ediyor. Çünkü o piyasaya girmeye çalışıyor, ama giremiyor. Ötekisi o kadar bunun derinde değil; çünkü, yüksek fiyatına faizi yansıtır, vergi iadesinden yararlanıyor, oligopolleşmeye geçiyor.

KURDAŞ — Evvela ana konuya gireyim. Öbürleri teknik konular, so-

nuna doğru onları da konuşuruz. Benim gördüğüm şudur: Ekonomi tam demokratik olsa dahi kesimlerin çıkarlarını karşılıklı dengelemelerle istikrarı sağlamaları tam olmuyor. Enflasyonu önlemeye yönelik yasal duvarla, teşkilatlanmayı bir arada tutmazsanız, sistem işlemiyor. Çünkü, bir kere % 5, % 20, % 30 enflasyonda, tabii bir de eskalasyonu sistemi getirirlerse, herkes bir şeyler alıyor. Böylece % 20, % 30 enflasyonda hep beraber düğün bayram yapıyorlar. Kendini savunamayanlar bu arada -herkes de aynı oranda savunamıyor- kayba uğruyor. İsrail'deki olay buna çok yakındır. İsrail, tabii harp halindeki bir memleket, onu da bilelim. Dıştan büyük yardım almakla beraber hep enflasyon içinde yaşadığı; bahsettiğiniz konsensüs, enflasyon % 600'e çıkana dek gerçekleşmedi. Enflasyon % 600'e çıktıktan sonra baktılar ki, bundan herkes kayba uğruyor. Çünkü, % 600 enflasyon ne demek? Bir gün gecikseniz % 2 kaybettiniz demek. Bunun zorlaması ile bir konsensüse geldiler. Ancak çok yüksek enflasyonda gelebildiler. Ondan evvel konsensüse bir türlü gelemediler. Yıllarca enflasyon içinde yaşadılar. Büyük devalüasyonlar yaptılar. Ama tabii onlar bizden bilinçliler. Mesela, enflasyon oranında döviz kurunun ayarlanmasına müsaade ederler, fiyatların ayarlanmasına müsaade ederler: ihracatı zarar görmez. Fakat bir yerde enflasyon % 900'lere çıkma tehlikesi gösterince, baktılar ki bu kontrol edilemez. Çünkü kimin altına kalacağı belli değil. Geldiler konsensüse.

Şimdi bakın Almanya'ya. Bugün Almanya'da % 8 enflasyonla hiçbir hükümet iktidarda kalamaz. Niye? Denge var, yasal düzenleme var. Sonra Türkiye'de kitlelerin şourlanması için çok da zaman geçeceğini düşünelim. İsrail küçük bir devlettir. Dünyada okuma-yazma oranı en yüksek olan, çok iyi okutulmuş bir toplum.

Sayıları 4 milyon kişiyi ya bulur ya bulmaz. Böyle okumuş bir toplum, bir yerde çıkarını kolayca görüyor. Başka memleketlerde enflasyon % 900'lerde olsa konsensüs olmayabiliyor. Güney Amerika ülkelerinde mesela. Niye? Çünkü kitleler cahildir. Bizde böyle demokratik bir düzenleme içinde halkı eğitmek, şourlandırmak da büyük zaman alır. Bir yasal düzenleme olmalıdır ve bu yasal düzen kolay değiştirilmemelidir. Karşısında demokratik dengeleyici güçler olabilir; bunun için de halk eğitilmelidir. Bu vesileyle böyle bir sistem üzerinde düşünmeyi öneriyim dedim. 1961'de de kafamda bu tedbir vardı, şimdi daha şuurulu olarak var.

AKGÜÇ — Benim orada çok endişem var. Türkiye'de her şey kitabına uydurulur. Çok yüksek enflasyonlar bile küçük gösterilebilir. Merkez Bankası'nın bilançosu bile ayarlanabilir.

KURDAŞ — Fazla oynayamaz efendim. Merkez Bankası'na kanunen özgürlük ve özerklik verirseniz, ona istatistikleri kontrol etme hakkı verirseniz, görevini yapmaması halinde de sorumluluklarını belirlerseniz, yapmaz. Aslında Merkez Bankası yine de biraz direndi. Ama Sayın Özal her zamanki becerikliliği ile Merkez Bankası'nı da alt etti. Ama banka bir miktar direndi. Yasal çerçeveye daha sağlam olsaydı, Merkez Bankası daha ciddi bir biçimde direnebilirdi. Sanayi düşük enflasyondan yararlanır. Özellikle talebi inelastik olan mal ve hizmetleri üretenler, fiyatları yükseltebilecek olanlar bundan yararlanırlar. Fakat yüksek enflasyon sanayii de bin bir sorunla karşı karşıya bırakıyor. İşletme sermayesi sorunuyla, fiyat sorunuyla... Ve bir hadden sonra sanayi, özellikle enflasyon muhasebesi de yoksa, otomatikman okkanın altına gidiyor. Türkiye bu tecrübeyi yaşadığı, halen de yaşıyor.

Bugünkü vergi sistemimiz, özellikle küçük işletmelerin sanayile girmesini önüyor. Rekabet şartlarını sınırlıyor. 20 milyon TL kâr eden de, 200 milyar TL kâr eden de aynı oranda vergi ödüyor. % 50'ye yaklaşan vergi ödüyor. Onun için şimdi küçük şirketler daha büyük zorluk içinde. Bunları orta boy şirketlere kadar götürün. Orta boy şirketler de bu zorluklar içerisinde yarattığı kaynağı devlete kaptırıyor ve borçlanmaya giriyor. Girdiği anda da batıyor.

kurumlar vergisi de gelir vergisi gibi artan oranlı bir vergi haline getirilmelidir; enflasyon muhasebesi, ticari-sınai gelirlerin yanı sıra emek gelirlerini de kapsayacak biçimde uygulanmalıdır

AKGÜÇ — Daha önce bir öneri yapmıştım. Öneri şu idi: «Kurumlar Vergisi'ni Gelir Vergisi ile birleştirelim. Onu da artan oranlı vergi haline getirelim.» Yani sizin sözünü ettiğiniz küçük işletme 20 milyon TL kazanıyorsa % 20 ödesin. 200 milyar TL kazanan da % 50 ödesin. Bunu yapmak gayet kolay. Kurumlar Vergisi'ni tek oranlı olmaktan çıkartalım.

ÖNDER — Amerika'da halen galiba öyle uyguluyor.

AKGÜÇ — Gelir Vergisi gibi uygulayalım. Sonuçta iki vergiyi birleştirelim.

ÖNDER — Haksızınız. Müsaadenizle bir noktaya değinmek istiyorum. Sayın Kurdaş'ın sözünü ettiği enflasyon

muhasebesine gerçekten katılıyorum. Bakın enflasyon muhasebesini sonucu itibariyle düşündüğümüzde, koşullu uygulanması gerekli bir sistem gibi düşünüyorum. Enflasyon muhasebesi yalnız ticari-sınai gelirler için değil, tüm gelirleri kapsayacak şekilde uygulansın.

KURDAŞ — Tabii Sayın Önder, tabii.

ÖNDER — Sadece kârları enflasyona karşı koruduğunuzda, emek eriyor; diğer gelirler eriyor.

KURDAŞ — Emek gelirlerini enflasyonun etkisine karşı koruyabilmek için, tarifenin alt dilimleri genişletilmeli.

ÖNDER — Şimdi ilk dilimi 6 milyondan 9 milyona çıkartıyorlar. Eksik olmasınlar.

KURDAŞ — Kurumlar Vergisi'ne tabi sanayiciye bu da olmadı. Tarife ayarlanmadığından, ne kâr ederse onun üzerinden vergi ödüyor. Bir tek yeniden değerlemeyi getirdiler. Yeniden değerlendirme bir miktar işletmeleri enflasyona karşı koruyor, ama yeterli değil.

AKGÜÇ — Ayrıca hızlandırılmış amortisman yöntemini de getirdiler. Yatırımın ilk yılında % 50'sini amorti edebiliyorsunuz.

KURDAŞ — Ama yatırım yaparsınız. Şimdi kim yatırım yapar?

AKGÜÇ — Yılın son günü de yatırım yaparsanız, yarısını masraf yapıyorsunuz. Ayrıca yatırım indirimi almışsanız, ondan da yararlanabiliyorsunuz. Aslında kârlı işletmeler açısından yatırım yapmak vergi ödeme yönünden çok cazip.

KURDAŞ — Sayın Akgüç, hep öyle zannediliyor. Hepsinden yararlandınız, yatırım döneminde. Ondan sonra enflasyon % 100 devam ederse, sizin yaptığınız kârın % 50'si si-

zin elinizden alındığı anda, gene sermayeden yemeye başlıyorsunuz.

AKGÜÇ — Vergi yükü, çok küçük şirketler dışında efektif olarak % 50 olmuyor. İstisna ve muafiyetlerle vergi yükü % 50'nin altına düşüyor. Ayrıca, özel kesimde de yönetim hataları var. Bir işletme sermayesi yönetimi, stok yönetimi, alacak yönetimi... Bunlar son derece önemli; ancak, bunlar enflasyon döneminde etkin bir şekilde yapılmıyor.

KURDAŞ — Aslında kolay iş değil. Gayret ediyorsun, personelinı kıstırıyorsun, verimini arttırmaya çalışıyorsun, tabii bu enflasyon sistemi öyle çarpıklıklar yapıyor ki ekonomide, aldığımız tedbirler sorunu halletmiyor. Sonuçta siz daha az kapasite ile çalışmaya zorluyor.

ÖNDER — Bir şey önersem Sayın Kurdaş. Bu belki bütün sanayiciler için geçerli olabilir. İktisadi Devlet Teşekkülleri'ni özelleştirmeyelim, hatta arttıralım. Bugün şikâyetçi olmayan sanayiciler çalışsınlar. Şikâyetçi olanlar işletmelerini devlete devretsinler. Bugünkü yöneticiler de maaşlarını devletten alsınlar.

KURDAŞ — Bütün dünyanın gidisine ters değil mi? Ben de diyorum ki, İktisadi Devlet Teşekkülleri verimli çalışmadığından ekonomide kaynak yaratamıyor. Tersine onları halka devredelim.

ÖNDER — Bakın, benim onda itirazım var. Üç veya dört sene kadar evvel kamu kesimi ile özel kesimin mukayeseli verimlilik analizi yapılmıştır. Sonuçta kamu kesimi daha üstün çıkmıştır. Ben sadece yapılmış bir araştırmanın sonucunu söylüyorum.

KURDAŞ — Konuyu değiştireyim; özetleyeyim. Ben diyorum ki, Türk vergi sistemi A'dan Z'ye yeniden yazılmak zorundadır. Bazı çok

geniştirilmeli, muafiyetler kaldırılmalı, oranlar çok çok düşürülmeli ve tabii devletin aldığı vergiyi de rasyonel, ekonominin çıkarlarına uygun istikamette sarfetmesi istenmeli. Yani devlet benim ödediğim vergiden bir Çin Seddi yaparsa, ona ödediğim % 10 vergi bile haram olur. Onun için israf, israf diye vurguluyorum. Öyle ya da böyle, sonunda vergiyi alıyorsunuz. Ondan sonra da onu israf ediyorsunuz. Hem cari giderinizde israf ediyorsunuz, hem yatırımlarınızda...

AKGÜÇ — Tabii, tabii. Aslında bütçe hazırlama tekniğimiz de son derece ilkel. O bakımdan da büyük fon kayıpları, kaynak kayıpları oluyor.

ÖNDER — Evet. Yalnız ben müsaadenizle bir şey söyleyeyim. Saygısızlık gibi alınmasın ama bu da bir ideoloji gibi geliyor bana. «Ben kazandığımda, vergimi verdiğimde Çin Seddi yapıyor ve israf ediyor.» deniyor. Bu mülkiyetin verdiği pozitif bir düşünce sistemi. «Parayı biz kazanıyoruz. Vergiyi veriyoruz. Onlar da emaneti iyi kullanmıyor, işi yapmıyor.» deniliyor. İsrاف varsa, özel sektörde de var. Ancak hep kamu kesimindeki israf dile getiriliyor.

KURDAŞ — Devlet bir hizmet için kuruluyor. Ben o hizmetin bedelini ona ödüyorum. Ben ondan o hizmeti isterim.

ÖNDER — Güzel de, bu parayı kazananlar da kimin sırtından kazanıyor?

KURDAŞ — Kazancı meşru mu, değil mi?

ÖNDER — Bakın, özel sektör kuruluşlarının faizler indirilsin diye hükümete bir tek dayak atmadıkları kaldı. Ama bir de ücretleri eriyenlere bakın; memurlar, şunlar, bunlar seslerini çıkartabiliyor mu?

KURDAŞ — Şimdi sizin özel sektör için hak olarak görmediğiniz ar-

güman memur için de geçerli. Memur da gayet haklı olarak diyebilir ki; «Ben profesyonel idareciyim. Ben maaşından % 50 oranında vergi ödüyorum. Bunun, devletten doğru kullanılmasını isterim. Hakkım bu benim.»

ÖNDER — Hakkınsınız. Ancak burada sınırı koymuş, «Sen İsviçre'de şu kadar alabilirsin ama, burada şu kadar maaş alacaksın.» diyor. Memurun aldığı maaş en doğal ihtiyaçlarını bile karşılayamazken, özel kesimde bazı müdür muavinleri iki ayda bir aileleri ile birlikte Kanarya Adaları'na gidebiliyorlar.

KURDAŞ — Efendim, meseleyi o açıdan aldınız mı, konuşma biter. Fert-devlet ilişkisinde ben şunu söylemekte hak görüyorum. Devlet bir hizmet için kurulur. Devlet güvenlik sağlayacaktır, adalet sağlayacaktır, eğitim sağlayacaktır... Vatan-daş da bunların masrafını karşılayacaktır. En çok şayanı kabul görülen anlayış budur. Değil mi? Ben devlete yaptığı masraflara katkım olarak vergimi vereceğim. Hatta eskiden çok yaygın olan bir ilke daha vardı; «İktidarım ölçüsünde vereceğim.» derdik. Ben bu parayı verdim. Bu paranın devlette o hizmete dönük olarak kullanılmasını isterim. Eğer hem hizmete dönük olarak kullanılmaz, hem hizmete dönük olarak kullanmadığı kaynakları kendi fantezisinde, kendi beyaz (white elephant) projelerinde israf ederse, sonra da bana döner: «Senin vergini daha da arttıracam.» derse, işte ben buna isyan ediyorum.

ÖNDER — Siz de haklısınız. Bu tartışmaya israf kavramından geldik. Paranın kimin olduğu meselesine baktığımızda, bir ülkede bunlar sosyal anlaşmalarla oluşuyor. Ücretlerin böyle tutulmasında kim etkili oluyor? Evet devlet israf ediyor ama, özel sektör de o paraları ücretlerin

düşük tutulmasından kazanıyor. O zaman bırakalım ücretler serbestçe belirlensin; Yüksek Hakem Kurulu kaldırılсын, devlet toplu sözleşmeye, müdahale etmesin. Özel sektör bu paraları kazanabilecek mi?

KURDAŞ — Şu noktada mutabıkız. Bir serbest piyasa ekonomisinde herkese, bu sistemin icabı olarak, teşkilatlanma ve hakkını arama imkânını vereceksiniz. Ama sanayiciye de vereceksiniz, işçiye de vereceksiniz. Ekonominin zaten sağlıklı gelişmesinin bir teminatı da sendikalar-dır.

ÖNDER — Ama şu anda sanayicinin örgütlenme, baskı grubu oluşturma imkânı daha fazladır. Ben onu demek istiyorum. İşçilerin de olsun istiyorum.

KURDAŞ — Bakın geçen sene işçi teşkilatlandı, biraz bastırdı, ücretini artırdı. Sanayici böyle bir imkândan mahrum. Sanayici bu sene de geçen sene yaptığı enflasyon kârlarından % 50 vergi verecek. Aslında bunlar tamamen fiktif kârlar. Sanayici kendisini yiyor, sermayesini yiyor. Ben içindeyim, görüyorum. Sanayicinin son 10 yılki gelişmesini adım adım izliyorum. 1980'e kadar bir kere sendikalar çok avantajlıydı. Hatta ücretlerin artışı reel olarak milli gelirin artışının üstünde olurdu. 1980'den sonra işçi ezilmiştir. Onu da hep vurguluyoruz. İşçi ücreti gerilemiştir. Fakat bunlar bilerek veya bilmeyerek, çok defa yanlış politikalarla, sanayiciyi de Türkiye'de bir çıkmaza sokmuşlardır. Bu bütçe ve Türkiye'nin bugünkü durumu, şuur-suzca uygulanan politikaların Türkiye'ye getirdiği çıkmaz sokaktır. Her konuda problem yaratılmıştır.

ÖNDER — Afedersiniz, bir şey soracağım. Kim yapmıştır bunu? Bir kişi, ne kadar dominan bir psikolojik karakteri de olsa, hiç önemli gibi

gelmiyor bana. Bir sosyolojik bazının olması lazım. Bu sosyolojik bazın çok geniş olması şart değil. 1980 sonrası politikalarını getiren sosyolojik olarak hangi gruplar? Hangi lobiler bunlara bu yolları gösterdiler?

KURDAŞ — «Bu politikalara kim destek verdi?» diyorsunuz. Buna evvela destek veren cehalettir. Çünkü herkes kendisinin çıkarının, kısa vadeli çıkarlarının ebedi olacağını zannediyor. Herkes buna müsamaha etmiştir. Türkiye'de sanayici sınıfı yeni bir sınıf; belki bunların içinde okumuş kuşak ikinci kuşak. Birinci kuşak pek orta öğretimin üstüne çıkmış kuşak değildir. Bir enflasyonun, hızlı bir enflasyonun onların aktifleri üzerinde ne tahribat yapacağını, onların kârlılığının böyle bir sistem içinde nasıl buharlaşacağını asla düşünmediler.

ÖNDER — Peki o zaman ben size bir şey söyleyeyim. Sistem bu ideolojiyi nasıl üretti?

KURDAŞ — Nasıl üretildi? Burada biraz talihsizlik var zannediyorum. Bir kere lider kadrolarının, kendilerini beğenmişlik içinde oldukları, ekonomide istedikleri politikaları rahatça izleyebilecekleri ve yutturabilecekleri zehabında oldukları söylenebilir. Her şeyi biliyorlar. Mesela Sayın Özal enflasyonun son derece zararlı olduğunu söyledikten biraz sonra enflasyonu % 50'ye, % 60'a çıkarmakta bels görmedi. Bunu da savundu. İktidarda bir kadro var. Planlama'da yetişmiş, özel yetişmiş bir kadro. Bunlar hâlâ bu tip politikaların Türkiye'yi sürüklediği çıkmazı görmüyorlar. Kötü hiçbir taraf görmüyor. Tek bir taraf iyi ise, onu mütemadiyen abartarak kendini de avutuyor. Memleketi de oyalıyor. «Çağ atladım.» diyor, «Elli yıllık işi hallettim.» diyor.

AKGÜÇ — Sayın Önder bir yerde haklı. İş adamlarının bir kısmı da

bu politikaları desteklediler. Ta ki son zamanlarda canları bir ölçüde yanınca kadar. Bazı iş adamları hâlâ destekliyor. Komik argümanlarla hâlâ destekliyorlar.

KURDAŞ — Başlangıçta anlamadılar. Sonra da herhalde korktular. Bunun bazı ne? Bunun bazı entresan. 1983'e kadar zannediyorum bu hareketin bir bazı var. Bir kere ekonomide birtakım mantıksız kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bu bir rahatlık vermiştir, bir güven vermiştir. Ondan sonra izlenen politikaları da ben sanayi kesiminin anladığını zannetmem. Ben mesela 1979'da, 1982'de, 1983'de hep bu politikalarının vahametinden bahsetmişimdir. Bana hiçbir iş adamı; «Kemal Bey söylediğini okuduk. Ne kadar iyi.» dememiştir. 1987'den sonra söylemeye başlamışlardır; çünkü bilmiyorlardı, canları yanmamıştı. Ben mesela 1979'da zengin bir iş adamına, Türkiye'de devrin değiştiğini, artık borçlanarak yatırım yapılamayacağını, borçlarını azaltması gerektiğini söylediğim zaman bana demişti ki; «Ben 25 yıldır iş hayatındayım. Şimdiye kadar ne kadar borçlandırıysam o kadar kâr ettim.» Çünkü, düşük faizli, makul enflasyonlu bir ortamda negatif faiz ödüyor, hep kâr ettiğini zannediyor. «O şartlar değişmiştir. Artık Türkiye döviz kurunu serbest bırakacaktır, faizi serbest bırakacaktır, faizler yükselecektir.» dediğiniz zaman, onu anlamamıştı, anlamadı, anlayamadı da. Türkiye'nin 1970'e kadarki sanayii % 10 enflasyon, sabit döviz kuru, % 10-12 faiz. Böyle bir ortamda gelişmiştir. Adam 20 yıl böyle çalışmıştır. Bunda en büyük rol cehalettir. Zaten siz kütleleri şuurlandıramazsanız, yahut da bilgilendiremezseniz, demokratik sistemde dahi rasyonel ekonomik politikalar izleyemezsiniz.

AKGÜÇ — Galiba en doğrusunu en sonunda söyledik. Halkın belli bir

bilinici olmazsa, yasal düzenlemelerle sorunlar çözülemez.

KURDAŞ — Hem halkı bilinçlendireceksiniz, hem de yasal düzenleme yapacaksınız. Bakın Almanya'nın ve İngiltere'nin farkı burada bence. İngiltere enflasyonda daha üstlerde. Almanya daha disiplinli. Çünkü yasal bir düzenleme var. Halkın da bilinçlenmesi var.

AKGÜÇ — Almanya çok daha temkinli, çünkü Almanya büyük bir enflasyon geçirmiş; İngiltere onu geçirmemiş tabii. Onun acısını çok iyi yaşamış Almanya. Enflasyonun sonucunda Almanya'ya ne geldiğini çok iyi biliyorlar. O bakımdan çok duyarlı.

ÖNDER — Bakın Sayın Rüştü Saraçoğlu'nun bir konuşmasını gazetedede okudum. Şöyle söylüyordu: «Dedemin yaptığı Merkez Bankası Yasası'nı inceledim. Şimdikinden daha iyi.» Aynı şey bizim Gelir Vergisi Yasası için de geçerli. 1950'de çıkan Gelir Vergisi Yasası şimdikinden daha iyi. Neden? Çünkü o zaman baskı grupları yoktu.

KURDAŞ — Tabii başka bir faktör daha var. O politik kadro da ken-

di hayatlarındaki tecrübe ile enflasyona şiddetle muhalefet eden bir kadrodur. İstiklal mücadelesini, biliyorsunuz, enflasyon olmadan yürütmüştür. Biz o heyetin içindekilerden duymuşuzdur, Moskova'ya giden heyet. Bir para (altın) istemiştir. Lenin, «Ne yapacaksınız bu parayı?» demiştir. «Memur maaşlarını vereceğiz.» demişlerdir. O da «Para basın.» deyince, «Biz para basmayacağız.» demişlerdir. Lenin de, «Öyle ise ben basayım, size göndereyim.» demiştir. Reddedilmiştir. Çünkü, «Biz para basmadan bu mücadeleyi yürüteceğiz.» fikri hâkimdi.

ÖNDER — Bu demektir ki, enflasyon kontrol edilebiliyor.

KURDAŞ — Politik azim olursa tabii edilir. Ona ne şüphe. Ama 20. Yüzyıl politikacıları arasında bu azim işte bir Mustafa Kemal'de olmuş.

AKGÜÇ — Yalnız politikacıda değil de halkta da azim olacak. Toplantıya katıldığınız için teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 28 Kasım 1989 tarihinde yapılmıştır.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

100 Soruda

TÜRKİYE'DE BANKACILIK

(Genişletilmiş İkinci Baskı)

GERÇEK YAYINEVİ/İSTANBUL/528 45 50

Fiyatı: 10.000.— TL. • Öğrencilere: 7.000.— TL
(öğrenciler yayinevine başvurmalıdır)

Garanti'den size...

Para taşımadan
alışveriş yapma
zevkinizi gönlünüzce
yaşamamız için
çağdaş seçenekler:

GarantiÇek

VISA

MasterCard

Eurocard

 GARANTI
BANKASI

RENAULT 11...

“YASAMINIZDAKI

YENİ HEYECAN!”

RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

STANBUL Menkul Kıymetler Borsası'nda Ekim ayı ortalarında başlayan gerileme Kasım ayında da devam etmiştir. Ancak fiyatlardaki gerileme panik boyutlarına varmamakta, günlük küçük dalgalanmalar şeklinde cereyan etmektedir. Buna göre, «24 Kasım 1989, Cuma» günlük kapanış fiyatları itibarıyla, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi Ekim ayına oranla % 7'lik bir gerileme göstermiş ve 244.37 puan düşerek 3241.70 olmuştur. Dergi'nin indeksi kapsamındaki 40 hissenin 15'inin ay içinde fiyatı yükselirken, 24'ünün fiyatı düşmüş, Çelik Halat Kasım ayını, Ekim ayıyla aynı fiyattan kapatmıştır. Fiyatı düşen hisselerden yalnızca Nasaş'da, sermaye artırımına dikkate alındığında pozitif verim hesaplanabilmektedir.

Kasım ayı içinde en yüksek prim yapan hisse, artık ikinci pazarda işlem görmekte olan Aymar (% 66.67) olmuş, onu % 47.72 ile Maret izlemiştir. Polylen (% 25.42), Arçelik (% 18.28), Pınar Süt (% 17.77), T. İş Bankası (B) (% 15.63), Sifaş (% 13.92), Koç Holding (% 13.16), Eczacıbaşı Yatırım (% 11.86) ay içinde % 10'dan fazla prim yapan diğer hisseler olmuşlardır. Değer kaybeden hisselerin başlıcaları ise Gübre Fabrikaları (% 20.63), Enka Holding (% 19.69), Çukurova Elektrik (% 18.52), Şişe Cam (% 18.48), Güney Bira (% 18.37), Metaş (% 18.37), Brisa (% 18.03), Rabak (% 17.57), Bolu Çimento (% 16.67), Good-Year (% 14.47), Erdemir (% 13.43) ve Akçimento (% 10.84) olarak görülmektedir.

Şirketlerin sermaye artırımları Kasım ayında da devam etmiştir. Ege Bira % 200 bedelsiz artırımla sermayesini 4.2 milyar liradan 12.6 milyar liraya, Gübre Fabrikaları % 233.33 bedelli artırımla 30 milyar liradan 100 milyar liraya, Güney Bira % 100 bedelsiz artırımla 4.2 milyar liradan 8.4 milyar liraya, Metaş % 100 bedelsiz artırımla 15 milyar liradan 30 milyar liraya ve Nasaş % 65 bedelli artırımla 30 milyar 800 milyon liradan 50 milyar 820 milyon liraya yükseltmişlerdir. Öte yandan Kordsa, kayıtlı sermaye sistemine geçen şirketler arasına katılmış, kayıtlı sermaye tavanını 150 milyar lira olarak belirlemiştir. Olmuksa'nın da 12 Aralık tarihinde yapılacak olağanüstü genel kurul toplantısında, kayıtlı sermaye sistemine geçme kararının oylanacağı ve sermaye tavanının 50 milyar lira olacağı öğrenilmiştir. Ödenmiş sermayesini artırmakla birlikte henüz kayıtlı sermayesi 4.2 milyar lira olarak görülen Güney Bira'nın da kısa süre içinde sermaye tavanını artırmak üzere SPK'na başvuracağı beklenmektedir.

Şirketlere ait 9 aylık bilançoların çoğu Borsa'ya ulaşmışlardır. Bilançoların şirketler hakkında verdiği bilgiler kuşkusuz fiyat hareketleri üzerinde etkili olabilmektedir. «Tablo 1»de 18 Kasım tarihine kadar 9 aylık bilançoları elde edilebilen şirketlerin 1989 yılının ilk 9 ayına ait kârları, 1988 yılının ilk 9 ayına ait kârları ve her iki yıla ait değerlerin birbirine oranı verilmiştir.

TABLO 1

Şirketlerin 9 Aylık Bilanço Kârları (Milyon TL)

	88 (9 ay)	89 (9 ay)	89/88		88 (9 ay)	89 (9 ay)	89/88
Akçimento	5.225	7.635	1.461	Kepez Elek.	8.996	3.986	0.443
Alarko H.	1.504	1.829	1.216	Koc Hol.	28.867	61.918	2.145
Anadolu Cam	6.897	14.936	2.175	Koc Yat.	5.081	11.634	2.290
Arçelik	43.500	73.200	1.683	Kordsa	30.795	28.035	0.910
Bağfaş	16.142	26.127	1.619	Koruma T.	13.702	13.303	0.971
Bolu Çim.	5.200	12.690	2.440	Köytaş	620	1.030	1.661
Brisa	34.442	37.438	1.087	Maret	(1.870)	1.439	—
Çelik Halat	9.252	10.896	1.178	Mensucat S.	10.475	22.185	2.118
Çimsa	13.654	15.379	1.126	Nasaş	(899)	356	—
Çukurova E.	89.094	123.308	1.384	Olmuksa	5.964	5.878	0.986
Döktaş	1.892	2.215	1.171	Otosan	40.703	41.477	1.019
Eczacıbaşı	736	1.748	2.375	Pınar Süt	1.405	3.250	2.313
Ege Bira	17.136	30.153	1.760	Pimaş	2.790	2.533	0.908
Ege Gübre	107	54	0.505	Polylen	3.726	1.507	0.404
Enka Hol.	1.051	1.727	1.643	Rabak	9.729	4.263	0.438
Erdemir	303.550	603.449	1.988	Sarkuysan	5.463	23.003	4.211
Good-Year	9.884	7.642	0.773	Sifaş	7.516	10.642	1.416
Güney Bira	6.090	8.796	1.444	Teletaş	30.695	30.550	0.995
Hektaş	5.555	7.683	1.383	T. Demir D.	10.536	10.585	1.005
İzocam	3.257	6.518	2.001	T.S.K.B.	23.018	16.294	0.708
Kartonsan	4.978	16.806	3.376	Şişe Cam	11.862	15.916	1.342
Kav	6.474	14.218	2.196	Yasaş	1.005	5.851	5.822

Tablodaki yer alan 44 şirketin hiçbirinde 1989 yılının ilk 9 aylık döneminde zarar gözükmektedir. Geçen yıl aynı dönemi zararlar kapatan Maret ve Nasaş, bu yıl kâra geçmişlerdir. Geçen yılın ilk 9 ayına göre bu yıl kârını en çok yükselten şirket Yasaş olmuş (% 482.2), Sarkuysan (% 321.1), Kartonsan (% 237.6), Bolu Çimento (% 144), Eczacıbaşı (% 137.5), Pınar Süt (% 131.3), Koç Yatırım (% 129), Kav (% 119.6), Anadolu Cam (% 117.5), Koç Holding (% 114.5), Mensucat Santral (% 111.8) ve İzocam (% 100.1) kârlarını % 100'den fazla artıran yani 2 katının üzerine yükselten diğer şirketler olmuşlardır. Öte yandan tabloda yer alan şirketlerin 11'i 1989 yılının ilk 9 ayında geçen yılın ilk 9 ayına nazaran daha düşük kâr elde etmişlerdir. Bunların arasında en kötü performansı gösteren Polylen olmuştur. Rabak ve Kepez Elektrik'te de 9 aylık kârlar geçen yıla göre % 50'nin altına inmişlerdir.

«Tablo 2»de ise 9 aylık bilanço sonuçlarına göre hisse başına düşen kâr rakamları verilmiştir. Hisse başına kâr hesabında yıl içindeki sermaye artırımları

dikkate alınmamış, kâr dağıtımının eski hisselerle yani 1989 yılı başındaki ödenmiş sermayeyi temsil eden hisselerle yapılacağı kabul edilmiştir. Her işletmenin bu şekilde davranmayacağı kuşkusuzdur; ancak, tablodaki rakamlar işletmeler arasında karşılaştırma yapmak açısından yararlı olacaktır.

TABLO 2

9 Aylık Bilanço Kârlarına Göre Hisse Başına Kârlar (TL)

Akçimento	484,76	Erdemir	15.714,82	Nasaş	25,43
Alarko H.	304,83	Good-Year	651,88	Olmuksa	534,36
Anadolu C.	1.148,92	Güney Bira	2.094,29	Otosan	1.517,58
Arçelik	3.050,00	Hektaş	2.845,56	Pınar Süt	902,78
Bağfaş	653,18	İzocam	2.172,67	Pimaş	422,17
Bolu Çim.	8.460,00	Kartonsan	622,44	Polylen	334,89
Brisa	1.386,59	Kav	4.739,33	Rabak	284,20
Çelik H.	2.017,78	Kepez E.	797,20	Sarkuysan	3.042,72
Çimsa	1.423,98	Koc Hol.	1.769,09	Sifaş	2.273,93
Çukurova	4.110,27	Koc Yat.	1.163,40	Teletaş	1.527,50
Döktaş	316,43	Kordsa	1.246,00	T. Demir D.	529,25
Eczacıbaşı	728,33	Koruma T.	3.941,63	T.S.K.B.	325,88
Ege Bira	7.179,29	Köytaş	980,95	T. Şişe Cam	229,63
Ege Gübre	7,50	Maret	95,93	Yasaş	812,64
Enka Hol.	575,67	Mensucat S.	1.010,71		

Hisse başına kâr rekorunun her zaman olduğu gibi Erdemir'de olduğu (15.714,82 TL) görülmektedir. Bolu Çimento, Ege Bira, Kav, Çukurova Elektrik, Koruma Tarım, Arçelik ve Sarkuysan da hisse başına yüksek kâr sağlayan işletmeler olarak göze çarpmaktadır. Ancak, işletmelerin yeni hisselerle de kâr payı dağıtma kararı almaları halinde bu rakamların düşeceği, ayrıca şirketlerin ödeyecekleri vergilerin ve kârın yüzde kaçını dağıtacaklarına ilişkin kararların da bu rakamları etkileyeceği unutulmamalıdır.

Borsa salonuna yalnızca kartlı müşterilerin girmesi uygulaması Kasım ayı içinde etkisini göstermiştir. Sabah seans açılmadan ya da bir gün önceden aracı kurumlardan kartlarını alan müşteriler salona girebilmekte, böylece işlemler daha tenha bir ortamda gerçekleştirilmektedir. Bu uygulama ilk günlerde sanıldığı gibi aksine işlem hacimlerinde büyük düşürlere yol açmamıştır. Hatta aracı kurumlardan edinilen bilgiye göre, potansiyel müşteri olmakla birlikte, daha önceleri izdiham dolayısıyla Borsa salonuna gelmekten çekinen bazı müşteriler artık daha kolay gelmekte, bu durum işlem hacminin artmasını bile sağlayabilmektedir. Bu gözlemlerin doğru olduğu kabul edilecek olursa, fiyat düşüşlerinin söz konusu uygulamaya bağlanamayacağı ortadadır. Kasım ayı içinde meydana gelen fiyat düşüşlerinin muhtemel nedenlerinden biri, altın fiyatlarının ve dolar ölçüde de Mark fiyatının hızlı bir tırmanma eğilimine girmiş olmasıdır. Bu durum, Borsa'ya itibarları artmış olan Tahtakale yatırımcılarının yeniden altın ve döviz piyasalarına yönelmelerine ve Borsa'ya ilgilerinin azalması sonucuna yol açmıştır. Öte yandan kart uygulamasının yaratabileceği sorunları ortadan kaldırmak ya da

azaltabilmek amacıyla, Borsa yönetimi bazı tedbirler almaya karar vermiş olup, bunların bir kısmını aşağıdaki gibi saymak mümkündür :

i— Yatırımcıların Borsa üyeleri ile daha rahat haberleşmelerini sağlamak üzere, 25 adet ilave telefon hattı tesis edilmiştir.

ii— Borsa Saklama Merkezi, SPK'nun onaylamasından sonra hizmete açılacak, bu merkezin sunacağı hizmetlerden Borsa üyeleri ve dolaylı olarak da yatırımcılar istifade edeceklerdir. Bu merkez; menkul kıymetlerin Borsa kasalarında muhafaza edilmesi, saklanan menkul kıymetler üzerinde yasak incelemesi yapılması, bu menkul kıymetlere ait temettülerin Borsa Saklama Merkezi'nce topluca tahsil edilip sahiplerinin hesabına alacak kaydedilmesi, bedelli veya bedelsiz sermaye artırımlarında menkul kıymetlerin sahipleri adına gerekli işlemlerin yürütülmesi gibi fonksiyonları üstlenecek; bu hizmetler karşılığında cüzi ücretler talep edilecektir.

iii— Borsa'da oluşan fiyatların ve diğer bilgilerin yatırımcılara anında aktarılabilmesi amacıyla, Borsa yönetimi TRT nezdindeki girişimlerini sürdürmektedir.

iv— Küçük yatırımcılar için öğleden sonraları kusuraat pazarı (odd-lot market) açılmasının düşünüldüğü öğrenilmiştir. Böyle bir uygulamaya geçilirse, 1 lotun yani 200'ün altında hisse arz ve talebinde bulunan küçük yatırımcılar herhangi bir kısıtlama olmaksızın Borsa salonuna girebilecek ve istedikleri miktarda alım satım yapabileceklerdir. Söz konusu öğleden sonra seansında konut sertifikalarının ve gelir ortaklığı senedi, devlet tahvili gibi kamu menkul kıymetlerinin de işlem görmesinin düşünüldüğü edinilen bilgiler arasındadır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nda değişiklikler öngören bir tasarı Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanıp, Bakanlar Kurulunca kabul edilmiş ve TBMM Komisyonuna sevk edilmiştir. Bu tasarının bazı maddeleri, daha önce tebliğler aracılığıyla sağlanan kimi hususların kanunlaştırılması amacını taşımaktadır. Bunların arasında, kayıtlı sermaye sistemindeki şirketlerin artırım esnasında, diğerlerinin de sermaye artırımından sonraki üç ay içinde hisse senetlerini teslim etmeleri zorunluluğu, halka açık şirketlerin sermaye artırımlarını sadece genel kurul kararı ve SPK izni ile gerçekleştirebilmeleri gibi maddeler bulunmaktadır. Tasarının getirdiği önemli yenilikler ise, kâr payı imtiyazı sağlayarak oydan yoksun hisse senedi ihracına izin veren değişiklik ve hisse senetlerinde eski-yeni ayırımını ortadan kaldırmaya yönelik değişikliktir. Özellikle bu son değişikliğin Borsa'daki işlemleri kolaylaştıracağı, yatırımcıları birtakım belirsizliklerden kurtaracağı ve hisse senetleri verim hesaplamalarını daha kolay hale getireceği ortadadır.

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nce, elektrik ve köprü gelirlerine indeksli, 100 milyar liralık, 2 yıl vadeli A tertibi yeni gelir ortaklığı senetleri ihraç edilmiş ve 14 Kasım tarihinden itibaren Ziraat Bankası şubelerinden satışa çıkarılmıştır. 100 bin, 500 bin, 1 milyon, 5 milyon ve 10 milyon liralık kupürler halinde satışa sunulan senetler, Türkiye'nin tüm termik ve hidroelektrik santralleriyle, 1. Boğaziçi ve Fatih köprülerinin brüt gelirlerinin belli bir oranına indeksli olup gelir payları yılda iki kez, Mayıs ve Kasım aylarında ödenecektir.

Geçtiğimiz ay içinde satışa sunulmuş olan konut sertifikaları Borsa'da işlem görmeye başlamıştır. İlk kez 7 Kasım'da 750 bin liradan işlem gören sertifikaların «24 Kasım 1989, Cuma» günü son işlem görme fiyatı 770 bin lira olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye, Avrupa ve Tokyo menkul değerler borsalarında, Sumitomo Finance International aracılığıyla, 250 milyon dolarlık yabancı tahvil ihracı gerçekleştirmiştir. 5 bin ve 50 bin dolarlık kupürler halinde ve 6 ay vadeli ihraç edilen tahvillerin yıllık faizi % 9.75 olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, bu tahviller için 6 ayda % 4.875 oranında faiz ödenecektir. Öte yandan Kasım ayında yurt içinde de Pınar Süt ve Ege Gübre tarafından, % 77 faizli ve 2 yıl vadeli tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. Pınar Süt'ün 2 milyar lira tutarındaki tahvilleri Tütünbank, Ege Gübre'nin 3 milyar lira tutarındaki tahvilleri ise Garanti Bankası tarafından satışa sunulmuştur.

Türkiye İş Bankası, Kasım ayı içinde, 100 milyar lira portföy değeri olan yeni bir menkul kıymetler yatırım fonu kurmuş olup, fonun katılma belgelerinin Aralık ayı sonunda satılmasının planlandığı belirtilmiştir. Bu fonla birlikte, bankaların yatırım fonlarının sayısı 35'e yükselmiş olacaktır. İş Bankası'nın yeni fonuyla birlikte, söz konusu yatırım fonlarının 18'inin 1989 yılı içinde kuruldukları gözönüne alınırsa, yatırımcıların bu fonlara büyük bir rağbet gösterdikleri ve yatırım fonlarının önemli bir menkul kıymet niteliği kazanmış oldukları anlaşılmaktadır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Şubat	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75
Mart	90.24	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11
Nisan	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62
Mayıs	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89
Haziran	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72
Temmuz	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24
Ağustos	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78
Eylül	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	2673.32
Ekim	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	1716.64
Kasım	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07
Aralık	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70
Ocak	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1986	1987	1988	1986	1987	1988	Kasım 1988	Eylül 1989	Ekim 1989	Kasım 1989
				(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Net)	(Net)	(Net)				
1	AKCİMENTO	—	39 375	3 784	6 953	5 192	235	168	36	2 475	3 350	4 150	3 700
2	ANADOLU CAM	20 000	18 850	2 549	5 203	9 791	30	50	60	1 450	5 800	5 100	5 300
3	ARÇELİK	100 000	40 000	16 131	39 087	51 661	63	80	92	3 800	7 500	9 300	11 000
4	AYMAR	10 000	5 000	518	1 195	3 053	12	30	74	2 800	5 500	7 200	12 000
5	BAĞFAŞ	—	40 000	7 005	9 313	27 734	55	85	40	1 850	4 350	5 000	4 800
6	BOLU ÇİMENTO	—	1 500	4 553	5 607	7 142	119,76	181,38	213,45	11 500	31 500	27 000	22 500
7	ÇELİK HALAT	27 000	10 800	3 729	7 558	10 574	60	100	100	4 000	6 300	7 400	7 400
8	ÇİMSA	50 000	21 600	7 791	13 667	18 178	175	203,87	82,60	4 800	6 000	6 500	6 100
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	90 000	75 000	32 189	61 939	111 186	100	200	250	7 550	9 800	13 500	11 000
10	DÖKTAŞ	12 000	10 500	2 224	8 317	5 075	50	100	58,50	2 900	3 825	4 700	4 900
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3 000	2 400	421	771	1 713	30	40	45	1 100	5 700	5 900	6 000
12	EGE BİRACILIK	12 600	12 600	1 560	3 315	18 926	20	35	130	5 250	17 400	29 000	9 500
13	EGE GÜBRE	12 000	12 000	2 603	1 720	1 512	60	50	18	840	1 400	2 050	1 950
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2 500 000	39 400	41 097	119 616	435 558	23	55	175	5 850	48 000	67 000	58 000
15	GOOD YEAR	23 448	23 448	3 108	9 058	15 536	200	100	80	6 200	7 250	7 600	6 500
16	GÜBRE FABRİKALARI	120 000	100 000	1 048	Zarar	Zarar	43,35	—	—	720	850	1 050	950
17	GÜNEY BİRACILIK	4 200	8 400	1 041	3 385	6 730	11	35	60	2 975	7 150	12 250	5 000
18	HEKTAŞ	10 000	5 940	1 014	2 173	5 041	36,16	35	75	2 450	4 400	4 300	4 200
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150 000	150 000	1 774	5 721	Zarar	15,96	26,66	—	810	1 225	1 550	1 500
20	İZOCAM	10 000	9 000	367	2 250	6 569	16,80	35	120	5 650	6 900	6 500	6 000
21	KARTONSAN	27 000	27 000	1 054	4 478	8 580	17,91	35	20	1 300	4 125	5 100	5 050
22	KAV	12 000	3 000	4 221	3 694	7 967	300	130	75	17 500	18 700	23 000	23 500
23	KOC HOLDİNG	100 000	50 000	10 696	15 504	41 329	45,60	32,50	60	2 950	9 500	9 500	10 750
24	KOC YATIRIM	20 000	16 000	2 622	2 826	7 385	39	35	50	2 150	4 000	5 200	5 700
25	KORDSA	150 000	45 000	11 116	24 507	44 293	110	96	96	4 100	5 750	7 800	7 500
26	KORUMA TARIM	20 000	7 425	2 169	5 239	14 105	30	66	111	4 150	6 300	7 000	6 800
27	BRISA (LASSA)	150 000	67 500	11 236	23 102	49 639	32	63	103,20	5 300	4 500	6 100	5 000
28	MAKİNA TAKİM	3 000	1 500	101	Zarar	493	—	—	5	1 350	4 600	6 300	6 200
29	METAŞ	75 000	30 000	352	4 194	Zarar	—	15	—	480	1 850	2 450	1 000
30	NASAŞ	70 000	50 820	1 218	2 853	205	15	30	—	740	1 450	1 850	1 600
31	OLMUKSA	50 000	11 000	2 625	6 884	9 722	22	45	35	2 275	5 300	5 500	5 800
32	OTOSAN	40 000	27 331	Zarar	24 346	55 685	—	26,60	70	3 050	6 200	8 100	8 600
33	POLYLEN	—	4 500	330	2 549	3 825	25	20	30	1 550	1 700	2 950	3 700
34	RABAK	25 000	15 000	1 802	6 535	7 547	43	40	40	1 350	4 700	7 400	6 100
35	SARKUYSAN	30 000	7 560	3 132	5 158	11 020	60	75	90	2 500	9 500	13 750	15 000
36	SİFAŞ	—	9 360	2 534	6 155	8 885	8	100	100	4 000	4 600	3 950	4 500
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50 000	30 000	11 801	12 131	13 880	80	103	44	2 425	3 450	4 000	3 650
38	TÜRK SİEMENS	—	10 500	5 728	7 313	15 542	106	81	68,50	5 350	14 000	16 750	17 500
39	T. İŞ BANKASI «B»	—	30 000	35 207	62 246	121 414	34,60	38,38	46,08	1 625	4 550	6 400	7 400
40	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200 000	121 293,4	3 507	4 584	12 084	10	10	20	1 150	3 350	4 600	3 750

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

1992 TUZAĞI (*)

DOĞU Avrupa'daki ciddi değişiklikler 1992 Projesi için geniş kapsamlı karışıklıklar yaratabilir. Eğer Avrupa Topluluğu tek pazar yaratma işini yavaşlatırsa, ekonomik kayıp hükümetlerin tahmin ettiklerinden daha büyük olabilir.

Cecchini'nin geçen yıla ait raporu ve bunun yanında yayımlanan ekonomik çalışmalar Avrupa'nın ayrı ulusal pazarlardan tek bir pazara dönüşmesiyle elde edebileceği kazançların detaylarını ayrıntılı bir biçimde incelemektedir. Raporda, Avrupa içi ticarete geri kalan engellerin kaldırılmasının topluluk üretimini % 2.5 - 6.5 oranında arttırabileceği sonucuna varılmıştır. Ancak, ödül GSYİH'daki artışa rağmen yalnızca bir kez alınabilecektir; başka bir deyişle, Topluluğun uzun vadeli büyüme hızı etkilenmeyebilecektir. Böyle olunca bu tahmini kazançlar pek teşvik edici görünmemektedir. Nitekim, rapor yayınlandığında, birçok Avrupalı ilgili bu ödülün büyük olmaması nedeniyle hayal kırıklığına uğradılar.

Columbia Üniversitesi'nden Profesör Richard Baldwin'in yeni çalışması (**) onları yeniden cesaretlendirmeli. Bu çalışma Cecchini ve araştırmacılarının 1992'den elde edilecek kazancı olduğundan çok daha düşük tahmin ettiklerini kanıtlamaya çalışmaktadır. Ödül en azından önceki raporun gösterdiğinden beş kat daha fazla olabilir. Aynı zamanda, bu çalışma topluluğunun gelecek birkaç yıl boyunca nasıl bir tehlike ile karşı karşıya kalacağını tam zamanında hatırlatmaktadır.

Bu iki yaklaşım arasındaki fark şu soru üzerinde toplanmaktadır: Cecchini raporu uzun dönemli büyüme hızında bir artışa niçin izin vermemektedir? Cevap, raporun klasik büyüme teorisinden etkilenmesidir. Klasik büyüme teorisi eko-

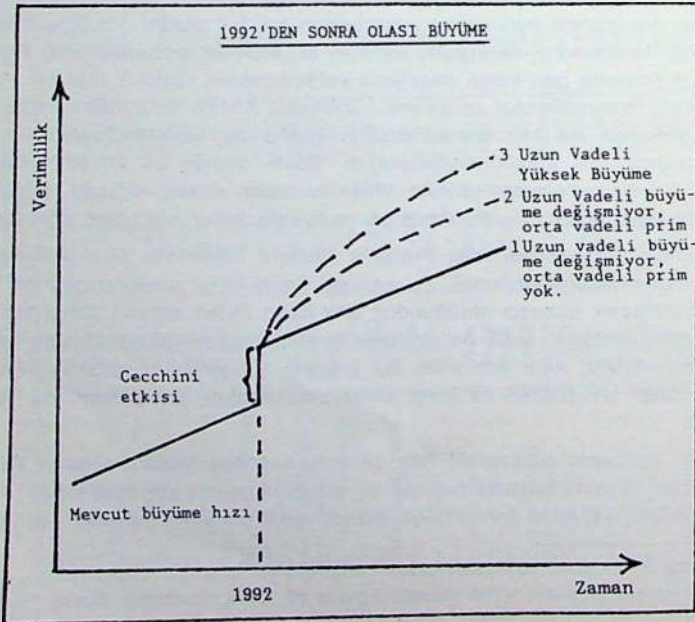
(*) The Economist, 18 Kasım 1989.

(**) Richard Baldwin; «The Growth Effects of 1992», Economic Policy, Number 9, Ekim 1989.

nomilerin teknolojik değişmeler nedeniyle zenginleştiklerini söyler. Ticari engellerin kaldırılmasının ve pazarın büyümesinin teknolojik gelişme hızını sürekli arttıracacağını düşünmek için açık bir neden yoktur. Bu sebeple, klasik yaklaşım ve Cecchini raporu serbest pazarların büyüme hızlarını sürekli yükseltmeyeceğini varsaymaktadır.

Bunun yerine, rapor, tek pazarın büyüme hızının aksine verimlilik düzeyini nasıl değiştireceğini araştırmaktadır. Rapor, özellikle, ekonominin büyüklüğü ve artan rekabet sonucu ortaya çıkan düşük maliyetler gibi birçok sebeplerle Avrupa'nın 1992'den sonra aynı kaynaklardan daha fazla verimi almak için zorlanacağını kabul etmektedir. Bunun sonucu olarak GSYİH'daki artış % 2.5 - 6.5 olarak tahmin edilmiştir. Bu artışın kazanılması birkaç yıl alacaksa da, sözü geçen teoriye göre bunun, grafikteki 1 no.lu hat ile gösterildiği gibi, kademeli bir şekilde olacağını düşünölmektedir.

Mr. Baldwin'in raporu ise yaklaşımın 1992 yılından elde edilecek faydaları olduğundan daha az gösterildiğini iki ayrı delille kanıtlamaktadır. İlkine göre, klasik yaklaşımı kabul eder; ancak, verimlilikte beklenen artışın tasarruf ve yatırımlar üzerinde nasıl bir etkisi olacağını sorar. Makul bir kabulde, eğer bunların ulusal gelirdeki payı sabit kalırsa, her ikisi de mutlak olarak artacaktır. Sonuç olarak ekonominin fiziksel sermaye stoku da artacaktır. Bu, sırayla önce verimliliği artırır, bunun sonucunda tasarruflar ve yatırım yine yükselir, bu da verimlilikte başka bir artışa neden olur ve böylece devam eder.

Yine klasik teoriye göre, bu hızlı büyüme patlaması sonsuza dek devam etmeyecektir. Sebep ise aşınmadır. Sermaye stoku büyürken her yılki yatırımın büyük bir parçası tükenen sermayeyi yerine koymak için tahsis edilir. Sonuç olarak sermaye stoku azalan oranda yükselir. Sırası gelince yatırım tamamen aşınmaya eşit olur ve sermaye stoku artışı durur, ekonomi yeni bir dengeye oturur. Sermaye stoku başlangıçtakinden daha büyüktür ve bu sebepten ekonomi daha randımanlıdır. Ancak, ekonomi uzun vadeli büyüme hızıyla gelişmektedir.

Büyüme hızında sürekli bir yükseliş olmasa da, Cecchini raporunun gözardı ettiği noktalar var. Bunlardan biri de sermaye stokundaki değişimin neden olduğu büyüme patlamasıdır. GSYİH'daki ilk % 2.5-6.5 oranındaki artış, tasarruf ve yatırımlarda yükselişe, sermaye stokunda artışa neden olacaktır. Bu devam ederken Avrupa daha hızlı büyüyecektir. Prof. Baldwin bu intibak süresinin yarısının on yıl olabileceğini kabul etmekte ve bunu «orta vadeli büyüme primi» olarak adlandırmaktadır. Grafikteki 2 no.lu eğri, bu primi göstermektedir. Prof. Baldwin bu ek kazanç ile Cecchini raporunda verilen % 2.5-6.5 oranını karşılaştırmak için, bunu verimlilik seviyesindeki değişime eşdeğer hale getiriyor. Bu esas alınarak ve tutucu varsayımlara göre 1992'den elde edilecek prim GSYİH'nin % 3.5-9'u kadar olacaktır.

Bunun dışında Prof. Baldwin «uzun vadeli büyüme primi» olarak adlandırılan büyümedeki sürekli yükselişle birlikte orta vadeli büyüme priminin daha büyük olabileceğini ileri sürmektedir. Bu tartışmanın ikinci aşaması, Chicago Üniversitesi'nden Prof. Paul Romer'in bir çalışmasına dayanan yeni büyüme teorisidir. Klasik teori, sermaye stokunun işgücü ile aynı oranda arttığını kabul eden «durgun hal» (steady-state) fikri çevresinde kurulmuştur; eğer işgücü yarıda kabul edildiği gibi sabitse, sermaye stoku da «durgun hal»dedir. Bazı teşvik edici etkenlere karşılık olarak ekonomi sermayesini bir süre için arttırımalı; ancak, sırası gelince ekonomik güçler dengelenmelidir.

Tüm bunlara karşıt olarak, yeni teori sermayenin sınırsız olarak artabileceği fikrini kabul etmektedir. Bu önemli bir anlam taşımaktadır; 1992'de olduğu gibi bir ülkenin yatırım oranını yükselten herhangi bir etken büyüme hızını sürekli olarak arttırabilirdir. Sonuç 3 no.lu eğri gibi gözükcektir.

Bu fikrin kusurlarını, klasik teorinin açık olan anlamsızlığını, dünyayı penecelerinden seyreden cahillere anlatmak uzun yıllar alacaktır. Eski teori garip sonuçlarını sözde yanılmaz mantığından çıkartmıştı; oysa yeni teori çekici sonuçlarını birçok ekonomistin savunulamaz olarak ele aldığı mantıktan çıkartıyor. Tartışma henüz başlıyor. Şimdilik, Cecchini raporunun eski yaklaşımdan kökleştigi bir gerçek.

Prof. Baldwin, Romer modelini kullanarak 1992'den sonraki yatırımlardaki artışın Topluluğun büyüme hızını % 1 ilâ % 3 çeyreği arasında sürekli olarak yükselteceğini tahmin etmektedir. Verimlilik seviyesinin eşdeğer artışı olarak ifade edilen orta ve uzun vadeli prim GSYİH'nin % 9-29'u değerinde olabilir. Bu Cecchini'nin rakamlarına eklendiğinde, oran GSYİH'nin % 11-35'i gibi kesirsiz olacaktır. Şimdi bu, gerçekten coşturucu olabilir.

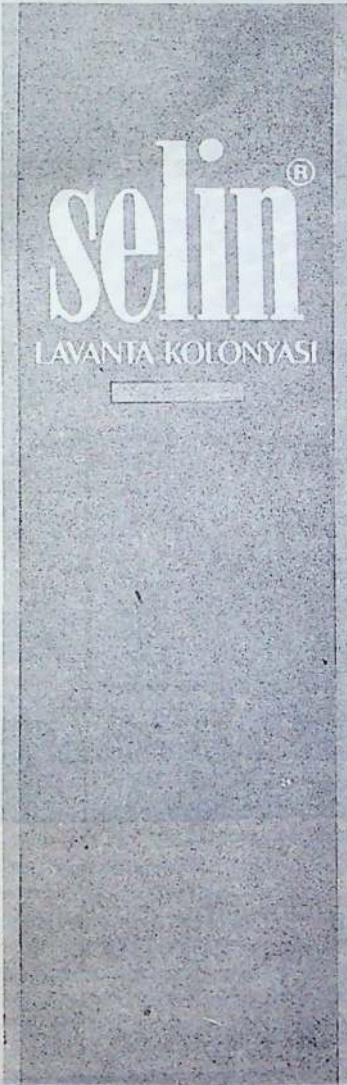
EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (KASIM 1989)

Ülkeler	GSNÖR/GSYİH *	Toplam Fiyatlar *	Üretmeler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (Baş Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası 3 Aylık	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Merdivan
A.B.D.	2.9	4.9	4.0	5.5	- 111.0	-122.4	8.51	10.50	8.57
Avustralya	3.9	7.6	7.6	6.0	- 4.3	- 15.5	18.27	20.50	18.00
B. Almanya	4.9	3.0	3.8	7.8	75.9	55.2	8.25	9.50	7.51
Belçika	b.d.	7.1	4.8	10.5	1.2	3.2	9.80	12.25	9.65
Fransa	3.8	8.1	3.9	9.5	- 7.0	- 4.8	10.50	10.50	10.69
Hollanda	4.7	2.7	1.6	5.6	4.1	5.7	8.48	10.25	8.48
İngiltere	2.0	4.9	9.0	5.9	- 42.2	- 35.2	15.19	16.00	15.19
İspanya	b.d.	4.2	5.3	16.5	- 26.7	- 9.2	15.34	16.25	7.75
İsviçre	2.6	6.6	11.0	1.5	3.8	- 3.8	12.15	12.50	12.05
İsviçre	1.4	3.6	3.6	0.5	- 6.6	6.7	7.81	8.50	7.00
İtalya	3.1	6.1	6.1	16.6	- 15.1	- 5.4	13.13	14.00	b.d.
Japonya	4.8	3.3	4.6	2.2	86.5	67.8	5.74	4.88	2.04
Kanada	2.5	1.6	5.7	7.4	5.4	- 13.1	12.28	13.50	12.28

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüzde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada İthalat F.O.B., İhracat F.O.B. ; Diğerleri C.I.F / F.O.B.

Selin'den yeni bir kolonya

▶ Evet..!
Selin Lavanta

Doğanın Saf Damlası

dünün, bugünün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI

"Gücüne erişilmez,"

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAVUNMA HARCAMALARINDAKİ GELİŞMELER VE EKONOMİK ETKİLERİ

YRD. DOÇ. DR. KÂMİL TÜĞEN

I. GİRİŞ

SAVUNMA harcamaları ve bu harcamaların ekonomi üzerindeki etkileri güncelliğini sürekli koruyan bir konu olmaktadır. Son derece hassas yönleri bulunan bu konuda bilim adamları tarafından çeşitli araştırmalar yapılmış ve halen yapılmaya devam edilmektedir.

Ancak, araştırma sonuçları arasında her ülke ve zaman için geçerliliğini koruyabilecek tatmin edici belirli paralelliklerin ortaya çıkmamış olması, savunma harcamaları ile ilgili tartışmaların önemini korumasına yol açmaktadır.

Savunma harcamaları konusunda ilk plânda önemli olan bir ülkenin savunma ihtiyacının belirlenmesi ve bu ihtiyacı giderecek harcamaların sağlıklı finansman kaynaklarından yapılmasıdır. Fakat, bir ülkenin savunma ihtiyacını somut olarak belirlemek oldukça güçtür ve savunma ihtiyacı çok değişik faktörler tarafından dinamik bir şekilde etkilenmektedir. Söz konusu ihtiyacın sahip olduğu bu özellikler ülkelerin savunmaya ayırdıkları veya ayıracakları kaynakların seviyesinin, bu kaynakların verimli alternatif kullanım alanları düşünülerek, ka-

muoyunda dikkatli bir şekilde izlenmesine neden olmaktadır.

Bu çerçeve içinde yazımızda konu önce savunma hizmetlerinin özellikleri, savunma harcamalarının dünyada ve Türkiye'de gösterdiği gelişmeler ele alınarak incelenmekte, daha sonra da yapılan araştırmalar ışığında bu harcamaların ekonomi üzerindeki etkilerine çeşitli yönlerden değinilmektedir.

II. Savunma Hizmetlerinin Özellikleri

Savunma hizmetleri devletin topluma sunduğu en eski, klasik hizmetler grubu içinde yer alır. Devlet anlayışındaki gelişmelere rağmen bugün bile savunma hizmetleri devlet tarafından topluma sunulması gereken bir hizmet türü olmaya devam etmektedir.

Diğer yandan, savunma hizmetleri taşıdıkları özellikler nedeniyle «tam kamusal mallar»ın tipik bir örneğini oluşturur. Bilindiği gibi tam kamusal mallar, toplumun bütün bireyleri tarafından birlikte ve eşit olarak tüketilen mallardır. Bu malların tüketimi sonucu olarak sağlanan fayda toplumun bütün bireylerine yayıldığıın-

dan, bunların özel sektör tarafından üretilmeleri olanağı yoktur. Bu grupta yer alan mallar, kolektif karar alma mekanizmasıyla yani bütçe ile üretilir. Bireyler kolektif gereksinimleri gideren mallara olan tercihlerini açıklayamadıklarından, bunların finansmanı da zorlamaya dayanan yöntemlerle karşılanır⁽¹⁾. Bu yöntemlerin başında vergiler gelmektedir.

Öte yandan, güvenlik ve savunma hizmetleri bir toplumda ekonomik ilişkilerin kurulmasının temel gerekleridir. Bu bakımdan, egemenlik ve savunma hizmetleri piyasa ekonomisinin faaliyete geçmesi için gerekli bir masraf olarak görülmüştür⁽²⁾. Piyasa ekonomisinin gelişimi egemenlik ve savunma hizmetlerinin yeterliliği ile yakından ilişkilidir.

Savunma hizmetlerinin özelliklerini böylece anahatlarıyla ortaya koyduktan sonra savunma harcamalarının dünyadaki gelişimi üzerinde duralım.

III. Dünyada Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler

Savunma harcamalarındaki gelişmeleri belirleyebilmek için savunma sektörüne (ya da diğer bir ifadeyle askeri sektöre) yönelik harcamaların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu harcamalar «dar anlamda»; savunma hizmetine tahsis edilmiş askeri ve sivil personelle ilgili harcamalardan, bu sektörle ilgili araç ve gereçlerin (silah, ekipman v.s.) üretimi ve satın alınması, bunların bakım ve onarım giderlerinden, bina vb. inşaa faaliyetie-

lerinden, araştırma-geliştirme harcamalarından oluşmaktadır. Bunların yanında bazı faaliyetler vardır ki, bunlar da savunma sektörü faaliyetlerine dolaylı olarak katkıda bulunurlar. Bu nedenle asker benzeri güçler (milis, polis, gümrük görevlileri), sivil savunma, olağanüstü dönemde kısa zamanda silah üretimine faaliyetlerini uyarlayabilecek sivil teşebbüsler, zorunlu yiyecek maddelerinin ve hammadde-lerin stoklanması faaliyetleri ile ilgili yapılan harcamalar ve yabancı askeri yardım ise «geniş anlamda» savunma harcamalarını meydana getirmektedir. Biz burada savunma harcamalarını, istatistiklerde yaygın olarak kullanıldığı biçimde, «dar anlamda» ele alıp inceleyeceğiz.

Dünyada savunma harcamaları konusunda çeşitli enformasyon kaynakları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri SIPRI (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü), IISS (Londra Uluslararası Stratejik İncelemeler Enstitüsü), USACDA (ABD Silah Kontrolü ve Silahlanma Ajansı), IMF (Uluslararası Para Fonu) ve NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı) olarak sıralanabilir. Ancak, enformasyon kaynağının çokluğuna rağmen ülkeler itibarıyla verilen harcama rakamları arasında dikkate değer farklılıklar görülebilmektedir. Bu farklılıklarda savunma harcamalarıyla ilgili tanım farklılıkları kadar, karşılaştırmaların genellikle ABD Doları bazında yapılması da etkilidir. Gerek ABD Doları'nın değerindeki gelişmeler, gerekse ABD Doları karşısında milli paraların değer değişimleri sağlıklı karşılaştırmaları güçleştirmektedir. Bu güçlüğü gidermek üzere Birleşmiş Milletler Örgütü çeşitli ülke paralarının satın alma gücünü karşı-

(1) Orhan Şener; «Kamu Ekonomisi», Erenler Basımevi, 1980, s. 58.

(2) Kenan Bulutoğlu; «Kamu Ekonomisine Giriş», 3. Basılış, Sermet Matbaası, Kırklareli (Vize) 1981, s. 269.

laştırmayı hedef alan bir «Ulusallararası Karşılaştırmalar Projesi»ni finanse etmektedir. Ancak bu proje, önemli mali ve politik güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Çin ve Sovyetler Birliği gibi ülkeler bu projenin finansmanına katılmayı kabul etmemişlerdir⁽²⁾.

TABLO 1

Dünya Askeri Harcamaları
(1980 Sabit Fiyatlarıyla ve 1979 Yılı
Dolar Değeriyle Milyar Olarak)

Yıllar	Harcamalar
1908	18
1913	29
1929	43
1933	40
1936	94
1938	123
1948	129
1953	282
1958	254
1963	328
1968	418
1973	426
1978	470
1979	480
1980	491
1981	510

Kaynak : Jacques Fontanel, «L'économie des armes», s. 12.

Verilerle ilgili belirtilen sorunlara rağmen dünyada savunma harcamaları (diğer bir ifadeyle askeri harcamalar) zaman içinde belirli bir artış göstermektedir. «Tablo 1»de bu artış eğilimi 1908-1981 yılları itibarıyla verilmektedir.

«Tablo 1»de görüldüğü gibi dünya askeri harcamalarında yıllar itibarıyla belirli bir artış ortaya çıkmaktadır. Özetle denilebilir ki, yüzyılın başından itibaren dünyada askeri harcamalarda 30 kata yaklaşan bir artış olmuştur.

Dünya askeri harcamalarının durumunu 1960-1980 dönemi itibarıyla çeşitli bölgeler ve askeri paktlar açısından ele aldığımızda ise aşağıdaki «Tablo 2» elde edilmektedir.

«Tablo 2»den izleneceği gibi, dünya askeri harcamalarında en büyük pay NATO ve Varşova Paktlarına, Nükleer Silahla Donatılmış Devletlere ait bulunmaktadır. Ama bu rakamlar söz konusu paktlara üye ülkelerin silahlı kuvvetlerinin kalitesi ve tecrübe birikimi konusunda herhangi bir fikir vermekten uzaktır. Örneğin, USACDA'

⁽³⁾ Jacques Fontanel; «L'économie des armes», Editions La Découverte/Maspero, Paris 1983, s. 21.

TABLO 2

Dünya Askeri Harcamalarının Dağılımı (%)

Devletler	1960	1970	1980
Nükleer Silahla Donatılmış Devletler	78.9	75.8	64.6
Nato ve Varşova Pakti	85.4	77.4	68.8
Diğer Gelişmiş Ülkeler	10.1	15.4	15.1
Gelişmekte Olan Ülkeler	10.1	7.2	16.1
Ortadoğu	0.9	2.2	7.8
Uzakdoğu	1.4	1.6	3.6
Afrika	0.3	1.2	1.7
Latin Amerika	1.3	1.3	1.8

Kaynak : Jacques Fontanel; «L'économie des armes», s. 12.

nın tahminlerine göre Amerikan askeri Sovyet askerine göre daha nitelikli görünmektedir. Zira eğitim seviyesi yüksektir; otomobil kullanmasını bilir, enformatikteki bilgileri askeri faaliyete hızlı bir şekilde uyarlayabilir.

Aşağıdaki tabloda ise askeri harcamaların gelişimi GSYİH'nın yüzdesi olarak gelişmiş ülkeler bakımından verilmektedir.

Tabloda dikkati çeken husus, Japonya'nın askeri harcamalarının diğer gelişmiş ülkelere nazaran çok düşük bir seviyede olmasına karşın, ABD'nin askeri harcamalarının oldukça

yüksek bir seviyede bulunmasıdır. Sovyetler Birliği'ndeki askeri harcamalar ise 1981 yılı verilerine göre GSMH'nın % 8'i ilâ % 15'i arasında değişmektedir(*).

Öte yandan, dünyadaki askeri harcamaların diğer harcama türleriyle birlikte toplam kamu harcamaları içindeki paylarının karşılaştırılması da ilginç sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. «Tablo 4»te böyle bir karşılaştırma yapılmaktadır.

(* Pierre Dussauge; «L'Industrie Française de l'Armement», Ed. Economica, Paris 1985, s. 54.

TABLO 3

Askeri Harcamaların Gelişimi
(GSYH'nın Yüzdesi Olarak)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Fransa	4.2	4.1	4.2	4.1	4.1	4.0
İngiltere	4.8	5.0	5.3	5.3	5.2	5.1
İtalya	2.5	2.6	2.7	2.7	2.7	2.7
A.B.D.	5.8	6.4	6.6	6.5	6.9	6.8
Japonya	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0

Kaynak : Bruno Meltzheim; «Budget de la Défense, Industrie de l'Armement et loi de Programmation Militaire (1987 - 1991)», Problèmes Économiques, No. 2.082, 6 Temmuz 1988, s. 28.

TABLO 4

Kamu Harcamalarının Yüzdesi Olarak Dünyada Eğitim,
Sağlık Harcamaları ve Askeri Harcamalar

Bölgeler	Askeri H./Kamu H.		Sağlık H./Kamu H.		Eğitim H./Kamu H.	
	1970	1980	1970	1980	1970	1980
Dünya	34	22	10.5	12	24	22
NATO	19	14	12	22	21	24
Varşova Paktı Gelişmekte Olan Ülkeler	53	39	11	10	18	17
	31	22	6	5	17	15

Kaynak : Jacques Fontanel; «L'économie des armes», s. 15.

Tablodan görüldüğü gibi, «askeri harcamalar/kamu harcamaları» rasyosu Varşova Paketi için oldukça yüksektir. Varşova Paketi ülkelerini ise geliştirmekte olan ülkeler izlemektedir. Buna karşın, «sağlık ve eğitim harcamaları/kamu harcamaları» rasyoları ise söz konusu ülkeler için düşük bulunmuştur. Dolayısıyla Varşova Paketi ülkeleri ile geliştirmekte olan ülkeler NATO ülkelerine göre daha fazla askeri harcama yaparlarken, eğitim ve sağlık için daha az harcama yapmaktadırlar.

Dünya askeri harcamalarının dağılımına bir başka açıdan bakıldığında, bu harcamaların % 28 ilâ % 32'sini askeri endüstriyel üretimin oluşturduğu gözlenmektedir. Örneğin, söz konusu üretim için 1980 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün uzman grubuna göre 127 milyar dolar harcanmıştır. Geliştirmekte olan ülkelerin bu toplam içindeki payı % 5 dolayında kalmaktadır⁽⁵⁾.

Savunma sektörü ihmal edilemeyecek ölçüde tabii kaynak tüketmektedir. Dünya alüminyum tüketiminin % 6.3'ü, bakır tüketiminin % 11.1'i ve kurşun tüketiminin % 8.1'i bu sektöre aittir. Ayrıca toprakların % 0.5'i askeri amaçlar için kullanılmakta, askeri manevralar toprak erozyonunu kolaylaştırabilmektedir⁽⁶⁾.

Araştırma-geliştirme harcamaları da savunma sektöründe önemli bir yere sahiptir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana araştırma-geliştirme faaliyetlerinin etkisiyle silah teknolojisinde olağanüstü bir gelişme ortaya çıkmıştır. Günümüzde savunma sektörü ileri teknoloji kullanan bir sektör olma

özelliği taşımaktadır. 1981 yılında dünya dolaysız askeri araştırma-geliştirme harcamaları yaklaşık olarak 35 milyar doları, 1983 yılında da 60 milyar doları bulmuştur⁽⁷⁾. Bu rakam, dünya toplam araştırma-geliştirme harcamalarının dörtte birini meydana getirmektedir. ABD, Sovyetler Birliği, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler dünya askeri araştırma-geliştirme üretiminin % 90'ını gerçekleştirmektedirler. Fakat bir yerde bu rakamları ihtiyatla karşılamak gerekmektedir. Zira, yapılan araştırma-geliştirme faaliyetlerinin her zaman sivil ya da askeri karakterli olduğunu belirlemek güçtür. Örneğin, uzayla ilgili araştırma çalışmaları karma bir karaktere sahiptir. Kimya, biyoloji ya da nükleer alanlardaki araştırmalar aynı zamanda yeni silahların üretilmesi zeminini hazırlayabilir.

Bu arada, Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından oluşturulmuş «Gelişme İçin Silahsızlanma Grubu» uzmanları, dünyada en azından 50 milyondan fazla kişinin savunma sektörü istihdamı ile dolaylı ya da dolaysız olarak ilgili olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, 500 bin dolayında araştırmacı bilim adamı⁽⁸⁾ askeri araştırma-geliştirme çalışmalarına katılmakta ve 5 milyondan fazla kişi, silah ve savunma sektörüyle ilgili özel materyeller üretmektedir⁽⁹⁾.

(7) Dussauge; a.g.e., s. 41.

(8) P. Dussauge ise, dünya genelinde askeri araştırma-geliştirme faaliyetleri ile bilim adamlarının ve mühendislerin % 20 ilâ % 25'inin harekete geçirildiğini ileri sürmektedir. Bkz.: P. Dussauge; a.g.e., s. 41.

(9) Nations Unies; Etude des rapports entre désarmement et développement, A/36/356, New York, 3 Eylül 1981.

(5) Fontanel; a.g.e., s. 24.

(6) Fontanel; a.g.e., s. 25.

IV. Türkiye'de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Savunma Sanayii Destekleme Fonu

Türkiye'de savunma harcamalarındaki gelişmeleri, son yıllarda artan önemi nedeniyle Savunma Sanayiini Destekleme Fonu ile birlikte incelemek yararlı olacaktır.

A — Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler

Savunma harcamaları ülkemizde de önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Savunma harcamalarının bu önemi çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde savunma harcamalarının en büyük bölümü genel bütçeden yapılmaktadır. Ayrıca, 1985 yılı sonlarına doğru 3238 sayılı Kanun'la kurulan Savunma Sanayii Geliştirme

ve Destekleme İdaresi Başkanlığı bünyesindeki Savunma Sanayii Destekleme Fonu'ndan da savunma sektörü ile ilgili harcamalar yapılabilmektedir.

«Tablo 5»te ülkemizde genel bütçeden yapılan savunma harcamaları, 1983-1988 döneminde, diğer harcama türleriyle karşılaştırmalı bir şekilde, toplam harcamalar içindeki yüzde ağırlıkları itibarıyla gösterilmektedir.

Tabloda yer alan savunma harcamaları; Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı için genel bütçeden yapılan harcamalar toplamından oluşmaktadır.

«Tablo 5»te görüldüğü gibi, ülkemizde savunma harcamaları 1986 yılına kadar genel hizmetlerle ilgili harcamalardan sonra ikinci sırada geldiği halde bu yıldan itibaren borç faiz-

TABLO 5
İdari - Fonksiyonel Ayrıma Göre Harcamaların Dağılımı (%)
(1983 - 1988)

Hizmetler	1983	1984	1985	1986	1987	1988 (*)	1989 (*)
Genel Hizmet	34.1	30.7	27.9	25.7	28.5	26.5	23.5
SAVUNMA	15.4	15.3	15.4	14.9	12.7	12.9	13.9
Adalet - Emni.	3.6	3.8	3.9	3.7	4.0	3.6	4.1
Tarım - Orman - K.	6.2	5.8	5.1	5.8	5.6	4.5	4.5
Su İşleri	6.0	5.8	8.0	9.0	7.6	6.3	4.9
Karayolları	4.9	5.4	5.3	4.9	3.9	2.7	3.9
Bayındırlık	2.6	3.1	3.3	2.8	2.1	0.6	0.5
Ulaştırma	1.6	1.5	1.6	1.4	1.1	1.1	0.7
Madencilik	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.4
Eğitim	13.1	12.6	12.5	11.6	12.3	11.5	17.3
Sağlık	2.7	2.7	2.8	2.6	2.9	2.7	3.9
Kültür - Turizm	0.7	0.6	0.5	0.5	0.5	0.6	0.8
Sosyal Hizmet.	0.5	0.6	0.7	0.7	0.7	0.6	0.7
Borç Faizleri	8.1	11.6	12.5	16.0	17.7	26.1	23.1
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Bütçe başlangıç ödeneklerine göre.

Kaynak : 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayını, s. 44.

leri ikinci sırayı almaktadır. Savunma harcamalarında özellikle 1985 yılından başlayarak görülen nispi düşüş dikkati çekmektedir. Bunda, bütçe harcamaları toplamı içinde borç faizleri için yapılan ödemelerin nispi payını hızlı bir biçimde artırmasının etkili olduğu açıktır.

Ülkemizde savunma harcamalarının GSMH'daki payı da 1983 yılında % 3.4, 1984'de % 3.1, 1985'de % 2.9, 1986'da % 3.1, 1987'de % 2.7 iken 1988 yılı için bütçe başlangıç ödenekleri ve GSMH tahmini dikkate alınarak % 2.6 rakamı elde edilmektedir. Ancak, 1988 yılında GSMH artışı hedeflerin gerisinde kaldığından, bu oranın % 3 dolayında gerçekleştiği ileri sürülebilir. Bu rakamlara bakarak ülkemizde sa-

vunma harcamalarının bazı yıllar gelişmiş ülkelerdeki ortalama seviyesine yaklaştığı söylenebilir. Ancak, gelişmiş ülkeler savunma sektörü üretimine ağırlık verip, ihracata yönelerek bu harcamaların ekonomideki olumlu genişletici etkilerini artırabilirlerken ülkemizin böyle bir imkândan yararlanabilmesi son derece sınırlı kalmaktadır. Bu bakımdan, Savunma Sanayii Destekleme Fonu bu yönde atılmış olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir.

B — Savunma Sanayii Destekleme Fonu

Savunma Sanayii Destekleme Fonu'ndan da savunma sektörüne yönelik harcamalar yapılabilmektedir.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru :

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1990 sayısından başlayarak şöyledir :

Arka kapak	: 1.000.000 TL
Ön kapak içi	: 600.000 TL
Arka kapak içi	: 500.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 400.000 TL
Tam sayfa	: 350.000 TL
Yarım sayfa	: 200.000 TL
Çeyrek sayfa	: 100.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru :

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Ocak 1990 sayısından itibaren 12 sayı için : (KDV dahil) :

Yıllık Abone	: 48.000 TL
Öğrenci Abonesi	: 24.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresimize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıda belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi : 443
İş Bankası Türbe Şubesi : 15410
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi : 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768

Zira, 3238 sayılı Kanun, «modern savunma sanayiinin geliştirilmesi ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonunun sağlanması» şeklinde tanımladığı amacının gerçekleştirilmesi için; genel bütçe dışında, devamlı ve istikrarlı mali kaynağı olan bir fon oluşturmuştur. Kanunun 12. maddesi ile T.C. Merkez Bankası nezdinde Milli Savunma Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliği haiz bir teşkilat olan Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı emrinde «Savunma Sanayii Destekleme Fonu» kurulmuştur. Yine 12. maddede fonun gelir kaynakları belirtilmiştir.

Savunma Sanayii Destekleme Fonu bünyesinde 1987 yılı itibariyle toplam 360.633.647.154 TL gelir elde edilmiştir. Bunun gelir kaynakları itibariyle dağılımı «Tablo 6»da gösterilmiştir.

Savunma Sanayii Destekleme

Fonu kaynakları esas itibariyle; icra komitesi⁽¹⁰⁾ tarafından incelenerek karara bağlanan projelerle ilgili yatırım ve işletme kredileri ile bunlara ilişkin üretim avansı ödemelerinde, araştırma-geliştirme projeleriyle prototip imalat giderlerinde ve istisnai olarak da silah, araç ve gereçlerin alım bedellerinin ödenmesinde kullanılabilir. Bu çerçevede içinde, 1987 yılı içinde fondan yapılan harcamalar «Tablo 7»de de görüldüğü gibi, TUSAŞ (Türk Uçak Sanayii A.Ş.)'a yapılan sermaye payı ödemelerinden, bazı kuruluş ve firmalara yapılan üretim avansı ödemeleri ve idari bütçeye yapılan aktarmalardan ibaret olmuştur.

(10) 3238 sayılı Kanun'la öngörülen Savunma Sanayii İcra Komitesi, Başbakanın başkanlığında Genel Kurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanından meydana gelmektedir.

TABLO 6
Savunma Sanayii Destekleme Fonu
1987 Yılı Gelir Tablosu

Kaynak	Gelir (TL)
— Genel Bütçeden	—
— Alkollü İçki ve Tütün Mamüllerinden	51.380.896.435
— T.S.K. Güçlendirme Vakıflarından	—
— Milli Piyango Safi Hâsılatından	20.530.000.000
— Müşterek Bahislerden	6.350.845.957
— Kanunla Kurulan Fonlardan	—
— Akaryakıt Tüketiminden	65.752.321.160
— Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükelleflerinden	90.244.621.771
— Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinden Devir	—
— Talih Oyunları İşletmelerinden	6.810.631.742
— Fon Malvarlığı Gelirleri	
• Faiz Gelirlerinden	108.947.839.635
• Diğer Gelirlerden	6.709.761.003
— Bedelli Askerlikten	3.904.528.650
— Bağış ve Yardımlardan	2.200.301
Toplam	360.633.647.154

TABLO 7
Savunma Sanayii Destekleme Fonu
1987 Yılı Ödeme Tablosu

— TUSAŞ'a Yapılan Sermaye Payı Ödemeleri	9.194.775.644
— Avans Ödemeleri	59.585.896.015
• MKEK'na	32.167.634.140
• MAN Firmasına	9.642.676.800
— İdari Bütçe Hesabına Aktarma	600.000.000
Toplam	69.380.671.659

Kaynak: (1), s. 28.

Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi tarafından savunma sektörüne yönelik olarak üzerinde çalışılan ve fondan harcama yapılabilecek başlıca projeler; zırhlı muharebe aracı üretim projesi, çok namlulu topçu roketi projesi, HF/SSB telsiz sistemi üretim projesi, seyyar radar kompleksi projesi, helikopter üretim projesi, alçak irtifa hava savunma füze sistemi üretim projesi, hafif nakliye uçağı üretim projesidir.

Savunma Sanayii Destekleme Fonu'nun 31.12.1986 tarihi itibariyle fon bakiyesi yani toplam geliri (179.335.088.622 TL) ile toplam gideri (39.817.860.000 TL) arasındaki fark 139.517.228.622 TL olmuştur. Bu meblağın bir kısmı Hazine Bonusu, bir kısmı da kamu bankalarında açılmış bulunan vadeli hesaplardan, diğer kısmı ise T.C. Merkez Bankası'ndaki fon hesabı bakiyesi şeklindeki mevcutlardan, bono ve vadeli hesap faizlerinden oluşmaktadır (1).

Fon bakiyeleri, 3238 sayılı Kanun'un 12. maddesine 28.5.1986 tarih ve 3291 sayılı Kanun'la eklenen «Fon bakiyelerinin tamamen veya kısmen

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası dışında nemalandırılmasına ait esas ve usuller Bakanlar Kurulunca düzenlenir» hükmü ve bu hükmeye dayanılarak çıkarılan 15.10.1986 tarih ve 86/11104 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca Hazine bonusu alınmak veya Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı'nın bağlı bulunduğu bakanın uygun göreceği kamu bankalarında vadeli hesap açmak suretiyle nemalandırılmaktadır. Bu esaslara göre, aylık taksitler halinde gelen fon gelirlerinden o ay yapılması planlanan ödemeler için kaynak ayrılmasından sonra kalan meblağlarla, ya doğrudan Hazine bonusu alınması ya da ilgili bakandan alınan direktif ve onay doğrultusunda kamu bankalarında vadeli hesap açılması mümkündür.

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Savunma Sanayii Destekleme Fonu'ndan yapılacak harcamalar, üzerinde çalışılan projelere işlerlik kazandırılmasına paralel olarak artmaya başlayacak, böylece çeşitli alanlarda nemalandırma amacıyla plase edilen fonlar azalacaktır.

Fonun toplam geliri 1986 yılı sonu itibariyle 179.335.088.622 TL iken, 1987 yılı içinde sağlanan fon geliri toplam 360.633.647.154 TL'dir. Kamu kesimi genel dengesi içinde yer alan toplam

(1) T.C. M.S.B. Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 1987 Faaliyet Raporu, İkinci Hesap Yılı, Ankara 1988, s. 26.

12 adet fon gelirlerine bu rakamlar oranlandığında yaklaşık olarak 1986 yılı için % 7, 1987 yılı için de % 9 rakamları elde edilmektedir. Genel bütçeden savunma sektörüne yönelik harcamalar fonksiyonel tasnife göre ele alınıp değerlendirildiğinde ise, fon kaynaklarının bu harcamalar bütünü-nün yaklaşık olarak 1986 yılında % 14'ünü, 1987 yılında ise % 22'sini oluşturduğu görülmektedir. Fon kaynaklarının GSMH içindeki payı ise 1986 yılında % 4.5, 1987 yılında ise % 1.1'dir.

Sonuç olarak, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, savunma sektörüne yönelik üretim amaçlı projeler için finansman kaynağı olma özelliğini kuvvetlendirirken, dolaylı olarak savunma harcamalarının genel bütçeye olan yükünü nispeten azaltabilmektedir. Fakat her halükârda söz konusu harcamalar ekonomi üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir.

V. Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri

Savunma harcamalarının ekonomik etkileri ile ilgili tartışmalar henüz sona ermemiştir. Bazıları savunma çabasını bir kısım serbest kaynakların verimli yatırımlardan alıkonulma vesilesi olarak görürlerken, bazıları bunu tersine ekonomik faaliyeti ileriye doğru yönelten bir unsur olarak görmektedirler.

Savunma harcamalarının ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi yazarların ideolojik bakış açılarına göre de farklılık ortaya çıkarabilmektedir. ABD'deki askeri harcamalarla ilgili değerlendirmeler bunun tipik bir örneğini oluşturur. Seymour Melman, Amerikan Ekonomisi'nde askeri sektörün önemini artırmasını bu ülkedeki

piyasa ekonomisini kökünden yıkan, verimli ekonomik birimlerin karar alma gücünü azaltan ve uzun süreli bir enflasyonu tahrik eden bir faktör olarak görürlerken; Marksist iktisatçılar, Baran ve Sweezy'nin arkasından, askeri harcamaları Amerikan sisteminin işleyişi için bir zorunluluk olarak ele almaktadırlar⁽¹²⁾.

Öte yandan, savunma harcamalarının ekonomik etkileri konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılmış pek çok ampirik araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarının bazıları savunma harcamalarının ekonomi üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koyarken, bazıları da olumsuz etkilerine işaret etmektedir. Biz de bu çerçevede savunma harcamalarının ekonomik etkilerini yapılmış araştırmalar ışığında olumlu ve olumsuz yönlerden ele alacağız.

A — Olumlu Etkileri

Savunma harcamalarının ekonomi üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koyan bazı araştırmalar şöyledir:

Galbraith 1968 yılında, Schmidt de 1974'de yaptığı araştırmalarda, askeri harcamaların aşırı büyümeyi kontrol ettiğini ileri sürmüşlerdir. Schmidt'e göre savunma harcamaları, kapitalist ekonomik sistemi regüle eden organize bir savurganca harcama aracını oluşturur. Nincic ve Cusack ise 1979 yılındaki araştırmalarında, 1948 ile 1976 yılları arasında kişi başına düşen askeri harcamaların GSYİH'nın büyüme oranı ile pozitif korelasyonlu olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Diğer yandan, Pinatel ve

(12) Fontanel; a.g.e., s. 37.

Graphin 1976 yılında tamamladıkları araştırmalarında, askeri harcamaların ekonomide stabilizatör bir rol oynadıklarını, özellikle endüstrileşmiş ülkelerde devrevi krizlerin hafifletilmesine yardımcı olduklarını savunmuşlardır⁽¹³⁾.

ABD'de Kongre Bütçe Ofisi'nin bir incelemesi de, 1980'den itibaren 1988'e kadar askeri alandaki harcamaların ekonomik büyümeyi düşürmediğini doğrulamaktadır. Bu inceleme, askeri harcamaların Amerikan Ekonomisi'nin üretim kapasitesinin yeterli ölçüde kullanımı konusunda temel endüstrilerin serbest kaynaklarını yüksek teknoloji sektörlere doğru hareket ettirerek sermaye stokunun hızlı devrini kolaylaştırdığını ve böylece geniş ölçüde olumlu bir etkiye sahip olduğunu telkin etmektedir⁽¹⁴⁾.

Weede ise 1983 yılında gerçekleştirdiği incelemesinde, askeri sektörün ekonomik hayata önemli ölçüde etkin bir şekilde katılımının (askeri personel/aktif nüfus rasyosu ile belir-

lenen) ekonomik büyümeyi kolaylaştırdığını iddia etmiştir. Yazara göre askeri sektör, ekonomik büyümenin hızlanması için gerekli olan entellektüel kapasiteleri ya da zekâ faktörü kadar öneme sahip disiplin ve kurallara uyma alışkanlığını geliştirmektedir⁽¹⁵⁾.

Bu arada, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ve silah endüstrileri güçlü ülkeler yurtiçi askeri harcamaların yol açtığı enflasyonist baskıyı diğer ülkelere kolay bir şekilde askeri sektör aracılığıyla ihraç edebilmektedirler. Dünyanın büyük silah üreticisi ülkelerinde askeri harcamaların artışı, bu ülkelerin ithalatına göre ihracatını kolaylaştırmada yardımcı olmaktadır. J. Percebois tarafından 1986 yılında tamamlanan askeri harcamaların makro ekonomik etkileri ile ilgili ekonometrik bir araştırmada⁽¹⁶⁾ bu durum Fransa için doğrulanmıştır. Oysa, askeri harcamaların artışı silah ithalatçısı ülkelere (örneğin Mısır, Fas gibi) dış ticaret dengesi üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarabilmektedir.

B — Olumsuz Etkiler

Savunma harcamalarının olumsuz etkilere yol açtığını ileri süren araştırmalar da bulunmaktadır. Smith Leontieff ve Duchin, Smith ve Fontanel, Cappelen tarafından çeşitli tarihlere ayrı ayrı yapılan ampirik araştırmalarda, savunma harcamalarının başlıca üç yolla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaptığını ortaya koymuşlardır: (1) Bu harcamalar yatırımları dolayısıyla gelecek büyüme potansiyelini azaltır. (2) Askeri teknoloji sivil teknolojiye nazaran daha az ekonomik rantabiliteye sahiptir. (3) Savunma sektörü, ekono-

(13) Jacques Fontanel; «Dépenses Militaires et Développement Economique», Arès, La course aux armements et le désarmement, le désarmement pour le développement, Jacques Fontanel - J. F. Guilhaudis (éd.), 1986, s. 40.

(14) Jacques Fontanel-Ronald Smith; «Analyse Macroéconomique des Dépenses Militaires», Problèmes Economiques, 1 Ocak 1986, No. 1. 955, s. 23.

(15) Jacques Fontanel; «Dépenses Militaires et Développement Economique», a.g.m., s. 41.

(16) Jacques Percebois; «Dépenses Militaires et Croissance Economique: Effet d'Entraînement ou effets d'éviction?», Arès, La course aux armements et le désarmement, J. Fontanel - J. F. Guilhaudis (éd.), 1986, s. 98.

minin diğer sektörlerinde daha verimli ve etkin olarak kullanılabilir nitelikli personeli kendine çeker.

Smith ve Georglu ise yaptıkları araştırmalarında askeri harcamaların global olarak ekonomik gelişme üzerinde olumsuz etkiler meydana getirdiği, bu etkilerin harcamaların özelliğine, somut koşullara, alternatif ve rakip hükümet politikalarına bağlı olarak değişme gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır (17).

Diğer yandan, askeri sektöre tahsis edilmiş kaynaklar milli ekonominin finansman potansiyelini azaltır. Dolayısıyla bu durum faiz oranlarının artışına, özel yatırımların daralmasına yol açar.

Savunma harcamalarının, ekonomik canlanmanın çok hızlı olduğu ve kamu açıklarının arttığı dönemlerde enflasyonist etkilere neden olabileceği görüşü bulunmaktadır. Nitekim, Lester Tharow 1982 yılında ABD ile ilgili olarak yaptığı araştırmasında, askeri sektördeki talep artışının çok defa enflasyonist baskılara elverişli darboğazlar oluşturduğunu ifade etmektedir. Örnek olarak da; Vietnam askerleri için milyonlarca bot talebinin, ABD'de kısa vadede inkâr edilemeyecek ölçüde enflasyonist baskıları tahrik eden deri ve ayakkabı sektörü üretim kapasitelerinin hızlı bir daralma içine girmesini vermiştir (18).

Savunma harcamalarının para arzını kolayca artırmaya elverişli olduğu da belirtilmektedir. Ekonomideki pa-

ra arzı - para talebi dengesi bu yönden bozulursa, bunun ekonomideki enflasyonist eğilimleri güçlendireceği açıktır.

Bu arada, Birleşmiş Milletler Örgütü uzmanları tarafından yapılmış incelemeler, askeri harcamaların çoğaltan etkilerinin sivil harcamalara göre zayıf olduğuna işaret etmektedir (19).

Öte yandan, Weldenbaum, Boulding, Chester, Smith ve de Grasse tarafından 1974-1983 dönemi arasındaki çeşitli tarihlerde yapılan araştırmalar, askeri harcamaların en azından uzun dönem için işsizliğe bir çözüm olmadığını göstermektedir. Bu yazarlara göre bazı devrevi eksik istihdam koşullarında bu harcamalar ekonomik faaliyete yeni bir hız kazandırır ve böylece işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunurlar; fakat, sivil harcamalar da en azından bu harcamalar kadar eksik istihdamla mücadelede etkindirler (20).

Bu konuyla ilgili diğer bir araş-

(19) Fontanel; «L'économie des armes», a.g.e., s. 37.

(20) Ancak, hemen burada özellikle silah sektöründe kullanılan işgücünün yüksek seviyede nitelikli olması gerektiğini belirtmek gerekir. Örneğin Fransa'da söz konusu sektörde çalışan mühendis ve teknisyenlerin çalışanlara oranı pek çok sektör kuruluşunda çalışanlara göre % 50'yi geçmektedir. Ayrıca, silah endüstrisinde ödenen ücretler (özellikle havacılıkla ilgili) Fransız endüstri kuruluşlarının bütününe göre çok yüksektir ve bu personelin işverene yükü, firmaların işletme yüklerinin % 30'unu aşmaktadır. Dolayısıyla askeri harcamalar işsizlikle mücadele programlarının başarısında nitelikli işgücü talep etmesi yüzünden yeterli katkıda bulunamamaktadırlar. Bkz. : P. Dussauge; a.g.e., s. 25.

(17) Fontanel; «Dépenses Militaires et Développement Economique», a.g.m., s. 41-42.

(18) Fontanel; «Dépenses Militaires et Développement Economique», a.g.m., s. 52.

tırma sonucu şöyledir: Eğer arz yönünden güçlükler varsa ya da askeri harcamalar verimliliği azaltıyorsa, işsizliğin artmasına neden olurlar. Genelde iktisatçılar savunma harcamalarının istihdama katkısının sivil harcamalara kıyasla daha az olduğunu düşünürler. Ayrıca ekonometrik araştırmalar, herhangi bir yerde ve zamanda askeri harcamaların milli hâsıladaki payı ile işsizlik oranı arasında ilişki olmadığını telkin etmektedir. Konuyla ilgili olarak Fransız ekonomisi için elde edilmiş ekonometrik sonuçlar da az anlamlı olmaktadır. Tersine, işsizlik oranının artışı askeri harcamaların artışını da beraberinde getirmektedir ⁽²¹⁾.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan ayrı olarak, çeşitli ülkelerde askeri harcamaların ekonomik etkilerini araştıran ekonometrik incelemelerde ülkelerle ilgili birbirinden farklı sonuçlar alınabilmiştir. Örneğin Fransa için askeri harcamalar GSYİH artış potansiyelini azalttığı halde, askeri sektörün yüksek teknolojisinden ve gücünden faydalanan Sovyet Ekonomisi için böyle bir olguya rastlanamamıştır ⁽²²⁾.

Söz konusu harcamaların ekonomik etkilerini daha ziyade gelişmiş ülkeler açısından ele alan araştırmaların yanında gelişmekte olan ülkelerle ilgili araştırmalar da bulunmaktadır. Emile Benoit'nin 1973 yılındaki incelemesi, çok zayıf ülkelerin ekonomik konjonktürü üzerinde askeri

harcamaların bazen olumlu etkiler ortaya çıkardığına işaret etmişse de bu inceleme sahip olduğu teorik ve teknik yetersizlikler yüzünden yoğun eleştiriler almıştır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında dolaylı ya da dolaysız bir ilişkinin olduğu bilinmektedir. Genel bir kural olarak da, savunma harcamalarının GSYİH'nin artışı üzerinde olumsuz bir etki meydana getirdiği öne sürülmektedir. Fakat bu ilişkinin istisnaları da vardır. Hindistan ve İsrail gibi ülkelerdeki durum Benoit'nin tezini doğrulamaktadır.

Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamalarının bütçe açığına ve enflasyonist baskıların artmasına neden olduğu da kabul edilmektedir.

VI. SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de savunma harcamalarının gelişimi ve ekonomik etkileri konusunda buraya kadar yapılan açıklamalar konunun güncelliğini ve önemini korumaya devam edeceği izlenimini uyandırmaktadır.

Dünyada barış ortamının genelde varlığını koruması savunma harcamalarının nispi artışı üzerinde fren görevi yapabilirken, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların artması, kaynakların savunma sektörü gibi «verimsiz» kabul edilen bir sektörden «verimli» sektörlere kaymasını gerekli kılmaktadır.

Konu, gelişmekte olan ülkeler yönünden ele alındığında daha karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Bu

◆ Demokrasi, aynı sevgi gibi ihmal ve kayıtsızlıktan başka her türlü zorluğa dayanabilir.

Paul Sweeny

⁽²¹⁾ J. Fontanel - R. Smith; a.g.m., s. 24.

⁽²²⁾ J. Fontanel; «L'économie des armes», a.g.e., s. 37.

lkeler bir yandan gelişme hızlarını artırmayı hedef alırlarken, diğer yandan da savunmalarını yerli üretime dayalı savunma araçlarıyla gidermek, ülke savunmasını yeterli bir seviyeye çıkarmak durumundadırlar. Sonuçta söz konusu ülkeler için savunma sektörüne yönelik kaynaklar bakımından alternatif kaynak maliyeti çok önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, savunma harcamalarıyla ilgili tartışmaların durağan bir hale gelememesinde bu harcamaların ekonomik etkileriyle ilgili net görüşlerin ve herkes tarafından benimsene-

bilecek araştırma sonuçlarının bulunamaması da etkili olmaktadır.

Ülkemizde ise savunma harcamalarının her ne kadar genel bütçedeki payı son yıllarda nispi olarak belirli bir düşme gösteriyorsa da, savunma sektörüne yönelik artan fon kaynakları dikkate alındığında, savunma harcamalarının önemini koruduğu ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde de savunma harcamaları kamuoyunun hassas olduğu bir konu olmakla birlikte bu harcamaların alternatif maliyeti ve ekonomik etkileri konusunda yeterli somut veriler ortaya konulamamıştır.

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

1989'un Sonuna Gelirken

CUMHURBAŞKANı seçimi ve yeni hükümet derken, 1989 yılı sonlarına geldik. Ekonomide artık 1990'ın beklentileri başladı. Hükümet, 1990 Yılı Bütçesi tasarısını hazırladı. Bütçe açığının ilk bakışta 15 trilyon lirayı bulacağı anlaşılıyor. Bu açığın yükünü azaltmak için, kamu harcamalarında tasarruf konusu tekrar ele alındı. Ayrıca, halen tartışmalı durumda olan «Hayat Standardı» adı altında alınan ek Gelir Vergisi'nin yükseltileceği, Maliye Bakanı tarafından açıklandı.

Akbulut Hükümeti'nin programı; yeni vergiler salmak yerine vergi tabanının yaygınlaştırılacağını, enflasyonun makul düzeye indirileceğini, dar gelirlilerin gelir düzeyinin enflasyonun üzerinde tutulacağını, dış borç stokunun GSMH içindeki payının düşürülmeye çalışılacağını, yatırımlarda yabancı sermayenin katkısının artırılmasına devam edileceğini ve kartelleşmenin önleneceğini açıklamaktadır.

Bu programın gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağı iş çevrelerince ifade edilmektedir. Enflasyon hızının, zam politikasını benimseyen bir Hükümet tarafından azaltılamayacağı kesindir. Nitekim halen % 75'e ulaşmış olan yıllık enflasyonun 1989 sonunda % 80'i aşması beklenmektedir. Akaryakıt zamlarının yapılma süresi sıklaştırılmıştır. 1 Kasım'daki % 17,8'e varan zammın arkasından 2 Aralık 1989'da % 18'e varan yeni zamlar yapılmış bulunmaktadır. Temel mallara yapılan zamların diğer ekonomi kesimlerine hemen aynı oranda yansımaları kaçınılmaz olmaktadır.

1989'un Kasım ayı, bu yılın ekonomi bakımından son derece olumsuz sonuçlanacağına dair yapılmış olan tahminleri teyit ederken, 1990'a ilişkin beklentilerde de pek ümitvar olunamayacağını sergilemektedir.

1989 yılının son ayına girerken, Kasım ayı içinde ekonomiyi ilgilendiren başlıca olayları ve kararları şöyle özetlemek mümkündür.

İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği

4 Kasım 1989 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren DPT Müsteşarlığı'nın 90/1 Tebliği ile, ihracatı ve döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik tedbirleri yeniden düzenlenmiştir. Aslında bu düzenleme ihracat teşvikleri pek değişmemiştir. Tebliğde, teşvik tedbirlerinden yararlanma hakkında açıklayıcı bilgiler verilmektedir. Tebliğde yer alan ihracatı teşvik tedbirleri şunlardır:

- Vergi, resim ve harç istisnası.
- Gümrük muafiyetli ithalat.
- Geçici kabul yolu ile ithalatta gümrük muafiyeti.
- İhracat sayılan kabul ve teslimler ile hizmet ve faaliyetlerde tanınan gümrük muafiyetli ithalat vergi, resim ve harç istisnası.
- Konut Fonu muafiyeti.
- İhracat karşılığı dövizlerden mahsup.

Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesi

4 Kasım 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan DPT Müsteşarlığı'nın 90/2 sayılı Tebliği ile uygulama esaslarının yatırımcılara duyurulması amaçlanmıştır. Yatırım teşviklerinde, önemli değişiklikler yapılmıştır. Tebliğde değişikliklere ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. Teşviklerden yararlanmak için, yatırımların Kalkınma Planı'na uygun ve ülke ekonomisine yararlı olduğunun DPT Müsteşarlığı'nca kabul edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, yatırım projelerinin uluslararası rekabet gücü sağlayan, uygun ve ileri teknoloji getiren projeler olmaları istenmektedir.

Yatırımların tutarının, kalkınmada öncelikli yörelerde 250 trilyon TL, diğer yörelerde ise 5 milyar TL üzerinde olması öngörülmektedir. Yatırımcıların öz kaynak-kredi kullanma oranlarının, kalkınmada öncelikli yörelerde % 20 – % 80, diğer yörelerde ise % 40 – % 60 olmaları gerekmektedir. Tebliğin sonunda 1 inci ve 2 nci derecede kalkınmada öncelikli yörelerin listeleri de verilmektedir.

Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) Primlerinin Tahsili ve Teminata Bağlanması Tebliği

11 Kasım 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 89/34 sayılı Tebliği ile, Fon'a kesilen DFİF primlerinin tahsili ve teminata bağlanması usul ve esasları açıklanmaktadır.

Adisyon Kullanımı ile İlgili Tebliğ

25 Kasım 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 200 no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile, hizmet işletmelerinde adisyon kullanımına ilişkin uygulama esaslarına bazı ekler yapılmıştır. Bu ekler kısaca şöyle açıklanabilir: (1) Adisyon kullanmak zorunda olan hizmet işletmelerine (V.U.K. Genel Tebliği No. 185). Kurumlar Vergisi veya gerçek usulde vergi mükellefi olup, şehirler arası karayolları üzerinde hizmet veren lokanta, kafeterya, pastane, klüp ve benzeri işletmeler de ilave edilmiştir. (2) Adisyon masası uygulaması kaldırılmıştır. (3) Adisyonlara düzenleme saati yazılması zorunlu olmuştur.

Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası

3 Kasım 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan ve Bakanlar Kurulunca 25.10.1989'da kabul edilen Karar ile, şehirler arası ve uluslararası otobüs işle-

tenlerin yolcuları, sürücülere ve yardımcılara için «Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası» uygulamasını yürürlüğe konmuştur. Bu Bakanlar Kurulu Kararı, kabul tarihinden itibaren 60 gün içinde hazırlanacak yönetmeliklerle yürürlüğe girecektir. Türkiye'de kaza sigortası dahilinde ruhsatı olan bütün sigorta şirketleri, zorunlu koltuk ferdi kaza sigortası yapmaya yetkilidirler.

Mevduat Faizleri Düşüyor

Mevduatta artış olması, bankaları, mevduat faizlerini indirmeye yöneltmiş bulunmaktadır. Geçen yıl yürürlüğe konan mevduata yüksek faiz uygulamasının, bu yıl vadesi geldiğinde mevduatın bankalardan kaçmaması için devam edeceği beklenmekteydi. Ancak, tasarruf sahiplerinin banka faizlerinden en iyi geliri elde etmeleri, mevduat faizlerini indirmek isteyen bankalara cesaret vermiştir. Ziraat Bankası'nı takiben, kamu bankalarının bir kısmı ve bazı özel bankalar mevduat faizlerini 1-2 puan indirmişlerdir. Örneğin, Emlak Bankası 1 yıl vadeli mevduatın faizini % 60'a, 6 ay vadeli mevduatı % 52'ye, 3 aylığı % 51'e indirmiştir. Pamukbank ve Şekerbank 1 ay vadeli mevduata % 42, 6 aya % 55, yıllık mevduata ise % 61 faiz ödemektedir.

Hayat Standardı Konusundaki Belirsizlik Devam Ediyor

Gelir Vergisi mükelleflerinin tabi tutulduğu hayat standardına göre 1988'de ödenen vergi göstergelerinin, kalkınmada öncelikli yörelerle, bu yörelerin dışındaki yerlerde farklı olması ve Anayasa Mahkemesi'nin bu farklı uygulamayı yapan Bakanlar Kurulu yetkisini iptal etmesi, belirsizlik yaratmıştır. Mükelleflere hangi göstergelerin uygulanacağı konusundaki belirsizliğin çözümü ile ilgili olarak Danıştay'ın vereceği karara göre yeni sorunların meydana çıkmasından endişe edilmektedir.

Kalkınmada öncelikli yörelerdeki mükelleflerin daha az vergi ödemeleri karşısında, kararın iptali kesinleşirse, bu mükelleflerin vergi farkını ödemeleri gerekecektir. Tacirlerin sınıfına göre; 1 inci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde vergi farkı 200.000 - 1.125.000 TL, 2 nci derecedeki yörelerde ise 25.000 - 50.000 TL arasında olacaktır.

Zamlar Birbirini İzliyor

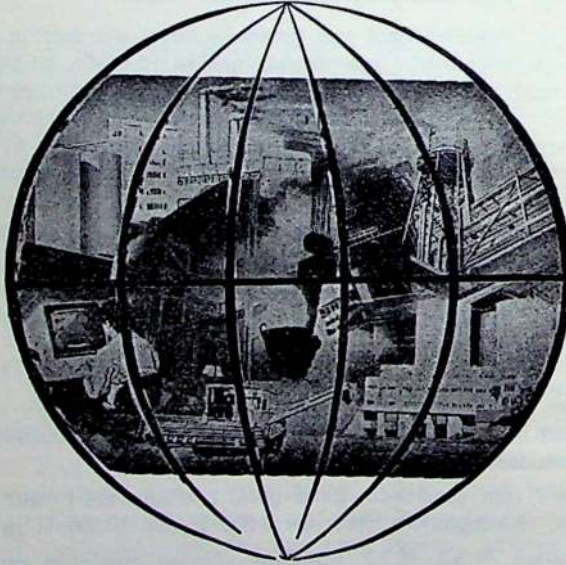
1989 Kasım ayının hızlı fiyat artışlarına sahne olduğu gözlenmiştir. Geçtiğimiz ay içinde tespit edilen başlıca zamlar şunlardır:

- Tüpgaza % 7 zam yapılmıştır. Buna göre, 2 kilogramlık tüpgaz 1.650 TL'den 1.840 TL'ye, 12 kilogramlık tüpler ise 9.200 TL'den 10.200 TL'ye çıkmıştır.
- Tofaş otolarına % 5,2 - % 5,7 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır. Şahin tipi otonun fiyatı 15.985.000 TL'den 16.905.000 TL'ye, Doğan tipi otonun fiyatı 20.585.000 TL'den 21.666.000 TL'ye yükseltilmiştir. Önümüzdeki günlerde Renault otolarının fiyatlarının da aynı oranlarda artması beklenmektedir.
- Süte % 5 - % 10 arasında değişen oranlarda; ayçiçek yağına % 10 oranında zam yapılmıştır.

- Tekel ürünlerinin bir kısmının fiyatına % 25 zam yapılmıştır. Böylece 70'lik Yeni Rakı'nın fiyatı 8.000 TL'den 10.000 TL'ye yükseltilmiştir.
- Akaryakıt fiyatları 2 Aralık 1989 tarihinden itibaren % 12 - % 18 arasında değişen oranlarda artırılmıştır. Buna göre İstanbul'da eski ve yeni fiyatlar (lt./TL olarak) şöyledir:

	<u>Eski Fiyat</u>	<u>Yeni Fiyat</u>
Normal benzin	1083	1219
Süper benzin	1154	1259
Motorin	1039	1188
Gazyağı	1069	1192
5 no.lu Fuel Oil	567	659
Kalorifer yakıtı	577	670

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği
özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkılar sağlamaktadır.
Müşürüz, gurur duyuyoruz.

Dalma güvenle,
daha mutlu geleceğe.

TÜRK İÇİTARET BANKASI
TÜRK BANK

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayar istiyor. Bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisiyse sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip. Teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli. Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanır.

Şimdi siz de tanıyorşunuz.

Türk-Alman dostluğu geleceğe bakıyor.

NIXDORF
COMPUTER

Şimdi Türkiye’de iki “gerçek” kredi kartı var! İkisi de kredili, ikisi de Yapı Kredi’den!

Bugün batı ülkelerinde kredi kartlarından yalnızca ödeme aracı olarak yararlanılmıyor. Gerçek bir kredi kartı kredi de sağlıyor.

Türkiye’de de Yapı Kredi, VISA’dan sonra MasterCard/Eurocard ile şimdi iki “gerçek” kredi kartı sunuyor.

Yapı Kredi VISA ve Yapı Kredi MasterCard/ Eurocard ile:

- ▶ Türkiye’nin dört bir yanındaki binlerce işletmede bir imzayla alışveriş yaparsınız.
- ▶ Yaptığınız alışverişler için, ortalama bir ay boyunca hiçbir ödemede bulunmaz, bu süre için faiz ödemezsiniz.
- ▶ İsterseniz ödemelerinizi belirli bir süreyle sınırlanmadan, bütçenize göre ayarlırsınız. Harcamalarınızın dörtte birini ödediğinizde, kalan miktarı geniş bir zaman dilimine yayabilir, Yapı Kredi’den gerçek anlamda kredi kullanırsınız.

▶ Hesabınızda para olmasa bile, 594 Yapı Kredi şubesinden, change bürolarından ve 170 TELEBANKA’dan nakit çekebilirsiniz.

▶ TELEBANKA’da ödeme yaparken, nakit çekerken çalışma saatlerine bağlı kalmazsınız. Yapı Kredi’nin kredi kartlarını TELECARD gibi de kullanır, günün 24 saati, yılın 365 günü, TELEBANKA’lardan hizmet alırsınız.

Yapı Kredi’nin VISA ve MasterCard/ Eurocard yurtdışı kredi kartları ise 160 ülkede kabul görür, para yerine geçer.

Yapı Kredi’ye gelin, bilgi alın. Yapı Kredi VISA ve MasterCard/Eurocard’ları yakından tanıyın. Dilerseniz birine, dilerseniz hepsine birden sahip olun.

Dünyada kredi kartı kolaylığından yararlanan 350 milyon kişi arasına siz de katılın.

Bugün “yeni bir hayat” a adım atın.

YAPI KREDİ
“hizmette sınır yoktur”